

Tartalomjegyzék
2000., 1. lapszám

Szerző	Cím
Frech Ágnes	A FIATALKORÚAK BŰNELKÖVETÉSI TENDENCIÁI ÉS AZ ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT ALAKULÁSA AZ 1995. ÉVI XLI. TÖRVÉNY HATÁLYBALÉPÉSE ÓTA
Gibicsár Gyula	A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELEM AZ ÜGYÉSZI JOGALKALMAZÁSI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN
Negrea Vidia	A GYERMEKEK VÉDELME AZ ABÚZUSSAL SZEMBEN – HAGYOMÁNYOK ÉS ÚJÍTÁSOK ROMÁNIÁBAN (RÉSZLETEK)
Ladócsy László	ALKOTÓ GYEREKEK – ALKOTÓ MŰHELYEK
Büki Péter	A SÉRTETT ELKÖVETŐ
Kököneyi Gyöngyi – Negrea Vidia	AZ ÁLDOZAT ÉS BŰNELKÖVETŐ KÖZÖTTI KAPCSOLAT HELYREÁLLÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ ASZÓDI FIATALKORÚAK SZEMSZÖGÉBŐL
Rátay Csaba	CSALÁDI SZOLGÁLATOK LIGÁJA ALAPÍTVÁNY
Gáspár Károly	EGY ÉLETEN ÁT KELL... (GRATULÁCIÓ A FELTÉTLEN TISZTELET HANGJÁN)
Utasi Judit	ERŐSZAK AZ ISKOLÁBAN
Bartha György	GYANÚVAL ÉLNI
Molnár László	JELENSÉGEK II.
Negrea Vidia	KI KIT NEVEL? EGY FELMÉRÉS TAPASZTALATAI AZ ASZÓDI FIÚNEVELŐ INTÉZETBEN
Frank Tibor	KÖTEKEDŐK ÉS ÁLDOZATOK
Büki Péter	LEVÉL A FÉLTETT TESTVÉREKHEZ

Radoszav Miklós

MÁSSÁG-OK

Herczog Mária

MI AZ IGAZSÁG?

Tóth Olga

NAGYBETŰRŐL KISBETŰRE

Domszky András – Negrea Vidia – Büki Péter

SPECIÁLIS SZÜKSÉGLETŰ
GYERMEKEK GYERMEKVÉDELMI
SZAKELLÁTÁSA
- TÁJÉKOZTATÓ ÉS
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS -

Írta: Frech Ágnes

A FIATALKORÚAK BŰNELKÖVETÉSI TENDENCIÁI ÉS AZ ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT ALAKULÁSA AZ 1995. ÉVI XLI. TÖRVÉNY HATÁLYBALÉPÉSE ÓTA

(ELHANGZOTT 1999. NOVEMBER 24-ÉN ASZÓDON, A FERENCZY GYÖRGY NEVELŐINTÉZETI TUDOMÁNYOS NAPOK KERETÉBEN)

A múlt századi reformirányzatok teremtették meg a fiatalkorú bűnelkövetők eltérő megítélésének a lehetőségét, felismerve és elfogadva azt a tényt, hogy a felnőtté válás nem egy egyszerű biológiai folyamat, hanem a lelki, tudati, erkölcsi kibontakozás ideje is. Átmenet a gyermekkorból a felnőttkorba, amely egyben egy átmeneti státuszt is jelent, mind a család életében, mind pedig a társadalmi környezetben.

Éppen ez a sajátos helyzet kívánja meg, hogy a gyermek-, illetve fiatalkori bűnökre a büntető igazságszolgáltatás speciális választ adjon egy olyan eljárás keretében, amely lehetőség szerint nem stigmatizál, nem mélyíti el sem a fiatalkorúakban, sem pedig a környezetében a bűnözötudatot.

A fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatásnak két, egymással nehezen összeegyeztethető szempontot kell érvényesítenie:

- figyelembe venni azt, hogy az életkori sajátosságok (a szellemi, erkölcsi éretlenség), ha nem is érintik a büntetőjogi felelősség kérdését, de mindenképp eltérő választ igényelnek a büntetőhatóságtól,

- el kell különíteni a fiatalkori bűnelkövetést az egyéb fiatalkori devianciáktól és a büntető igazságszolgáltatás a maga sajátos szankciórendszerével csak az elkövetett bűnre válaszolhat a büntetőjogilag felelősségre vonható fiatalkorú esetében.

Ezekre az elvekre a múlt századtól kezdve büntetőjogi iskolák épültek. Az egyiket a szociológiai iskola hívta életre, amelynek értelmében a gyermekek és fiatalkorúak esetében az állami beavatkozás célja a veszélyhelyzetben lévő gyermek megsegítése az átnevelés, a reszocializáció érdekében.

Az állami beavatkozásra nem csupán a büntetőjogilag tilalmazott magatartás tanúsítása, hanem egyéb viselkedési, beilleszkedési probléma estében is sor kerül, így az erre adott válaszban is keverednek a szociális, pszichikai gondoskodás, illetve a büntetőjogi szankció különböző formái. Ez a fajta beavatkozás sok esetben nélkülözi azokat az eljárási garanciákat, amelyek a klasszikus büntetőjogi iskola alapján képezik.

A klasszikus vagy jogállami modell középpontjában a büntetőjogilag tiltott magatartás, a tett áll, és a büntetőjogi választ is a tett súlyához igazítják. Ez az irányzat érzéketlen marad az elkövető egyéni tulajdonságaival, sajátos élethelyzetével, a bűnelkövetéshez vezető egyéni életúttal szemben. Érvényesül viszont a klasszikus büntetőjog alapelve, így az ártatlanság vélelme és a nullum crimen sine lege nulla poena sine lege (nincs bűncselekmény és büntetés törvényi szabályozás nélkül) elve.

Ezek a rendszerek tiszta formában természetesen nem léteznek, de végigkísérhetjük azt a folyamatot, amely a múlt századtól kezdve napjainkig a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában megmutatkozott: az egyik elmélet kudarca hívta életre a másik iskola megvalósítási igényét. Az 1990-es évek közepén részesei lehettünk annak a jogszabály-alkotási folyamatnak, amelyben visszatérnek a klasszikus büntetőjogi elvekhez (neoklasszicista irányzat, vagyis a fiatalkorúak büntetőjogában is megadják azokat a garanciákat, amelyek a felnőttkorúak ítélezésében meghatározó jellegűek, s amelyek feladására éppen a fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok megalkotásával egyidejűleg került sor.

Az 1990-es évek büntetőjogi alkotására hatást gyakorolt az a nemzetközi környezet, amelynek Magyarország is elismert részévé vált. A gyermek- és fiatalkorúakkal kapcsolatban számos nemzetközi dokumentum született (Pekingi Szabályok, 5 évvel később a Riadi Szabályok, illetve a Gyermekjogairól Szóló ENSZ Egyezmény), amelyek külön-külön is másfajta elveket juttatnak kifejezésre és ajánlottak elfogadásra a nemzeti jogalkotás számára.

A Büntető Törvénykönyvet módosító 1995. évi XLI. törvény 1995. szeptember 1-jén lépett hatályba, és éppen a javítóintézeti nevelést érintő lényeges változás 1996. május 1. óta hatályos.

Az eltelt 4 év alkalmasnak látszik az új intézmények működésének bemutatására, és azért is szólni kell ezekről a szabályokról, mert azok kezdeményezésében, kidolgozásában Ferenczy Györgynek jelentős és tiszteletre méltó szerepe volt.

A FIATALKORI BŰNELKÖVETÉS JELLEMZŐI

A fiatalkori bűnözés okait vizsgálva mindenképp szerepet kap a gazdasági helyzet romlása, az egzisztenciális bizonytalanság, a státuszkeresés, a kirekesztettség érzés feloldására való törekvés, a szubkultúrába való menekülés. Még mindig érzékelhető a nagyváros kriminogén hatása, az élmények sokszínűsége a lehetőség, a kontrollnélküliség miatt is. Szerepet játszik a hagyományos családi élet válsága, a családok felbomlása, a szeretet, gondoskodás és megfelelő minta nélkül felnőtt gyermekek kiszolgáltatottsága. De ugyanígy része az általános értékvesztés, az erőszak terjedése. Vizsgálati adatokkal igazolható az összefüggés a veszélyeztetett gyermek (anyagilag, a környezet által) és a bűnelkövetés között. Egyre több gyermek válik a felnőtt erőszak áldozatává, és igaznak tűnik az a vélekedés, amely szerint az ilyen sérelmei elszenvedett gyermekek beépítik saját védekező, problémamegoldó rendszerükbe az erőszakot.

Úgy tűnik, hogy ezeket a bűnözést kiváltó okokat a mi társadalmunk is újratermeli, és az 1990-es évek második felében számában és súlyában egyaránt növekvő fiatalkori bűnözés csupán a társadalom általános mozgását követi.

Néhány statisztikai adat:

Az 1991-1997. közötti fiatalkori bűnözésről készült átfogó statisztikából néhány figyelemre méltó adatot közlünk.

1991-ben 14 307 fiatalkorú bűnelkövetőt regisztráltak, ez a szám 1997-re 13 955 lett, a legnagyobb kriminalitást az 1992-es év mutatta. Ugyanerre az időszakra nézve 6200 illetve 7447 a jogerősen elítélt fiatalkorúak száma.

1998-ban 8036 fiatalkorút ítélték el, ami egyértelműen emelkedést jelent.

Az 1998-ban jogerősen elítélt fiatalkorúak 74,8 %-a büntetlen, míg 25,12 %-a már büntetett volt.

Ha az elkövetett cselekményeket nézzük, akkor ezek struktúrája nem változott: A legnagyobb számban vagyon elleni cselekményeket követnek el (ez a vizsgált utolsó évben 6215, ami az összes elkövetett cselekmény 77,34 %-a), ezt követik a közrend elleni, majd a közlekedési bűncselekmények 10,96 illetve 3,81 %-ban.

Növekedett a súlyosabb bűncselekmények miatt elítéltek száma, nőtt a fiatal életkorúak (14-15 éves közötti) száma és aránya. A rablások 1/3-át fiatalkorúak követték el, és ezeket egyre durvább elkövetési mód jellemzi, terjed a fiatalok körében a kábítószerrel való visszaélés, jóllehet eddig nem annyira a fiatalokra, inkább a fiatal felnőttkorúakra volt jellemző.

Bár a számuk nem növekedett, de még mindig jelen vannak a különböző ideológiai divatirányzatok által motivált erőszakos cselekmények.

Az életkori sajátosságból adódó ismertjelenség a csoportos, társas elkövetés, és jellemző a nagyszámú halmazat. A bírósági munkában mi ezt úgy érzékeljük, hogy az ügyek elnehezültek, többvádoltas, többcselekményes ügyeket kell elbírálni, igen gyakori a tíznél nagyobb számú halmazat. Ritkább a magányos elkövető, a csoportképző erő a bűnelkövetéseknél is kifejti hatását.

Ugyanakkor létezik a fiatalkorú bünelkövetésnek egy olyan része, amely megítélésünk szerint egy adott életkorra jellemző, és minden bizonnyal büntetőjogi beavatkozás nélkül is kinőhető lenne. Ezek azok az esetek, ahol visszafogottabb az ítélkezési gyakorlat, és nyilvánvaló, hogy ez az az elkövetői kör, amellyel szemben érdemes az elterelés intézményét alkalmazni.

A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉS ÉS AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁS

A javítóintézetes nevelés az egyetlen csupán a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés, ezért ennek léte és hatékonysága meghatározó lehet a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi beavatkozás hatékonyságának vizsgálatában.

Amikor az 1995-ös törvénymódosítás alapvetően megváltoztatta az intézkedés tartalmát, akkor ez a már korábban kifejtett büntetőjogi elvek egyikének megvalósulását jelentette, és egyben az addigi ítélkezési gyakorlattal szembeni elégedetlenséget is tükrözte. Azzal, hogy a törvényalkotó határozott tartalmúvá tette a javítóintézetes nevelést, a szabadságelvonás egy másik formáját teremtette meg, amely csak helyszínében, az őrzöttség fokában és a fiatalokkal való foglalkozás bizonyos formáiban különbözik a fiatalkorúak börtönétől, és elszakad attól a funkciótól, hogy a fiatalkorú nevelése addig tart, amíg az eredmény nem mutatkozik, tehát nem a bíróság határozza meg az intézkedés tartamát, hanem a végrehajtás sikere dönti el a szabadulás időpontját. Tartok tőle, hogy a jogszabály-változásnál ennél jelentősebb szerepet kapott az a tény, hogy a bíróságok egyre ritkábban alkalmazták a javítóintézetes nevelést, s ennek indoka éppen a kiszámíthatatlansága, a szabadulás előre nem látása, vagyis a hosszabb tartamú tényleges szabadságelvonástól való tartózkodás volt.

A határozott tartalommal függ össze az a törvényi rendelkezés is, amely lehetővé teszi, hogy a fiatalkorú által előzetes letartóztatásban töltött idő beszámításra kerüljön, és ezzel megszűnt az az akadály, amely szerepet játszott ezen intézkedés elsorvadásában. Igen gyakori volt ugyanis, hogy a fiatalok hosszabb időt töltöttek letartóztatásban, és bár célszerűbbnek mutatkozott az intézetes nevelés alkalmazása, a bírókat visszatartotta az a hosszú tartamú, el nem számolható tényleges szabadságelvonás, amely az érdemi döntést megelőzte.

Törvénymódosítás kellett ahhoz, hogy ténylegesen megvalósuljon az a korábban is meglévő követelmény, hogy az előzetes letartóztatás során is el kell különíteni a fiatalkorúakat a felnőttkorúaktól, s hogy ez ne csak egy másik zárkát jelentsen – jó esetben –, hanem egy eltérő intézményrendszer. A Be. 302. § (2) bekezdése az 1995-ös törvénymódosítás következtében lehetővé tette, hogy a fiatalkorú előzetes letartóztatását (1996. május 1-jét követően) javítóintézetben, illetve a korábbi hagyományos helyeken, büntetés-végrehajtási intézetben, illetve rendőrségi fogdában hajtsák végre.

Mind az előzetes letartóztatásról, mind pedig annak helyszínéről a bíróságnak kell döntenie a vádirat benyújtása előtt is. A jogszabály nemcsak a végrehajtás helyszínét, hanem az előzetes letartóztatás külön feltételét is megváltoztatta, amikor az alapos gyanú fennállása és a Be. 92. § (1) bekezdés a/, b/, c/ pontjaiban írt különös feltételek mellé a bűncselekmény különös tárgyi súlyát jelölte meg, szemben a korábbi különös súly fogalmával. Ezen törvényi fogalom értelmezése és így a kényszerintézkedéssel kapcsolatos bírósági gyakorlat nem volt egységes. El kellett döntenie, hogy a különös tárgyi súly azonos-e a törvényi fenyegetettséggel, vagy vizsgálendő a gyanúsított elkövetésben vállalt szerepe, tehát a ténylegesen várható büntetés nagysága. Lehet-e valamely tételkerethez kötni a különös tárgyi súly fogalmát, pl. 5 évig terjedő, vagy 2-8 évig terjedő szabadságvesztéshez. Hogyan értelmezzük a sorozat-bűncselekményeknél a különös tárgyi súly fogalmát, ha a cselekmények egyenként nem jelentős tárgyi súlyúak?

Meggyőződésem szerint fiatalkorúak esetében különös gonddal kell vizsgálni a kényszerintézkedés elrendelésének, de különösen a hosszabb időn át (3-6 hónapon túl) fenntartandó előzetes letartóztatások indokát. Tudjuk, hogy a Btk. 108. § (3) bekezdése értelmében szabadságelvonással járó

intézkedést alkalmazni, illetve ilyen büntetést kiszabni csak végső esetben lehet. Ez a törvényi rendelkezés nemcsak megváltoztatta a felfüggesztett szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés egymáshoz való viszonyát, hanem nyilvánvalóan arra is inti az eljáró bíróságokat, hogy fiatalok esetében lehetőség szerint tartózkodjon a szabadságelvonástól.

Mindig is úgy gondoltam, hogy a legnagyobb „bünt” azzal követi el az igazságszolgáltatás, hogy az elkövetett bűncselekményre csupán évekkel később ad választ.

Azon túlmenően, hogy a késve kiszabott büntetés sosem lehet megfelelő válasz az elkövetett cselekményre, értelmét veszti a büntetés és igazságtalannak tűnik, ezért sosem lehet hatékony. Méginkább így van ez a fiatalok elkövetők esetében, ahol az időnek különös jelentősége van, hiszen a 4 éves időszak egyrészt nagyon rövid, ugyanakkor igen jelentős változást eredményezhet a fiatalok életében. Értetlenül fogadják a cselekmény elkövetése után 6 évvel hozott jogerős bírósági döntést, amikor már életfelfogásukban, megváltozott életvezetésükben rég túlléptek az elkövetett cselekményen, nem érzik sajátjuknak az akkori bűncselekményeket, és nem értik, hogy a bíróság miért nem fogadja el mindenfajta szankció alkalmazása nélkül ezt az önkéntes elhatárolódásukat.

Ezen szubjektív kitérő után az az általános megállapítás, hogy kiegyensúlyozott a bírósági gyakorlat a fiatalok előzetes letartóztatása tekintetében, ezek száma és aránya is megfelelő. Úgy ítélem meg, hogy általában helyesen választják meg a bíróságok a végrehajtás helyszínét is. Elmondhatom, hogy számunkra egyértelmű megnyugvást jelent, amikor az előzetes letartóztatást javítóintézetben hajtják végre. Igen jók a tapasztalatok a kényszerintézkedés alatt tanúsított gyanúsított magatartásváltozásról. Különösen segíti a bíró munkáját az alkalmazandó jogkövetkezmény megválasztásánál az a gondos jellemzés, amelyet az intézet készít a fiatalokról.

Szinte kivétel nélkül beilleszkedésről, pozitív irányú változásról adnak számot.

AZ ELTERELÉS

Ezt a fogalmat most nem csupán a Btk-ban szereplő értelemben használom, hanem minden olyan intézkedést értek alatta, amely biztosítja a bírósági formalizált eljárás elkerülését, az érdemi döntés meghozatalát a büntetőjogi felelősség kérdésében.

A vádemelés elhalasztására fiatalok esetében az 5 évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetében kerülhet sor. Erről mi bírók kevesebbet tudunk, de ügyészségi statisztika bizonyítja, hogy egyre inkább élnek ezzel a lehetőséggel, így 1996-ban 882 esetben, a fiatalok 6,42 %-ánál került sor rá. A vádelhalasztással és a megrovás melletti megszüntetéssel a bűnelkövetők 25,4 %-ának ügyét terelték el.

Azáltal, hogy a vétségi eljárás alkalmazásának tilalmát az 1995-ös módosítás megszüntette, lehetővé vált bizonyos ügyek tárgyaláson kívüli befejezése, erre a már említett időszakban 2874 fiatalok esetében került sor, ez 21,5 %-ot jelent.

Azt gondolom, hogy éppen ezekkel az egyszerűsítésekkel érhető el, hogy a megmaradt ügyekben érvényesüljön az időszűrés, és lehetővé váljon az ügyek gyorsabb befejezése.

Ezt kívánom magunknak.

Írta: Gibicsár Gyula

A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELEM AZ ÜGYÉSZI JOGALKALMAZÁSI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN

Fő témánk a kiskorúak devianciája az 1998. év tapasztalatai alapján. Általános megállapításként elmondható, hogy a kiskorúak devianciáját a múlt évben is ellentmondásosság jellemezte: az aggasztó jelenségek mellett biztató jelek is tapasztalhatók voltak. Bevezetőként néhány alapvetést szeretnék előrebocsátani.

1. Ismereteimet és észrevételeimet elsősorban a saját szakterületemről merítem, amely a megyei főügyészségek és a Legfőbb Ügyészség gyakorlatán alapul.

2. A gyermek- és ifjúságvédelmi ügyészi megítélés nem valamiféle belterjes gondolkodás végterméke, hanem integrált gyermekvédelmi tapasztalatokon nyugvó reális megítélést tükröz. Az elemzéseink és az értékeléseink ugyanis messzemenően figyelemmel vannak a gyermek- és ifjúságvédelemben érdekelt más szervek és szervezetek tapasztalataira is.

3. Az értékelésnek nem csupán módszertani eleme a statisztikai számbavehetőség kérdése, hanem érdemi jelentősége van annak, hogy a mérhető tevékenység és jelenség adatainak milyen relevanciát tulajdonítunk. Elvégezhető az értékelés oly módon is, hogy a számszerű adatokat a korábbi időszakéval összevetjük és az eredmény egyúttal a minősítést is jelenti. Különösen csábító ez a módszer mostanság, amikor a gyermek-és ifjúságvédelem területén a devianciával kapcsolatos egyes, valóban fontos körülmények és jelenségek számszerűen kedvező benyomást keltenek.

A másik módszer a számok mögé tekintő, mélyebb elemzés lehet, amely igyekszik feltárni a jelenségek valós társadalmi összefüggéseit is, és a hangsúlyos értékítéletet inkább a megfigyelhető trendek, a folyamatok alakulásának tulajdonít.

Az én jogalkalmazói attitűdömet ez utóbbi felfogás jellemzi, amely azonban nem jelent pesszimista szemléletet, csupán a tárgyilagosabb megítélésre törekszem.

Mindezek előrebocsátása után a kiskorúak devianciájáról részletesebben a következőket szeretném elmondani.

A gyermekkorúak és a fiatalkorúak társadalmi beilleszkedési zavaraiiban – a bűnelkövetők számában 1998-ban tapasztalt csökkenés ellenére – véleményem szerint igazán kedvező és jelentős áttörés még nem következett be. Lehet, hogy elkezdődött egy erre vezető folyamat, félő azonban, hogy a megfelelő társadalmi háttér nyomatéka nélkül a változás csupán átmeneti jellegűnek minősül.

A kiskorúak helyzete alapvetően a családok anyagi és morális állapotától függ. Az e korosztályhoz tartozók életkori sajátosságaiuk folytán a társadalom legkiszolgáltatottabb rétegéhez tartoznak. Életük, életminőségük és jövőjük alakulása nagymértékben függ a társadalom és annak szűkebb sejtje: a családok helyzetétől.

A rendszerváltás után igen aggasztó jelenség volt tapasztalható: a veszélyeztetett kiskorúak száma évről évre folyamatosan emelkedett. Néhány adat ennek alátámasztására: 1989-ben 129.000, s 1997-ben 421.000 volt a veszélyeztetettként regisztrált kiskorúak száma. Ez döntően, több mint 80%-ban anyagi okokra vezethető vissza. Az iménti adatok azt jelentik, hogy a példaként említett 1997. esztendőben Magyarországon minden negyedik 14 év alatti kiskorú valamilyen okból veszélyeztetett volt. Figyelemmel tehát a jelenség trend jellegére és nagyságára, ez mindenképpen jelzésértékű.

Meglátásom szerint a veszélyeztetettség a deviancia előszobája. Sok esetben a véletlenül múlik, hogy a veszélyeztetett kiskorú bűncselekmény elkövetőjévé vagy a deviancia áldozatává válik.

A társadalmi prioritások meghatározásakor ezért kiemelkedően fontos a családok helyzetének fokozatos és állandó javítása. Sok családban sajnálatos, hogy a megélhetéshez szükséges minimális feltételek is igen szűkösek, ezért egyre több család szorul tartósan állami, önkormányzati segítségre.

Az anyagi javak mellett az erkölcsi alapok megerősítése is legalább ilyen fontosságú tényező. Ezért társadalmi érdek a családok morális, értékteremtő, oltalmazó, s a pozitív minta szerepének az erősítése is.

A kiskorúak egész életükre kiható alapvető élményeiket a családjukban ismerik meg. A családi körülmények szinte determinálják az ő testi és szellemi gyarapodásuk irányát és mértékét.

A munkanélküliség, a pályakezdők elhelyezkedési nehézségei, és ezeknek a saját családjukban megtapasztalt hatása kedvezőtlenül befolyásolja a kiskorúak alakulóban lévő pszichés állapotát és gondolkodásmódját.

Ugyanígy hatással van rájuk a mindennapokban sajnálatos módon jelen lévő brutalitás és erőszak is. E számos összetevőnek tulajdoníthatóan ezért egy részük számára a kitörést, az érvényesülés lehetőségét a bűncselekmény elkövetése, a bűnözés jelenti. A kiskorúak egy kisebb részének a jövőképében ezért jelenik meg a bűnözői karrier lehetősége, amely tudatosan motiválja őket a bűncselekmények elkövetésében. Ez a jelenség szerencsére még nem általánosan jellemző, de tettenérhető, és a fokozott veszélyessége abban van, hogy e szemlélet fertőz és tovább terjedhet.

A vagyon elleni bűncselekmények és a kábítószerrel való visszaélés büntette miatti ügyek tapasztalatai erre figyelmeztetnek.

A kiskorúak egy része – értelmes szabadidőprogram és kínálat hiányában – sokszor céltalanul cselleng, idejét csavargással tölti. Mindez alkalom a csoportok, esetleg bűnözői bandák kialakulásához. A csavargó és csellengő kiskorúak egy része az anyagi fedezetet a szórakozásra, a játéktérben lévő félkarú rablók kiszolgálására, illetőleg esetenként luxuscikkek megszerzésére, jórészt bűncselekmények elkövetése révén biztosítja. Sajnálatos, hogy a kiskorúak közül is egyre többen kipróbálják és fogyasztják a különböző kábítószereket, s a folyamatos fogyasztás esetében ez is komolyabb anyagiakat igényel.

A kereset és jövedelem nélküli kiskorú legális forrásokat nem tud biztosítani magának, ezért szinte „logikus” a bűncselekmény elkövetése.

A nem vagyoni jellegű, az élet és a testi épség elleni bűncselekményeket különösebb ok nélkül, sokszor a médiákban szerzett élmények hatására követik el.

Jellemző még a csoportos és a sorozat jellegű elkövetés és esetenként a rendkívül durva és az erőszakos elkövetési mód.

A kiskorúak devianciájának áldozatai, a sértettek elsősorban a saját korosztályukból és az idősebbek közül kerülnek ki. A felnőttekhez csapódva nem ritkán túllépnek a statisztika (figyelő, csali stb.) szerepkörön, és közülük többen már a bűncselekmények megtervezésében és a végrehajtásában is a társaik fölé nőnek, vezető szereplővé válnak. Ez a presztízs a bűnelkövetővé válás erős motivációja lehet.

Az erkölcsi kialakulatlanságukkal függhet össze az a tapasztalat is, hogy döbbenetet vagy komolyabb megbánást súlyos bűncselekmény elkövetése után sem lehet részükről tapasztalni. A büntetőjogi felelősségrevonásra, annak milyenségére és mértékére egykedvűen reagálnak.

Természetesen az elmondottakon kívül még számos ok és tényező befolyásolja és jellemzi a kiskorúak devianciáját és annak mikéntjének alakulását.

A jelenségek felismerése és értékelése után szükség van a cselekvő segítségre, az egymásra épülő egységes fellépésre. A kiskorú számára a család az alakuló és formálódó élet forrása. A társadalmi szintű befektetés a családok folyamatos és jelentős segítsége érdekében ezért eminens közösségi érdek.

Az előzőekben ismertetett aggasztó körülmények mellett 1998-ban kedvező jelenségek is tapasztalhatók voltak.

A rendszerváltás óta a múlt évben első ízben csökkent a veszélyeztetett kiskorúak száma. Ugyanígy mérséklődés tapasztalható a fiatalok bűnelkövetők számában is.

A Szociális és Családügyi Minisztérium tájékoztatása szerint – a KSH adatai alapján – 1998. december 31-én 380.341 volt a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma, s ez az előző évihez

képezt 40.000-es csökkenést jelent. A legnagyobb hányadot ebben a csökkenő számban is az anyagi javak (315.023) képezik.

A családok száma, amelyekben a veszélyeztetett kiskorúak élnek, 1998-ban 144.712 volt, míg a nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak száma a múlt évben 106.591, a veszélyeztetettek köréből kikerültek száma 32.457 volt.

A részletes, összehasonlító adatokat egy külön táblázat tartalmazza.

A csökkenés okának elemzése a gyermekvédelmi szakemberek feladata. Megjegyzendő, hogy a gyermekkorú népesség száma évek óta – az utóbbi két évben 1,4-1,5%-os, abszolút számokban 24-25.000-es nagyságrendű csökkenést mutat. A 14 évesnél fiatalabb korosztályhoz tartozók száma 1982-ben még 2.219.682 volt, de már 1990-ben kétmillió alá esett vissza. A csökkenés tovább folytatódott, és 1997-ben 1.672.766, míg 1998-ban 1.648.709 volt a 0-13 éves korosztály létszáma.

A tendencia jellege miatt a születésszám csökkenése valamilyen mértékben hatással lehetett a veszélyeztetett kiskorúak számának alakulására is. Vélhető azonban, hogy a családsegítő kormányzati intézkedések, a gyermekvédelmi törvényből eredő állami kötelezettségek teljesebbé azonban nagyobb szerepet játszik a veszélyeztetett populáció alakulásában. Ezért is kívánatos lenne további családerősítő intézkedések megtétele, amelytől joggal remélhető, hogy a trend jellege és iránya módosul, s ez végső soron a kiskorúak devianciájának minkénti alakulására is pozitív hatással lesz.

Sürgető feladat a veszélyeztetettség kritériumrendszerének egyértelmű meghatározása, mert csak így remélhető, hogy a regisztráció valós társadalmi helyzetet tükröz.

Ezek után a kriminalitás mutatóival kívánok részletesebben foglalkozni.

1998-ban 12.866, az összes bűnelkövetők 9,2%-a volt fiatalkorú, amely az előző évihez képest 9,8%-os csökkenést jelez. Megjegyzem, hogy a fiatalkorú elkövetők felnőtt korúakhoz viszonyított aránya sok év átlagában – 9-10% körül – szokott alakulni.

A nem büntető gyermekkorú elkövetők számában (3.866) is csökkenés (10%) volt tapasztalható, azonban az idei év első félévében már 3%-kal több volt a számuk és 4%-ra növekedett a 100.000 lakosra vetített gyakorisági mutatójuk. A gyermekkorú elkövetők száma egyébként sok év átlagában 3-4.000 között alakult.

A statisztikai adatok alapján nem lehet egyértelműen megítélni, hogy az ismertté vált bűnelkövetők száma egy időszakban azért csökkent-e, mert kevesebben követtek el bűncselekményt, vagy azért, mert többen maradtak a hatóságok előtt ismeretlenek. A látencia tényét ugyanis nem lehet vitatni, csupán annak nagyságát szokták a szakemberek eltérően megítélni. Reális lehet az a megközelítés, amely a rejtve maradt esetek és az elkövetők számát legalább megegyezőnek tartja a felderítettek számával.

Változatlan viszont évek óta az a tapasztalat, hogy a fiatalkorúak és a gyermekkorúak esetében is a vagyoni elleni bűncselekmények dominanciája érvényesül. Ez az arány a 80%-ot meghaladja.

A leányok részaránya 10%-os, közülük néhányan jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt követtek el. A leányok többsége az azonos vagy idősebb korú fiúkhöz csapódva általában nem túl jelentős bűncselekményt követ el. Megfigyelhető azonban az is, hogy a kábítószerrel való visszaélést elkövetők között egyre növekszik a leányok száma és aránya is. Ez utóbbi bűncselekmény száma, amelyet a fiatalkorú fiúk és lányok együttesen követtek el, egy év alatt 92-ről (1997) a múlt évben 223-ra emelkedett. Különösen a fővárosban és B.A.Z. megyében jelentős az emelkedés.

Az elkövetők közül sokan nem csupán fogyasztói, hanem terjesztői is a kábítószernek, mert ily módon tudják biztosítani a saját fogyasztásra kerülő drogok ellenértékét. Az elkövetési helyek ma már nemcsak a fiatalkorúak által látogatott szórakozóhelyek, hanem egyre gyakrabban az iskolák és a kollégiumok is, ahol a fogyasztás mellett a terjesztés is történik. (Volt arra is példa 1998-ban, hogy az iskola tanára adott el kábítószerrel a diákjainak, másik esetben a kábítószeres szülő a gyermekét is bevonta a terjesztésbe.)

Arra lehet számítani, hogy a kábítószerrel való visszaélés miatt az elkövetők száma a jövőben a kiskorúak körében is növekedni fog. A vagyon elleni bűncselekmények dominanciáját ez ugyan nem veszélyezteti, a várható növekedés azonban aggodalomra adhat okot.

A büntetőjog szigorúbbá vált eszközei nem elégségesek e súlyos probléma kezelésére, mindenképpen szükség van a társadalom összehangolt cselekvésére is. A megelőzés lehet a leghatékonyabb eszköz arra, hogy legalább a növekedés ütemét próbáljuk meg mérsékelni. A terjedés és a növekedés ugyanis visszafordíthatatlannak látszik, de az ütem mérsékelhető. Különösen a fiatal korosztályok tagjai esetében van ennek óriási jelentősége. Ezért kell a prevenciót szolgáló intézkedéseket társadalmi és helyi szinten is előtérbe helyezni. A túlzottan általános jellegű fellépés nem eléggé hatékony, ezért szükséges a célzottabb, egyes csoportokra, közösségekre, vagy éppen személyre koncentráló prevenció megtétele.

A kiskorúak nemcsak elkövetői, hanem áldozatai is lehetnek a bűnözésnek. A múlt évben 2925 gyermekkorú és 5844 fiatalkorú sérelmére követtek el különböző bűncselekményeket. A kiskorúak egy része családon belül szenved el a testi, lelki megpróbáltatásokat. A hatóságok tudomására jutott kiskorú veszélyeztetése büntettének (Btk. 195. §) száma 1993 óta emelkedik, és a múlt évben már 1161 volt. A bűncselekményt legnagyobb arányban (44%) a kiskorúak nevelésére köteles személyek züllött életmódjuk folytatásával és a kiskorúak bűncselekmény elkövetésére való rábírásával követik el. Emellett gyakoriak a kiskorúak durva bántalmazásai, és előfordulnak családon belüli szexuális zaklatások is. A jogalkalmazási tapasztalatok szerint az esetek egy része a hatóságok előtt – időlegesen vagy véglegesen – rejtve marad, de az ismertté vált bűncselekményekre utaló jelzések is késedelmesen jutnak el az intézkedésre jogosult szervekhez. Ezekben az esetekben a kiskorút – esetenként súlyosan – károsító veszélyeztetettségi szituációk megszüntetése is késedelmesen történik. Évek óta kifogásoljuk, hogy e területen a jelzőrendszer rosszul működik: a védőnők, az iskolák, s a szűkebb környezet, így a szomszédok és más kívülállók egyáltalán nem, vagy csak későn jeleznek a hatóságok felé.

A kiskorúak devianciájának ismertetése, főbb jellemzőinek elemzése után a továbbiakban a bűnüldözési tapasztalatokról kívánok, elsősorban az 1998-as év adatai alapján beszámolni.

A fiatalkorúak elleni büntető eljárások gyors és szakszerű lefolytatásához különösen fontos érdek fűződik. A gyors felelősségre vonás lehet a leghatékonyabb és az elkövetők életkori sajátosságai miatt a differenciált megítélésre is csak ebben az esetben van meg a lehetőség. Az eljárások egy része azonban (részben az ügyek bonyolultabbá válása és a többszereplős, sorozat-bűncselekményeket elkövetők esetében) indokoltan, más részükben azonban a hatóságoknak felróhatóan, indokolatlanul elhúzódik. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális jogszabályi előírásokat a nyomozó hatóságok sok esetben nem tartják be, s ez rendszerint pótnyomozás elrendeléséhez, s az eljárás elhúzódsához vezet. A pótnyomozások száma a múlt évben a vádemelési javaslattal érkezett ügyek 7,4%-a volt.

A bírósági szakaszban a bizonyítás hiányosságai a tárgyaláson való meg nem jelenés késlelteti az eljárások befejezését. Mindezek együtthatásaként a két éven túl befejezett ügyek aránya évek óta az összes ügyek 1/3-át (1998-ban 30,2%-át) teszi ki.

Az 1995. évi XU. tv. által a fiatalkorúak ügyeiben folyó eljárásokban bevezetett jogszabályok hatályosulása azóta, s így a múlt évben is egyenletesen és kiegyensúlyozottan történt.

A vádemelés elhalasztására a múlt évben 676 ügyben csaknem 1000 (952) személlyel szemben került sor. A vádelhalasztások eredményességét minősíti, hogy újabb bűncselekmény elkövetése vagy az előírt magatartási szabályok súlyos megszegése miatt csak kis számban történik utóbb vádemelés.

A fiatalkorúak ügyeiben tárgyalás mellőzésére tett ügyészi indítványok száma megközelíti az összes vádemelések 1/4-ét. Az elmúlt évben 1420 ügyben (23,0%) 1791 személlyel szemben került sor a Be. 351. §-a szerinti vádemelésre, s ez a szakág tárgyalási leterheltségét érzékelhetően mérsékli.

Az ún. bagatell cselekmények elkövetőivel szemben a nyomozást az ügyészek az elkövetők megrovása mellett megszüntetik. Ez az arány évek óta 15-20%-ot képez.

Figyelemmel tehát a nyomozás említett módon történő megszüntetésére, a vádemelések elhalasztására és a tárgyalás mellőzésére tett indítványok számára az állapítható meg, hogy a fiatalok elkövetők csaknem 50%-ánál nem kell a bíróságnak az ügyben eljárni, illetve vádemelés esetén tárgyalást tartani.

A megvádolt fiatalok több mint a felét (54,4%) a bíróságok a múlt évben is próbára bocsátották. Szabadságvesztést 1998-ban a korábbi évekkel csaknem azonos arányban (27,4%) szabtak ki, és azok 73,8%-ában a büntetés végrehajtását próbaidőre felfüggesztették.

A javítóintézeti nevelésre ítétek száma emelkedett, és a múlt évben az összes elítélt 3%-át tette ki. Az ítélkezési gyakorlat időszerűségének javulása esetén a javítóintézeti nevelésre ítétek száma a jövőben tovább emelkedhet. Ez a reális prognózis felveti annak megfontolását, hogy a Debreceni Javítóintézetet vegyes működtetésű intézeté kellene átalakítani. (A lányok esetében Rákospalotán ilyen rezsimit alakítottak ki, és az megfelelően működik). A javítóintézetekben tartott rendszeres ügyészi vizsgálatok törvénysértést nem tártak fel, és az ott folyó nevelő tevékenység is eredményesnek minősíthető.

A vádirat és tárgyalás kitűzése nélküli bíróság elé állítások számában 1998-ban áttörés volt tapasztalható. Amíg az előző években több főügyészségen egyáltalán nem volt a fiatalok ügyeiben bíróság elé állítás, és 1997-ben is mindössze 38 ügyben történt ilyen intézkedés, addig 1998-ban 150 ügyben 173 elkövetővel szemben került sor ilyen eljárásra. Az idei év első felében 139 fiatalot állítottak bíróság elé.

A váderedményességi mutató (97,2%) a fiatalok terheltek ügyeiben változatlanul kiemelkedően jónak mondható.

Csökkenett a fiatalok előzetes letartóztatottak száma (617-ről 476-ra), amely a fogvatartás okainak a törvényben előírt szigorúbb meghatározásával van összhangban. Ez, a személyi szabadságot legsúlyosabban korlátozó kényszerintézkedés az összes fiatalok gyanúsított mintegy 3%-át érintette. Évről évre emelkedik a javítóintézetben fogatosított előzetes letartóztatások száma: 1996-ban 67, 1997-ben 159 és 1998-ban már 243 volt, az összes fiatalok letartóztatottaknak mintegy a fele. A javítóintézetben a kényszerintézkedés ideje alatt lehetőség van az iskolai tanulmányok folytatására s a munkával való foglalkoztatásra is. Ebben az esetben a fiatalok megóvhatók azokról a károsító hatásoktól, amelyek az elkülönítés megoldatlanságai miatt más fogvatartási intézményekben (rendőrségi fogda, bv. Intézet) érhetik őket. Szökés a múlt évben a javítóintézetekben nem fordult elő.

A kijelölt intézetekben a főügyészségek folyamatosan ellenőrzik az intézetek működésének törvényességét és az intézeti rendtartás érvényesülését. Az ügyészi vizsgálatok szerint a kijelölt intézetekben törvénysértés nem fordult elő. A fogvatartottak jogai érvényesülnek: a védőkkel és a hozzátartozóikkal való kapcsolattartás maradéktalanul biztosított.

A nagyobb számban történő javítóintézeti fogvatartás akkor lenne remélhető, ha az ország nyugati, Dunántúli részében is kijelölésre kerülne ilyen intézet. A fiúk esetében ugyanis Budapesten kívül Debrecenben tudják elhelyezni a letartóztatottakat. Szükség lenne egy megfelelő helyen, pl. Veszprémben vagy Székesfehérvárott, ill. más hasonló fekvésű megyeszékhelyen olyan intézet létrehozására, ahol a fiúk előzetes letartóztatását az e régióban folyó büntető eljárások terheltjei esetében lehetne fogatosítani. A nagy távolság miatt a nyomozások ugyanis jelenleg egyes megyékben ezért nem teszik lehetővé a fogvatartás ilyen intézetben történő fogatosítását.

A fiatalokra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályok a gyakorlatban megfelelően hatályosulnak. Az ügyészi és a bírói jogalkalmazásban azonban nehézséget, nagyfokú leterheltséget okoz az a jelenlegi szabályozás, amely szerint a vegyes ügyekben is kizárólag a fiatalok ügyészei, ill. bíróságai járhatnak el. A korábbi, 1995. szeptember 1-jét megelőző jogi szabályozást tartottuk célravezetőbbnek, amely kivételes eseten lehetővé tette az elkövetés helye szerinti illetékes, általános hatáskörrel rendelkező bíróság előtti vádemelést és eljárást.

A gyermek- és ifjúságvédelmi ügyészi szakági feladatokat az országban 80 kijelölt ügyész végzi, további 20 ügyész rendszeres, főként a vád képviselői tevékenységbe történő besegítéssel. Az ügyészi feladatokat a szakterület ügyészei a múlt évben is a törvényi előírásoknak megfelelően határidőn belül teljesítették.

Végezetül a fiatalkor alsó határának leszállításával kapcsolatos ügyészi megítélésről kívánok szólni, abban az összefüggésben, hogy a gyermekkorú elkövetők esetében alkalmazott hatósági intézkedések kellően hatékonyak-e.

A hatályos törvényi rendelkezések értelmében a 14 év alattiak esetében az önkormányzatok illetve a gyámhatóságok jogosultak eljárni és intézkedni (1997. évi XXXI. tv.).

A következő hatósági intézkedéseket lehet a gyermekvédelmi gondoskodás keretében megtenni:

- a) védelembe vétel,
- b) családbafogadás,
- c) ideiglenes hatályú elhelyezés,
- d) átmeneti nevelésbe vétel,
- e) tartós nevelésbe vétel,
- f) utógondozás elrendelése,
- g) utógondozó ellátás elrendelése.

A települési önkormányzat jegyzője védelembe veheti:

a) a szabálysértési hatóság értesítése alapján a tanköteles, vagy rendszeres iskolai oktatásban részesülő szabálysértést elkövető fiatalkorút,

b) a rendőrség, az ügyészség ill. a bíróság jelzése alapján a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt fiatalkorút,

c) a nyomozó hatóság nyomozást megtagadó határozata alapján a 14. évét be nem töltött gyermeket ideiglenes hatályú elhelyezés révén gyermekotthonban helyezheti el és nevelésbe vételt rendelhet el a gyámhivatal, aki egyúttal a gyám kirendeléséről is gondoskodik.

Felmerül a kérdés, vajon a felsorolt hatósági (gyámhatósági) intézkedések elégségesek és megfelelőek-e azokra az esetekre, amikor a nem büntethető kiskorúak súlyos cselekményeket követnek el, s a felsorolt intézkedések kellően szolgálják-e a társadalom védelmét.

Az eljárások hatékonyságát vitatok közül többben felvetik a büntetőjogi vétőképes korhatár leszállításának a kérdését is. A korhatár leszállítása mellett felhozható érv, hogy Európa több országában (Anglia 10 év, Franciaország 13 év) a miénknél alacsonyabb az alsó határ, másrészt a gyámhatósági eszközrendszer sem elég hatékony.

Az ügyészi, külön e tárgyban folytatott vizsgálati tapasztalatok szerint a gyermekkorú elkövetők körében valóban magas a 12 és 14 évesek aránya, amely azonban jelentősen elmarad a 14 éves fiatalkorúak arányától. A 12 és 13 évesek felgyorsult testi és lelki fejlődésével a tapasztalatok szerint nem mindig jár együtt a megfelelő értelmi és erkölcsi fejlődés. A gyermekkorúaknál az életkori sajátosságokból eredően mások a cselekmények elkövetésének konkrét indítékai, mint a magasabb korosztályokhoz tartozóknál. A cselekményeket gyakran meggondolatlanságból, befolyásolásra, a közvetlen környezetükben fellépő veszélyeztető tényezők hatására követik el. Ezért alapvetően a cselekmények elkövetéséhez vezető okok és körülmények megelőzését ill. megszüntetését kell előtérbe helyezni. Ehhez pedig nem a büntetőjogi, hanem minden hiányossága ellenére az állami gondoskodás rendszerében a gyámhatósági eszközök alkalmasabbnak látszanak. A gyakorlatban azonban a súlyos cselekményt elkövető gyermekkorút jelenleg a környezetéből kiemelve a területileg illetékes gyermekotthonban helyezik el, ahol agresszív hajlama esetén további erőszakos cselekményeket is megvalósíthat, és ezáltal az intézet általános rendjét és működését zavarja. Álláspontom szerint a gyermekvédelmi rendszerben ezért biztosítani kellene az ilyen kiskorúak esetében a speciális elhelyezés és nevelés feltételeit.

A vétőképes korhatár leszállítása a gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületen dolgozó ügyészek döntő többségének megítélése szerint nem indokolt, a gyermekkorú elkövetőkkel szemben hatékonyabb gyermekvédelmi intézkedésekkel kell fellépni.

Fordította: Negrea Vidia

A GYERMEKEK VÉDELME AZ ABÚZUSSAL SZEMBEN – HAGYOMÁNYOK ÉS ÚJÍTÁSOK ROMÁNIÁBAN (RÉSZLETEK)

A ROMÁN GYERMEKVÉDELEM

Mint minden olyan terület, amely a szociális szférához tartozott, a gyerekvédelem is természetesen centralizált volt a korábbi években. A román gyerekvédelem elemzői szerint – Tobis, Krantz és Meltzer (1993)¹ – ez annak köszönhető, hogy a rendszer alapját egy egészségügyi modell jelentette, amely diagnosztizálta a gyermek családjának hiányosságait, és gyermekek intézeti elhelyezés keretében történő „kezelését” alkalmazta. A kiskorúakkal foglalkozó bizottságok többnyire ennek megfelelően tették javaslatukat, és ezt részesítették előnyben a törvény adta egyéb lehetőségekkel szemben (örökbefogadás, nevelőszülői ellátás). Valójában a családjától eltávolított gyermek „kezelése” inkább büntető, mint egészségügyi intézkedés, de viszonylag egyszerűbb volt a társadalom számára.

A nyugati trendekkel való konfrontálás első éveit követően időszerű, hogy Románia szembenézzen a saját gyerekvédelmi rendszerének átstrukturálása során felmerült problémákkal.

Két évvel a nehézségekkel küzdő gyerekekről szóló rendelet hatálybalépése után (1997.) a szociális védelem a régi, hagyományos és az új modellek érvényesülésére támaszkodik, de minden esetben összpontosítva a gyermek szükségleteinek és jogainak figyelembevételére. A korszerűsítés nehézségei egyfelől a régi rendszer elemeinek fennmaradásából adódnak: a vérszerinti szülők által nem kívánt gyermekek nagy száma, akik már 1989 előtt intézetekben éltek, a szociális ellátás adminisztratív szerepének túlsúlya, amely az intézeti elhelyezésre korlátozódott, a prevenció hiánya, az abúzus felismerésének és kezelésének hátránya, a gyerekvédelem anyagi hátterének szegénysége. Másrészt, ezeket bővítve, 1989 után – az átmenet időszakában – újabb, specifikus problémák jelentkeztek: munkanélküliség, infláció, kábítószer, az értékrend megváltozása, a társadalmi rétegződés gyors folyamata, a lakbérek és lakásárak növekedése, a média liberalizálódása és a szenzációk keresése, a folyamatos elszegényedés, a családtervezés hiánya főleg a kedvezőtlenebb helyzetűeknél, a fiatalok társadalmi beilleszkedésének nehézségei, főleg azoké, akik intézményekben nevelkedtek stb.

A hagyomány és az újítás iránti igény közötti konfliktus több szociális és gyerekvédelmi vonatkozású jelenség függvénye, amelyek önmaguk is módosulnak. Ilyenek például:

- az oktatási modellek diverzifikálása,
- a viselkedési minták bővülése (szexuális, interperszonális, kommunikációs),
- a szólásszabadság érvényesülése,
- a szociális szféra szakmáinak újjáéledése (pszichológus, szociológus, szociális munkás, pszichoterapeuta, szuper-vízör, szociálpedagógus, humán erőforrás manager),
- a szülők pszichikai megterhelése (az infláció növekedéséből vagy a munkanélküliségből adódó stressz stb.),
- a különböző társadalmi rétegekhez tartozó családok közötti különbség elmélyülése,
- az elszegényedés széles körben való elterjedése.

¹ Tobis, R., Krantz, J., Meltzer, J., 1993, Description and analysis of the administration of the social protection system for children and families in Romania..., Report for UNICEF – Románia

A szociális változások pozitív következményei a gyermekvédelemben kapcsolatban vannak azzal az információ-többlettel, amely hozzáférhető mind a gyerekek és fiatalok, mind pedig a szülők részére. Ilyen módon szélesebb körben válnak ismertté a gyermeki jogok, szaporodnak a nem állami intézmények által szervezett egészségvédő és az egészséges életmódra nevelő programok, a szociális intézményekben átalakul a gyermekekről alkotott kép és attitűd a megbecsülés és a személyiség tisztelete irányába.

Mindemellett azonban növekednek azok a veszélyforrások is, amelyek a kiskorúak esetén abúzust, fizikai, érzelmi elhanyagoláshoz, nevelési hiányosságokhoz stb. vezetnek. Megjelentek a gyermekprostitúció, a pornográfia és a szexuális visszaélések veszélyei, erőteljesen közvetíti a média az agresszív viselkedési mintákat. A szegénység, mint további veszélyforrás, sok esetben vezet arra, hogy a szülők figyelmen kívül hagyják a gyermek szükségleteit, valamint arra is, hogy maguk a gyermekek keresnek a koruknak nem megfelelő tevékenységeket (a saját munkaerő értékesítésétől egészen a testükkel való üzletelésig – mint az egyedüli tulajdon, ami eladható).

Ily módon elsőként a jelenlegi rendszer alábbi jellemzői igényelnek elemzést és megvitatást:

- az 1990 után is nagy számban előforduló intézeti elhelyezések (1996-ban 48.021 gyerek élt szociális ellátást nyújtó intézetekben, amihez még hozzá kell adnunk a speciális iskolákban lévőket is) szemben a viszonylag alacsony nevelőszülői vagy örökbefogadási intézkedések számával (1996-ban 10.999 az Unicef, DPC, 1997 szerint),

- a gyermekre vonatkozó fejlesztési tervek hiánya (pl. hosszú távú tervezés),
- a bántalmazott gyermekek részére szervezett – prevenciót és kezelést biztosító – programok hiánya („Románia Gyermekei” Alapítvány, 1998),
- az egységes adminisztráció hiánya (Ilut, 1996),
- a szociális juttatások következtelen jellege (a szociális segélyezés szigorú előírásai szerint és a polgármesteri hivatalok pénzhiánya miatt az anyagi juttatások több hónapos késéssel történnek),
- olyan fórumok hiánya, amelyek képesek gyors döntésekre.

Annak érdekében, hogy felhívjuk a figyelmet a felsorolt jelenségek fontosságára és az intézkedések szükségességére, az utóbbi években több kutatást végeztünk, amelyek megvizsgálták a gyermekvédelmi rendszer által regisztrált és a hozott intézkedések jellegét azokban a helyzetekben, amelyekben a gyermekek a rossz ellátás áldozataivá váltak.

A RELEVÁNS ADATGYŰJTÉS NEHÉZSÉGEI A ROMÁNIAI BÁNTALMAZOTT GYERMEKEK ESETÉBEN

A bántalmazás eseteinek felderítése érdekében már 1993 óta próbáltuk megkeresni azokat a fórumokat, ahol regisztrálhatták ezeket. Vizsgálatainkban kérdőív segítségével megkerestük az állami intézmények vezető beosztású szakembereit².

Az egészségügyi hálózatban hiányzott a „megvert gyermek szindróma” diagnózisával és a szülői magatartás miatti veszélyeztetés következtében intézetbe helyezett gyermekek nyilvántartása. A kutatás időtartama alatt³ is előfordultak olyan intézeti elhelyezések, amelyek hátterében a szülői bántalmazás állt (pl. tömény ecet fogyasztására kényszerített gyermek, vagy az elmebeteg anya által brutálisan megvert gyermek).

1994-ben a Kolozsvári Gyámhivatal vezetőjével készített interjú során kiderült, hogy a hivatal számára ismeretlenek voltak az abúzus esetei. Az egyetlen – megrontás miatt nyilvántartott – esetet is kizárólag az igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozónak tekintették. Ugyanitt tudtuk meg, hogy 1973 óta nem ismernek egyetlenegy esetet sem, amely a gyermek bántalmazását követően a szülői felügyeleti jog megvonását eredményezte volna.

² A TEMPUS projekt 1993-1995 közötti, a Kolozsvári BBTE (Cluj, UBB) Szociális ellátás tanszék által szervezett kutatása.

³ R. T. hallgató diploma munkája keretében, Roth, M. tudományos irányításával.

A nyugati statisztikákhoz viszonyítva a rendőrség által ismert esetek is sokkal alacsonyabb arányt jeleztek. 1997-ben például a kolozsvári rendőrség által nyilvántartott kiskorú áldozatokat a következő kategóriák szerint csoportosították⁴: 18 fő közlekedési balesetek áldozatai, 8 kirabolt gyerek, 11 megerőszkolt kiskorú, 3 szexuális perverziók áldozatai (egy esetben homoszexualitás). Összesen 22 esetben regisztráltak szándékos bűncselekmény áldozataivá vált gyermeket, amelyből 8 meglopott gyermek volt. A szexuális bűncselekmények esetében nem jeleztek sem családon belüli erőszakot, sem egyéb bántalmazást, annak ellenére, hogy a kolozsvári hírlapokban több ilyen – a megyében történt – eset is napvilágot látott.

A megyei pedagógiai intézetben sem találtunk ilyen jellegű nyilvántartást. A kimutatások még az iskolakerülő gyermekek összegzésére sem vonatkoztak (kivéve a pótvizsgázott vagy a megbukott gyermekek számát).⁵

Ha csak a felsorolt adatok elemzését végeznénk, arra a következtetésre jutnánk, hogy a megye abban a szerencsés helyzetben van, hogy nem fordulnak elő a bántalmazás és az elhanyagolás esetei. Más megyéket vizsgáló kollégák adatai (amit az UNICEF által szervezett rendezvényeken mutattak be⁶) azonos tendenciát jeleznek: az állami intézmények, mint például a kórházak és az iskolák kevés információval rendelkeznek a bántalmazott gyermekek eseteiről.

Úgy tűnik, a fenti adatok azt a múlt rendszerbeli mentalitást tükrözik, ami szerint a román család csak szerető lehet. A ritkán előforduló gyermekek ellen irányuló agresszív esetek elkövetői pedig minden bizonnyal külföldi pedofil személyek, vagy olyanok, akik elmebetegségben szenvednek, illetve a kisebbségek köréből adódnak, vagy legfeljebb a média által közvetített idegen kultúrák követői lehetnek.

A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK GYERMEK ÁLDOZATAI

Ahhoz, hogy jobban megértsük a bántalmazás természetét és megismerjük előfordulását, a szisztematikus elemzés módszereit alkalmaztuk vizsgálatainkban.

A World Vision International támogatásával és finanszírozásával, valamint a Kolozsvári Egyetem Szociológiai és Szociális Munkás Tanszékének szakmai koordinálásával történt az első érdemi vizsgálat. A bántalmazás előfordulásának gyakoriságát a szülők nevelési módszereinek elemzése mentén vizsgáltuk. Célunk az volt, hogy felmérjük a bántalmazás és elhanyagolás mértékét a gyermekhez közel álló és a gyermek közvetlen környezetében lévő személyek részéről. Ennek érdekében reprezentatív gyermek (796 diák, 5-10. osztályosok) és szülői (488) mintán, a helyi népességnek megfelelő etnikai aránnyal, különböző kérdőíves technikákat alkalmaztunk, amelyek a szülői nevelési attitűdöt célozták.

Feltételeztük, hogy a kérdőíves vizsgálatok adataiban, amelyek a családon belüli eseményeket tükrözik, az elhanyagolt és bántalmazott gyermekek száma jóval meghaladják a hivatalokhoz bejelentett vagy az általuk nyilvántartottakat. A nyert adatok nem biztos, hogy a megtörtént eseteket, hanem a rossz bánásmód miatt fennálló veszélyeket jelzik. A családok intim szférájában zajló élet elemei, a szülői attitűdök és a nevelési szokások vizsgálata esetünkben a felnőttek válaszainak függvényében történt, ezért a nyert adatok nem tekinthetők abszolút értékeknek, hanem becslések a családok valós jelenségeiről. A kutatás eredményei rámutatnak arra, hogy a fegyelmezési módszerek, a gazdasági és szociális feltételek mellett, a családok elérik a rossz bánásmód határait (amelyek átalakulhatnak abúzzsá vagy bántalmazássá), amely érvényes Kolozs megyére, de feltételezhetően ez a jelenség szélesebb körben is megtalálható.

⁴ Roth, M. által készített interjú G. S. kapitánnyal, Cluj-Napoca, 1998. március.

⁵ UNICEF által támogatott Kolozs (Cluj) megyében végzett kutatás (1996).

⁶ UNICEF által támogatott kutatás 1998-ban.

Az agresszivitás és az elhanyagolás aránya

	A gyermekek válaszai			A szülők válaszai		
	igen	nem	összesen	igen	nem	összesen
Verbális agresszió	113 14,2%	683 85%	796 100%	80 16,4%	408 83,6%	488 100%
Fizikai büntetés	226 28,4%	570 71,6%	796 100%	126 25,8%	362 74,2%	488 100%
Súlyos fizikai büntetés	180 22,6%	616 77,4%	796 100%	105 21,5%	383 78,5%	488 100%
Elhanyagolás	88 11,1%	708 88,9%	796 100%	46 9,4%	442 90,6%	488 100%
Szexuális abúzus	37 4,6%	759 95,4%	796 100%	-	488 100%	488 100%

	A gyermekek válaszai			A szülők válaszai		
	igen	nem	összesen	igen	nem	összesen
Környezet						
Városi	124 25,6%	361 74,4%	485 61,4%	95 28,2%	242 71,8%	337 69,1%
Vidéki	101 33,1%	204 66,9%	305 38,6%	41 27,2%	110 72,8%	151 30,9%
Összesen	225 28,5%	565 71,5%	790 100%	136 27,9%	352 72,1%	488 100%

Az anyagi helyzet és az abúzus veszélyeztetettsége a családban

A család anyagi helyzete	A gyermekek válaszai		A szülők válaszai	
	igen	összesen	igen	összesen
Szegényes	36 52,2%	69 8,7%	50 36,8%	109 22,4%
Átlagos	177 26,7%	664 83,9%	43 31,6%	190 39,2%
Jól szituált	13 21,1%	59 7,4%	43 31,6%	186 38,4%
Összesen	226 28,5%	792 100%	136 28%	485 100%

Összehasonlítva a két csoport adatait azonosságokat találtunk a szülők és a gyermekek válaszai között. Kivételt képeztek a szexuális abúzusra kapott válaszok, amelyek a szülők esetében teljesen hiányoztak, de a gyerekeknél 4,6%-os arányban jelen voltak.

A szexuális visszaélések veszélyének becslése statisztikai módszerekkel történt, a gyermekek és szülők válaszaiban megjelölt szigorú büntetések összegzéséből.

Úgy tűnik, hogy nincs különbség a városi és vidéki szülők válaszai között, azonban a városi gyerekek több büntetésről számolnak be, mint a vidéki társaik.

A közhiedelemmel ellentétben – amely szerint a román családban nem fordulnak elő abúzusok – Romániában is, mint minden más országban, a szülői retorziók között megtalálható a bántalmazás, az elhanyagolás, sőt egyes esetben a szexuális abúzus is. Természetesen az abúzust alkalmazó családok kisebb arányban jelennek meg a célozott populációban.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az abúzus veszélye egyenes arányban nő a családok anyagi helyzet növekedésének érzékelésével. Ez a trend megjelenik mind a gyermekek, mind a szülők válaszaiban.

A Kolozsvárott végzett kutatás (T. Rotariu, 1996⁷) azt mutatja, hogy az elhanyagolás előfordulásának esélye egy 485 családból álló csoport esetén 9,4%. A vizsgált családok körében nagy arányban megjelenő (52,4%) bizonytalan anyagi helyzet, valamint azok a családok (36,8%), akik azt állítják, hogy gyakran a napi megélhetéshez szükséges anyagi forrásaik részben, vagy teljes mértékben hiányoznak, igaz, hogy csak egyszempontú, de magyarázatot adnak az ilyen nagyarányú előfordulásra.

Mindez arra enged következtetni, hogy az ilyen típusú elhanyagolás azokban a családokban jelenik meg, amelyekben a szülők nem tudják biztosítani a gyermekek mindennapi megélhetéséhez szükséges alapvető feltételeket, mind például: megfelelő étkeztetés, lakáskörülmények, ruházkodás. Hirstu (1998, 96. 0.) rámutatott arra, hogy „az alultápláltság, mint a szegénység következménye, komoly problémát jelent Romániában, ahol az 5 év alatti gyerekek kb. 50 ezreléke szenved anémiától”. A jó szándék ellenére a minimális keresettel rendelkező szülők, a meglévő rossz körülmények miatt (rossz lakáskörülmények, a megfelelő élelmiszerek elérhetetlensége) kénytelenek megvonni gyermekeiktől a fizikai értelemben vett gondoskodás elégséges feltételeit. Az Étkeztetést Felügyelő Nemzeti Program adatai szerint a romániai gyermekek étkezési mutatói jelzik a népegészségügyi problémákat:

- 1990 és 1995 között az átlagos születési súly 54 g csökkenést mutat, amely 200 g lemaradást jelent a nyugati államokban mért adatokhoz képest,
- az 1990-ben megszületett babák alacsony súlyának 7,6%-os előfordulása 9,5%-ra emelkedett 1995-ig,
- az átlagos szoptatási időtartam 5,6 hónapról 3,6 hónapra csökkent az említett időszakban,
- rohamos növekedést mutat azoknak a gyerekeknek a száma-főleg a második életévükbe lépőknek-, kik korukhoz képest fejletlenek: 10,9% 1991-ben, 23,08% 1994-ben,
- az egy év alatti vizsgált gyermekeknél 49%-ban jelentkezik az anémia.

A szegénység és az elhanyagolás közötti kapcsolat alternatív magyarázata lehet az, amely szerint a szegény családokban a szülők olyan jellemvonásokkal rendelkeznek, amelyek előidézik a szegénységet, és ezzel párhuzamosan igénytelenné (vagy éppen bántalmazóvá) teszik őket gyermekeikkel szemben (Pecora et al., 1992). Az alkoholizmus vagy az önkontroll hiánya eredményezheti például a munkahely elvesztését és ezáltal a szegénység fokozódását, de azt a hajlamot is erősítheti, amely a gyermek elhanyagolását vagy fizikai bántalmazását is okozhatja.

Az ilyen esetekben, amelyekben a rossz bánásmód és a szegénység egy harmadik változó függvénye, a szegénység ellen hatni próbáló beavatkozás nem fogja gátolni az elhanyagolást vagy a gyermekek elleni abúzust. Anélkül, hogy ok-okozati összefüggéseket állapítottak volna, Herrnstein, R. J. és Murray, Ch. (1994) véleménye szerint az intelligencia korrelál leginkább az egyes családok elszegényedésével, valamint a hozzá tartozó jelenségekkel, amilyenek az erőszakosság vagy a kriminalitás. Az előbb említett Étkeztetést Ellenőrző Program szerint „az alacsony születési súly és az életkornak megfelelő fejlődési szint elmaradása erősen korrelálnak az anya iskolázottságával, azaz kétszeres az esély azoknál a gyerekeknél, akiknél az anya nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel” (A Gyermek Fehér Könyve, 1998, 55. o.). Valószínű, hogy egy részletes elemzés esetén a kiváltó okok szélesebb skáláját találjuk (Belsky, 1980), mint például a stresszt, amely az alacsony gazdasági és szociokulturális státusból adódik és amely hangsúlyozza azokat a személyiségvonásokat, amelyek az elhanyagolást eredményezik.

Az elhanyagolás egyik specifikus formája – véleményem szerint –, amely egyre nagyobb mértékben érinti a gyermekek beilleszkedési feltételeit, illetve a szociális izolációt Romániában, az oktatási/nevelési elhanyagolás. Az említett kolozsvári kutatásban (T. Rotariu és mts., 1996) az oktatási/nevelési elhanyagolás 13,64%-os előfordulást jelzett egy 791 diákból álló mintán (5.-10.

⁷ A World Vision International/Románia által támogatott kutatás, a jelen tanulmány írójának részvételével

osztályosok). Ennek 13,1%-a azt állította, hogy nem kapja meg az iskolai tevékenységhez szükséges eszközöket. A megkérdezett tanárok úgy vélik, hogy a szülők 10,7%-a nem érdekelt a gyermeke iskolai előmenetelében vagy jelenlétében. Az osztályfőnökök véleménye szerint a szülők 0,7%-a megakadályozza gyermekük iskolába járását és a gyerekek 3,2%-a kénytelen otthon maradni a kisebb testvér mellett. A megkérdezett szülők hasonló arányokat jeleznek: 2,7%-uk beismeri, hogy nem engedték iskolába gyermeküket, mert a kisebb felügyeletét így oldották meg, 1,8%-uk azonban a gyerek dolgoztatása miatt tette ugyanezt.

Annak ellenére, hogy a vizsgált populációban ez a jelenség kevesebb mint 10%-os, az országban lévő iskoláskorúak körében, akik a lakosság 20-21 %-át teszik ki (az 1995-96-os tanévben 4.703.000 tanulót jelentett), az iskolai látogatások elmulasztása és az iskolakerülés folyamatos növekedést mutatott 1990 és 1995 között (A Gyermek Fehér Könyve, 1998).

Az elhanyagolás, amely az oktatás területén tapasztalható, igen gyakori a roma kisebbség körében. A Kolozs megyei kutatás adataiban 50%-os arányt mutatott az iskola elhanyagolása a roma családokban élő gyerekek esetében, amely jóval nagyobb arány, mint a más etnikumú gyerekeknél. Tulajdonképpen a romák iskoláztatás iránti érdektelenségét úgy tekintjük, mint egy ciklikus, több generáción át tartó és ismétlődő folyamatot. Polansky és munkatársai (1981) szerint az iskolai elhanyagoltságot képviselő szülők csupán reprodukálják a saját gyermekkorukat, amelyből hiányoztak az életminőséget jellemző „sztenderdek”. A korábbi években, amikor a szocialista rendszer szigorúbb ellenőrzés alá vonta az iskoláztatást, a romák helyzete javulást mutatott a háború előtti időszakhoz képest, azonban az oktatási színvonaluk igen alacsony maradt (Zamfir, 1993): 22%-a nem végzett el egy osztályt sem, 5,3%-uk elkezdte, de nem fejezte be az általános iskolát, 22,5%-a alapvégzettséggel rendelkezik, 8,5%-uk elkezdte, de nem fejezte be a szakközépiskolát, 33,7%-a elvégezte a szakközépiskolát, 3,9%-uk gimnáziumi végzettséggel bír, és 0,7% valamilyen felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az analfabéták arányát 27,3%-ra becsülték, a funkcionális analfabétizmusét (az olvasási készség hiánya) pedig 35,5%-ra. A romák jelenlegi generációja erőteljesen képviseli az említett ciklikusság következményeit, amely az iskolalátogatás csökkenésében tükröződik. Miközben a roma felnőttek 22%-a nem járt iskolába, a 7-9 éves gyermekeknél ez 30%-os arányú. Az UNICEF és a Gyermekvédelmi Osztály által kezdeményezett kutatások, amelyek arra törekednek, hogy feltárják a romák kizárásának jelenségeit és okait az iskolai oktatásból, rámutattak arra, hogy „a romák kizárása az oktatásból nem egy tudatos diszkriminációs folyamat, hanem inkább egy progresszív marginalizációs, illetve egy önként vállalt peremre szorulási folyamat következménye”.

Az elhanyagoltak egy másik csoportját alkotják az otthonról megszökött, csavargó gyermekek (az utca gyerekei). Ők azok, akiket ha szakember elé kerülnek, több fogyatékkal és fejlődési zavarokkal diagnosztizáltak. Ugyancsak náluk tapasztalhatók a csavargás előtti időszakban elszendvedett rossz bánásmód nyomai (Gostin et al., 1991). A szociális ellátás fejlődésének dacára úgy tűnik, hogy a csavargó gyermekek száma egyre növekedik. Ez azonban egy általános tendencia, amely a jelenlegi gyermekvédelmi ellátás hiányosságait is jelzi. Sok csavargó gyermek problémás családból származik, ahol a szülők folyamatos feszültségét, agresszivitását és alkoholizálását tapasztalják (Mentsük meg a gyermekeket, 1998). Az ilyen gyermekek országon belüli nagy fluktuációja és a dokumentációk hiánya miatt nehéz azonban a romániai teljes folyamatot áttekinteni. Az utcai szociális munkások által kiterjesztett egyes kutatások szerint 1996-ban kb. 4300 utcagyerek volt, közülük 2000 hajlék nélkül (A Gyermek Fehér Könyve, 1998). Alexan-drescu, G. (1998) szerint Bukarestben körülbelül 2500 csavargó gyermek él, közülük 1000-1200-an állandóan az utcákon tartózkodnak. Az utóbbiak több csoportba oszthatók:

1. elhagyott gyerekek, akiről minden felnőtt lemondott,
2. gyermekek, akik csak időszakosan vannak az utcán, megtartva labilis és törékeny kapcsolatukat a családjukkal,

3. gyermekek, akiket szüleik elküldtek dolgozni azért, hogy biztosítsák a család fennmaradását (szélvédőmosás, koldulás, szemégyűjtés stb.),

4. szüleikkel az utcán együtt dolgozó gyermekek, azért, mert a szülők is hajléktalanok, szerencsétlenek, rosszul gazdálkodtak vagy valamilyen visszaélés áldozataivá váltak.

A Gyermekekmentő Szervezet felmérései szerint az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni más tényezőket is, mint például az alkoholizáló, egyszülős vagy szétesett családból való származást, a szülőktől eredő rossz bánásmódot, a csellengő gyerekek 20%-át, akik gyermekotthonokból szöktek meg az ottani rossz körülmények illetve a rossz bánásmód miatt.

Mindezen gyermekek ki vannak téve az erőszaknak, éhezésnek, betegségeknek (emésztési problémák, bőrbántalmak, TBC vagy nemi betegségek), hígító anyagok vagy kábítószer okozta függőségnek, prostitúciónak vagy szexuális visszaéléseknek.

Statisztikai szempontból nehézséget jelentenek a szexuális abúzus adatai. Amint már említettünk, a kérdőív szerint a 12-16 éves gyermekek 4,6%-a szenvedett el szexuális abúzust. Valószínű, hogy nagyobb arányszámot kapnánk, ha kiterjesztenénk vizsgálatainkat a 18 évesekre, vagy ha csak lányokat vizsgálnánk. Annak ellenére, hogy nem tudjuk pontosan megállapítani a szexuális abúzus mértékét a jelenlegi román társadalomban, az eddigi vizsgálataink és az Országos Rendőr-főkapitányság adatai szerint általános növekedés tapasztalható a bejelentett esetek tekintetében: az összes elkövetett szexuális bűncselekmények 30,5%-ának gyermekáldozatai voltak, 1998-ban az ilyen típusú bűncselekmények 40,2%-ra emelkedtek. A rendőrség jelentéseit a szexuális abúzusok előfordulása és típusai terén az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

1998-ban elkövetett szexuális bűncselekmények gyermekkorú áldozatokkal Romániában

	Megerő- szakolás	Megrontás	Elcsábítás	Homo- szexualitás	Perverziók	Szexuális visszaélés	Vérfertőzés
Összesen	108	79	44	49	99	135	29
0-14 éves	66	44	6	27	31	62	10
14-18 éves	152	35	38	22	68	73	19

Az Országos Rendőr-főkapitányság jelentése, Adevarul szerint, 1998.12.17-én.

ÖSSZEGRZÉS HELYETT

Ahogy az adatok is mutatták, a gyermekekkel szembeni rossz bánásmód a román családokban is megtalálható, a kezelésük pedig komoly előkészítő feladatot ró ki azokra a szolgálatokra, akik arra hivatottak, hogy védjék a gyermekek jogait. A bántalmazott gyermekek életkörülményeit nem lehet csak adminisztratív intézkedésekkel javítani. Optimizmusra ad okot, hogy a hagyományos rendszerben is fellelhetők a pozitív megoldások: a döntéshozatal szakemberei, valamint a gyermekeket ellátó intézmények azokat az új modelleket részesítik előnyben, amelyek felismerik a gyermek abúzus problematikáját. Ennek érdekében számtalan intézményben bevezettek új és korszerű képzési és továbbképzési programokat. Hasonlóképp a többi országokhoz az első eredmények rámutattak a segítség, valamint a megfelelő válasz nehézségeire a jelenlegi gyermekvédelmi rendszeren belül. Az abúzált gyermek életébe való beavatkozás több szinten történhet, és speciális szakértelmet igényel. Szociális munkás, pszichológus, terapeuta, jogász, rendőr, gyermekorvos együttes, összefogott munkájára van szükség, egyetlen érdek figyelembevétele: a gyermek elsődleges érdekei mellett. A team-munka alapjához a jó szándék nem elengedő, a professzionalizmus alapját a jogi háttér

biztosíthatja, és ez az állam és a civil társadalom közös céljából ered, amely nem más, mint a gyermekek jogainak és jólétének védelme.

Írta: Ladócsy László

ALKOTÓ GYEREKEK – ALKOTÓ MŰHELYEK

A művelés, a valamit csinálás öröme, szépsége és szabadító ereje a képzőművészetben tárgyiasul, s ezek a tárgyak nemcsak alkotóink emberségét teljesítik ki, hanem (biztos vagyok benne) mindannyiunkét!

E kiteljesedés állomásainak lehetünk tanúi most. Láthatjuk a kissé félénk, de örömteli és játékos ismerkedést az anyaggal, a technika lehetőségeivel, az őserővel feltörő ösztönök és hagyományok természetességét, őszinte naivitást, vagy egyre biztosabbá váló vonalvezetést, lendületes, bátor előadásmódot és professzionálisan megoldott felület- és anyagkezelést.

A cél az, hogy a gyermekvédelem speciális intézeteinek alkotóközösségei bemutatkozhassanak nagyobb nyilvánosság előtt. Ez a sokszínű anyag bizonyítja, hogy a közvélemény szerint legkevésbé motiválhatónak tartott gyerekeket is be lehet vonni művészeti műhelyekbe, sőt olykor eredményesebben, mint normál közösségben élő társaikat.

Nyolc intézményből benevezett alkotások legjobbjait láthattuk a kiállításon.

Minden alkotói közösségben fellelhető egy-egy meghatározó pedagógus személyiség kisugárzása, aki ötleteket ad, megismertet az általa is használt technikákkal, és elindítja a gyereket az önkifejezés útján.

Ilyen meghatározó egyéniség Rákospalotán Granasztói Szilvia. Csoportja a cigányság hagyományait, kultúráját jeleníti meg a kiállítás anyagában.

Alsóbélatelepen Szörényi Balázs, aki speciális eljárásokkal ismertette meg a gyerekeket, rendkívül magas szakmai nivójú egységes stílust teremtve. Aszódon Virágh Judit, akinek művészetterápiás foglalkozásain főként grafikával, üvegfestéssel foglalkoznak a fiúk, megőrizve önálló, színes alkotói egyéniségüket, vagy az intézet másik speciális csoportjában dolgozó két pedagógus, Molnár Márta keramikus – az ő növendékeinek agyagmunkái több helyen megtalálhatók a teremben, illetve Budai Andor gyerekeinek fafaragása is.

Sokszínű és igényes munkák kerültek ki az esztergomi leánynevelő intézetből. A kukoricacsuhéból készült tárgyakról kecses báj, a termésképekből harmónia és derű sugárzik.

A debreceniek is ötletes módon használták fel a különféle terméseket – a maszkok Arcimboldo képeit idézik.

A szöttesek rendkívül igényes, finom munkák.

A tököli fiatalok sokszínű munkáin érződik a „börtönhangulat”.

A zalaegerszegi intézet is bemutatkozott néhány fafaragással.

A Szőlő utcai intézetből kiváló szöttesek kerülnek ki. Ádám Imréné vezetésével évek óta eredményesen szerepelnek kiállításokon.

A kiállítást Virágh Judit rendezte az aszódi Petőfi Múzeum segítségével.

Írta: Büki Péter

A SÉRTETT ELKÖVETŐ

Richárd szintén Aszódon van. Tizenkilenc éves. Ő is írt a pályázatra, de ellentétben a többiekkel, ő egy sértettel való keserű találkozását írta le.

- Miért került Aszódra?
- Vagyon ellenes bűncselekmények: betöréses lopás, lopás miatt.
- Kivel élt azelőtt?
- Többnyire szüleimmal. Volt olyan időszak tizenöt, tizenhat éves koromban, amikor külön is laktam. Egy nagyon jó barátom bérelt számomra egy lakást.
- Van testvére?
- Nincs.
- Mikor követte el az első bűncselekményét?
- Tízéves koromban.
- Mióta van Aszódon?
- Egy éve és három hónapja. Azelőtt voltam Veszprémben a bévé intézetben, Ajkán, Tapolcán, rendőrségi fogdában voltam Pesten, gyűjtőben, előzetesben.
- A szüleivel tartja a kapcsolatot?
- Tartjuk a kapcsolatot.
- Milyen a kapcsolatuk?
- Jó, jó a kapcsolat... Végül is nem is az, hogy jó, hanem próbáljuk most már jobba tenni. Nem lenne rossz, ha jobb lenne, csak hát ahhoz mind a két félnek változnia kell. Én változtam: most már egészen másként látom a dolgokat, már nem a bűncselekményekhez nyúlnék, hogy pénzem legyen, vagy jól érezzem magam. És lenne dolog, amiben önekik is változniuk kellene, de hát...
- Mihez kellett a pénz?
- Szórakozáshoz többnyire, meg volt egy-két dolog, ami megtetszett, és meg szerettem volna venni. A szüleim nem tudták anyagilag állni azt az elvárást, azt a követelést, amit én nemhogy alátámasztottam, hanem úgy láttam, hogy az nekem kell.
- Szüleinek mi a foglalkozása?
- Az édesapám a fakitermelésben dolgozik, édesanyám pedig már egy elég jó ideje háztartásbeli.
- A pályázatra „Önző” jeligével írt. Hogyan adódott ez a jelige?
- Talán nem is igen megfelelő ez az „Önző”, mert valójában a pályázatból, amit írtam, nem ezt lehet kivenni, bár ezt is ki lehet venni, hogy valamilyen téren önző voltam.
- Milyen téren volt önző?
- Olyan téren, hogy senkire sem gondoltam, csak magamra. Voltak illetők, akikre gondoltam, de elsősorban magamra. Volt olyan idő, hogy volt olyan ember, akit fontosabbnak tartottam magamnál is, de tudat alatt minden körülöttem forgott. Úgy alakítottam a dolgokat is, hogy csak nekem legyen jó, csak az legyen, amit én gondolok és ami nekem megfelel. Volt olyan, amikor nem az járt az eszemben, hogy azért csinálom ezt és ezt, hogy nekem jó legyen, hanem csak csináltam, de az is úgy alakult, hogy nekem lett jó. Nem vettem sok mindenkit figyelembe.
- A bűncselekmény elkövetése volt a jó, vagy az abból megszerzett pénz?
- Természetesen az abból megszerzett pénz. Akinek az a jó, hogy elköveti, ott már valami más lehet. Vagy – ne haragudjon – burzsujok, és csakúgy hobbiszinten úzik, vagy pedig egészen más oka van.
- Mit érzett egy-egy bűncselekmény elkövetésekor?

– Valamilyen szinten izgalmat, de ami talán furcsa volt, hogy nem tanúsítottam olyan izgalmat, amit általában mások szoktak ilyen helyzetben. Talán mintha aziránt lettem volna teljesen érdektelen, hogy elkapnak-e vagy sem. De akkor is azt éreztem, hogy megszerezem azt a pénzt, azt a tárgyat, amiért oda betörtem. Mindenféleképpen a zsákmányolás járt a fejemben, és minél jobban csinálni, hogy ne is bukjak le, meg hogy lehetőleg a legtöbbet a leggyorsabban szerezzem meg.

– A bűncselekmény elkövetésekor eszébe jutott az áldozat?

– Az áldozat eszembe jutott, de csak „furcsa módon”, például hová tehettem az ékszer, a készpénzt. És megpróbáltam az ő fejével, az ő belátása alapján gondolkodni. Utána eszembe jutott, mikor eladtam vagy hasznát vettem az eltulajdonított tárgyknak. Akkor eszembe jutott, hogy mi lehet vele, mit érezhet, hogyan tudja ezeket a dolgokat nélkülözni.

– Ezek az érzéseken hogyan tudta magát túltenni?

– Úgy, hogy kellett a pénz. Azért is gondolom, hogy önző voltam, mert eszembe jutott, és akkor gondoltam: miért érdekel ez engem? Az a lényeg, hogy most nekem jó, és kész.

– Az egyes betörések után mit gondolt magáról a cselekményről?

– Eszembe jutott, hogy ez törvénybe ütköző, nem egy természetes dolog. Meg az is eszembe jutott, hogy nem kéne ezt csinálnom, mert ha nem is ennyit, de valamennyit legális úton is megszerezhetnék. De ahogy mondtam már, ezek nem igen fordultak meg a fejemben. Tudtam, hogy mit csinálok. Tudtam, hogy ezért egyszer felelősségre vonnak. Azt is tudtam, hogy ez így sokáig nem mehet. Nem is igen foglalkoztam ezzel. Nem is igen akartam ezzel foglalkozni, el akartam felejteni, hogy ne jöjjön elő a lelkiismeret, vagy pedig annyira nem érdekelt az egész.

– Tehát sodródott bűncselekményről bűncselekményre, mígnem elkapták. Az hogyan történt?

– Többször is kiadták ellenem az országos körözést, és volt egy nálam idősebb bűntársam, aki már állt törvény előtt. Ő tanácsolta, hogy mielőtt elkapnának, adjam föl magamat. Fel is adtam magam. Utána éppúgy mentek tovább a bűncselekmények, utána többször is elkaptak. Miután elkaptak, szabadlábon védekezhettem. Letartóztatásom úgy történt, hogy elég mámoros, ittas állapotban bementem egy boltba, italt akartam venni. Bementem, levettem egy üveg italt, elmentem a pénztárhoz, ott megálltam, felbontottam és elkezdtem inni. Odajöttek a bolti alkalmazottak, egyből lefoglalták, elvették az italt, személyi igazolványt kértek. Lefoglalták, bevittek a raktárba. Végülis nem is kellett lefogni, mert olyan állapotban voltam. Elvették tőlem a személyi igazolványt, betelefonáltak a rendőrségre.

– Kérem, mondja el, hogyan, milyen körülmények között találkozott az áldozatával vagy áldozataival?

– Mint mondtam, szabadlábon védekezhettem. Idézésre többször meg kellett jelennem a rendőrségen. A rendőrségre menet kezdtem eltöprengeni az egészen, hogy mit csináltam, talán nem kellett volna. Visszamenőleg két évre is visszagondoltam, három..., négy..., „hát igen, idejutottam” Éreztem, hogy felelősségre vonnak.

Elmentem a rendőrségre. Emlékszem, az idő tök jó volt. Nyár volt, meleg volt. Az embereken az utcán nem láttam semmilyen szomorúságot, lehangoló dolgot. Sőt, feldobtak a dolgok, feldobtak volna, ha engedett volna maga a gondolat, hogy tudtam, baj lesz. Nem is voltam vidám.

Mentem, és gondolkoztam, hogy mit mondjak valójában. Gondolkoztam, és akkor már tudtam, hogy fogok találkozni a sértettel. Ez engem bántott.

– Mi volt ebben bántó?

– Én nagyon jól tudom, hogyan éreznek azok az emberek. Történt velem is ilyen. Láttam már több ilyen jelenetet. Többször is átvillant a fejemben, hogy mi fog történni, vagy mi lesz a reakciója a „tisztelet” sértettnek.

Szóval bementem a rendőrségre. Odaadtam az idézést, majd vártam a már ismert nyomozót. Megláttam. Szívem szerint elszaladtam volna. Az irodában felvette az adatokat. Majd mosolyogva mondta, hogy találkozni fogok a sértettel, én nem tudtam mosolyogni. Mert lényegtelen szerintem,

hogy milyen az a sértett, de mégis csak más a szemébe nézni és előtte állni. Utána ezt el is akartam felejteni, nem is akartam belebonyolódni ebbe a dologba, hogy büntudat vagy lelkiismeret furdalás, mert akkor ez nagyon rossz volt. Ezért is jött talán az önző jelige.

A nyomozó az irodában leültetett az íróasztal elé, elkezdte felvenni az adatokat. Nekem egész végig azon járt az eszem, hogy valójában hol lehet a sértett és mit csinálhat, ha találkozunk, mi lesz a reakciója. Számomra azon a napon, abban az időpontban az volt a legnagyobb dolog, ami a legnagyobb hatású volt rám és a legjobban érdekelt. Akartam már azt a találkozást, hogy minél előbb túllegyek rajta.

Az adatfelvétel után a nyomozó kikísért az ajtón. A folyosón ott állt a sértett. Amikor megláttam, még nem tudtam róla semmit. Éreztem, hogy ő az. A nyomozó is látta ezt, s finoman lökött rajtam, pontosabban segített nekem elindulni.

Elindultam feléje. Sokan említették már nekem, de addig nem gondolkoztam a vérnyomáson, akkor mintha éreztem volna a halántékom táján. Elindultam, odaértem. Megállított. Belenéztem a szemébe. 30 év körüli ember lehetett, egy átlag kinézetű, szóval nem egy olyan ember, akin lett volna valami nem hétköznapi. Azt a benyomást keltette, hogy makulátlan, egy becsületes állampolgár, s én őt megloptam. Akkor megszólalt: „Maga az elkövető, maga a tettes?” Mondtam, hogy igen. Hirtelen összehunyorította a szemét, elkezdett pislogni, és elkezdte mondani: „Igen? S mégis hogy gondold te azt, hogy betörsz?” Éreztem a hangján a gyűlöletet, meg a tisztán kivehető haragot. Látszott is az arc mimikáján. Az fordult meg a fejemben, hogy megtorlást akar. Ránézni sem akartam utána, bár többször is megismételte: „Rám nézzél!” Én pedig megkérdeztem: „Miért, mi a baj?” Erre ő: „Mi a baj? Csak úgy betörtél, igen?! Te voltál a tettes, te csináltad! Amit csináltál, vállalod a következményét, most legyél nagy legény!” És akkor egyik pillanatról a másikra hatalmas harag lehetett rajta úrrá, mert meg is lökött, nyúlt felém, talán egy pofont akart leverni. Hatalmas ideg lett rajta úrrá. Elhúztam a fejem, és elindultam. El is jött utánam egy darabig, s közben mondta: „Mi van? Ne menjél! Gyere vissza! Nem kell elmenni! Gyere, gyere, azt' most meg lehet beszélni.” Én pedig gyors léptekre átváltva elsiettem onnan.

A találkozást követően elindultam, kisettem a rendőrségről, s csak pár méterre a rendőrségtől álltam meg.

– Mi forgott ekkor a fejében?

– Azt tudtam, hogy a sértett mit érezhet, és miért érezhet így. Végül is az forgott a fejemben, hogy a sértett számon kérne engem és felelősségre vonna. És eszembe jutott, hogy mindez jogos. És főként még az forgott a fejemben, hogy szerencsémre csak övele, és nem az összes sértettel találkoztam. Az összes sértettel találkozni nem lenne valami jó.

Arra adódott később alkalom, hogy körülbelül negyvenöt sértettel találkoztam egyszerre. -A rendőrség mellett megállt. Hová ment ezután?

– Egy szórakozóhelyre. Mondhatnám úgy, hogy vérnyomás-szabályozót vettem magamhoz.

– A negyvenöt sértettel mikor találkozott?

– A tárgyaláson. Akkor már előzetesben voltam. Ők nem tudtak már mit lépni, mert őrizetben voltam egyfolytában, felvigyáztak, nem jöhetett senki a közelembe. Másrészt pedig bíróságon voltunk, így ők is disztingváltak. Mert sértettből könnyen vádlottak lettek volna. Ők inkább a nézésükkel meg a hangsúlyukkal fejezték ki, mennyire szeretnek engem.

Szerencsére lezáródott már. Nem húzták-halasztották. Az ügyemhez, a körülményekhez képest hamar lezárták az eljárást.

- Találkozna újra sértettel négy szemközt vagy megfelelő körülmények között, előkészítve, segítőkkel?

– Ha akarnék is találkozni sértettel, ahhoz senkinek sem lenne köze. Másrészt meg felesleges lenne, hogy ott legyen egy harmadik.

– Amúgy találkozna a sértettekkel?

- ...találkoznék egy-kettővel.
 - Hogyan találkozna velük? Milyen körülmények között?
 - Kint a civil életben összefutnánk egy nyilvános helyen, s akkor rám ismernének. Szóba elegyednénk.
 - Miről beszélnék?
 - Őket ismerve – azt az előbb említett egy-kettőt – nem igen sok beszélgetés lenne. A tettek mezejére lépnének, s talán egy-két mondatot mondanának, hogy „szemet szemért, fogat fogért” vagy „ezzel le van zárva” vagy ilyen hasonlót, amivel lenyugodna a lelki világuk, hogy egyenlítették.
 - El tudja azt képzelni, hogy egy sértettől bocsánatot kérjen?
 - Hogy én magamtól felkeressem, magamtól bocsánatot kérjek?
 - Vagy ha szembe jön az utcán, és tudja, hogy ő az egyik sértettje...
 - Nem, nem, nem. Ilyen meg se fordult a fejemben. És ahogy most megemlítette, nem... Nem állítanám meg, inkább elmennék mellette.
 - Ha lenne olyan lehetősége, hogy bocsánatot kérhessen, élne ezzel a lehetőséggel? A sértett tudja ezt, és neki is jelentene talán valamit a találkozás.
 - Hát talán akkor igen. Visszagondolva a dolgokra, okoztam nem is kicsi és nem is kevés kárt; és megjelenne az illető, hogy legalább kérjek bocsánatot, akkor mondanám, hogy ne haragudjon, bocsánat.
- Lehet, hogy bocsánatot kérnék, de ez már felesleges. Felesleges, mert ez így már nem segít se rajta, se rajtam, ettől nem leszek jobb ember, neki nem térül meg a kára, nem fogjuk egymást szeretni.
- Ha idős hölgyet vagy urat bántalmaztam volna, és netán meg is károsítottam volna – amit hála Istennek, nem tettem. Ilyen esetben természetesen bocsánatot kérnék, és ha tudnám, a kárt meg is téríteném neki. De ilyen kérdések akkor sem fordultak meg a fejemben, mikor elkövettem a dolgokat.
- Egyébként magára a pályázatra három mondatban is válaszolhattam volna, körülbelül így: „Tisztelt Olvasó! Ne tessék haragudni, a felvetett témával kapcsolatban – szerintem – legalábbis az én véleményem az, hogy semmi értelme.” – De ilyen munkát nem akartam kiadni a kezemből.
- Ezt mennyiben befolyásolja a rendőrségen történt első találkozása a sértettel?
 - Talán nem annyira, mert én nem abból indulok ki, hogy minden sértett olyan.
 - Hova megy innen? Mit fog csinálni a civil életben?
 - Elsősorban hazamegyek, a szeretteimhez; és minél előbb egy munkahelyet keresek. Munkahely nélkül el van veszve az ember.
 - Ha családja lesz, hogyan fog ezekről az évekről nekik beszélni?
 - Most lehetetlennek látszik, hogy családom legyen. Ahogy a címben is benne van: Önző. Nemcsak az, amit csináltam, hanem én magam is önző vagyok. Számomra sok is az az ember, aki körülvesz. Ha netán mégis lesz családom, és sor kerül egy beszélgetésre, akkor beszélnék róla, ha egyáltalán beszélnek róla. Csak a valóságot mondanám el, de úgy mondanám el, hogy abból a lehető legtöbb olyan dolgot szűrjék ki, amiből nem származik kárunk, amiből le tudják vonni a benne rejlő tanulságot.
- A lehető legtisztább lappal szeretnék indulni, ha szabadulok. Nem biztos, hogy elköltözöm onnan, ahol lakom, de a társaságot most már nagyon megvágatom.

Írta: Kökönyei Gyöngyi – Negrea Vidia

AZ ÁLDOZAT ÉS BŰNELKÖVETŐ KÖZÖTTI KAPCSOLAT HELYREÁLLÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ ASZÓDI FIATALKORÚAK SZEMSZÖGÉBŐL

BEVEZETÉS

A pszichológiai szakirodalomban az antiszociális személyiségzavar, pszichopátia és szociopátia terminusokat szinonimaként használják. Ez gyakran vezet ahhoz a téves gondolathoz, hogy minden bűnöző pszichopata. Döme László is felhívja figyelmünket Személyiségzavarok c. könyvében (1996.), hogy a diagnózis felállításakor túl nagy hangsúlyt fektetünk a kriminális viselkedésre, pedig ilyen személyiségeket találunk a mindennapi életben is, csak ők szociálisan elfogadható módon érvényesítik a stílusukat. De pontosan milyen emberekre is gondolunk akkor, ha elhangzik a pszichopata szó? Ha tömören szeretnénk összefoglalni a jellemzőket, akkor Mérei Ferenc (1968, id. Kulcsár, 1991) mondatához fordulhatunk, aki így jellemzi őket: nem szeretnek, nem szoronganak, és nem tanulnak a tapasztalataikból. Mindezeket kiegészíthetjük azzal, hogy nem érznek büntudatot, megbízhatatlanok, interperszonálisán érzéketlenek, empátiás készségük gyenge, de felületes bájukkal és intellektusukkal gyakran megtévesztik a többi embert (Cleckley, 1976, id. Kulcsár, 1991). A különböző epidemiológiai adatok azt mutatják, hogy körülbelül a börtönpopuláció 76%-ra jellemző ez a leírás. A többi bűnöző másodlagos pszichopataként jellemezhető inkább, gyakran fejezik ki az emócióikat, és gyakran panaszkodnak belső konfliktusokra, például büntudat, szorongás, paranoia, harag (Lewis, 1991). Vagyis arra szeretnénk rámutatni, hogy nem minden bűnöző pszichopata, és az összefüggés fordítva is igaz, nem minden pszichopata bűnöző.

ELMÉLETI HÁTTER

Nemcsak elméletek, hanem a tapasztalatok is azt mutatják, hogy az elkövetők között is találunk olyanokat, akiknek van büntudatuk, megbánták tetteiket, képesek megérteni mások érzelmeit, állapotait. A resztoratív igazságszolgáltatás (Restorative Justice) névvel jelzett irányzat is a bűnelkövetők érzelmeire épít. A cél az, hogy az elkövető vagy elkövetők felismerjék, hogy tetteik milyen hatással voltak az áldozat(ok)ra ill. a családjukra és a saját közvetlen környezetükre, szüleikre, barátaikra, testvéreikre – egyszóval a közösségre. McCold (1999) szerint a resztoratív program megvalósításához minimum két követelményt kell elérni: 1. az áldozatok és elkövetők szemtől szembeni találkozását, 2. együtt határozzák meg ekkor a további kapcsolatukat. Három fő modellt tudunk azonosítani az elmúlt 30 év gyakorlatában, melyeknek mára sok formája alakult ki. A mediáció-, a konferencia- (megbeszélés) és a körmodellek bár szerkezetükben, lefolyásukban, a levezetés módjában különböznek, azonos alapokra építkeznek. Maga a büntett nemcsak az áldozatnak, hanem a közösségnek és az elkövetőnek is okoz sérüléseket, melyeket orvosolni kell. Vagyis be kell vonni az igazságszolgáltatásba ezeket a személyeket is, és aktív szerepet biztosítani a számukra. A közösségnek különösen nagy szerepet szán ez a szemlélet, mégpedig a béke megerősítését, a sérült kapcsolatok helyreállítását a közösség felelősségévé teszi. Miről is van szó tulajdonképpen? Nem vállalkozhatunk jelen tanulmányunkban arra, hogy részletesen kifejtjük, mit tartalmaz, jelent ez az irányzat (erről a mostani ill. következő számokban még olvashatnak), csak a vizsgálatunkhoz kapcsolódó gondolatokra szeretnénk rámutatni. Ha a Jóvátételi Igazságszolgáltatás (resztoratív) tiszta modelljéből indulunk ki, akkor egy olyan találkozást képzelhetünk el az áldozat és elkövető között, ahol a tények (mi is történt valójában, milyen kár keletkezett) és az érzelmek kifejezése (hogyan hatott

a tett az áldozatra ill. az elkövetőre) mellett a jóvátétel, valamint ennek a megvalósítása is megbeszélésre kerül. A találkozón az elkövető felismeri, hogy felelőséggel tartozik a viselkedéséért, bocsánatot kér, jóvátételi szándékát kifejezi, ill. ennek a konkrét megvalósítását is vállalja. Az áldozat pedig megbocsát, ezáltal feloldódást nyújt az elkövetőnek, s így a bizalom és a kapcsolat ismét helyreállhat. A különböző modellekben a résztvevők körében találkozhatunk egy semleges személlyel (facilitátor), aki segít a találkozás, a megbeszélés és a megegyezés lebonyolításában, valamint az áldozatok és elkövetők családjával és/vagy azokkal a szignifikáns személyekkel, akiket érintett a cselekmény, és segítséget nyújthatnak a „főszereplőknek”. Nemcsak fiataloknál alkalmazzák ezt a módszert, hanem iskolákban, kollégiumokban vagy más közösségekben és fiatalok szervezeteiben is (McCold, 1999).

Milyen intrapszichikus és interperszonális mechanizmusok biztosítják a sikeres rehabilitációt és reintegrációt? John Braitwaite (1989) ausztrál kriminológus magyarázatot kínál a kérdésünkre. Szerinte különbséget kell tennünk kétféle szégyenérzet között: a stigmatizáló szégyen megbélyegzést eredményez, bűnöző címkével látja el az elkövetőt, magát az elkövetőt teszi kiutasítottá, míg a reintegratív szégyen csak az elkövető tettét utasítja el, magát az elkövetőt nem. Például a családi konferenciamodellel pozitív személyiségbeli változások erősítéséhez vezet, és lehetőséget ad arra, hogy az elkövető megszabaduljon a bűnöző címkétől, és visszailleszkedjen a társadalomba. Természetesen más okok miatt is jól működnek a konferenciák, „körülések” és mediációs eljárások. A találkozón minden résztvevőnek megvan a lehetősége arra, hogy elmondja, mi történt, milyen érzelmek keletkeztek benne, hogyan hatottak rá a történetek, és mindenkinek van szava abban, mi legyen a folyamat végeredménye. Amellett, hogy a kapcsolatok helyreállnak, az egész folyamat a demokratikus konfliktuskezelés megtapasztalásának élményéhez vezet.

A folyamat az elejétől a végéig kedvez az empátiás, altruista érzelmek és tettek megnyilvánulásának, megerősödésének. Vagyis a magyarázó elveket kiegészíthetjük az empátiás mechanizmusok fejlődésméleteinek, bizonyítékainak áttekintésével. Hoffman (1991) szerint az empátiás érzelmek döntő szerepet játszanak a morális elvek internalizációjában, a morális viselkedésben és döntéshozatalban. Az empátia fejlődéséről kialakított modelljében bemutatja, hogy bár eredetileg az empátiás érzelmek először egyszerű szemtanúhelyzetben jelennek meg, később különböző mechanizmusok biztosítják, hogy összetettebb morális helyzetekben is aktiválódjanak.

A csecsemők globális empátiája 1 éves kor körül alakul át „egocentrikus” empátiává, amikor a gyerek tudatára ébred, hogy nem ő van bajban, ha egy szenvedő másikat lát, hanem a másik, de még azt gondolja, hogy a másik belső állapota a sajátjával azonos. A következő lépés a fejlődésben 2-3 éves kor körül következik be, amikor a gyermek rájön, hogy mások másféle érzelmeket élhetnek át. A nyelv elsajátítása lehetővé teszi, hogy komplexebb érzelmeket értsenek meg, éljenek meg, és arra is lehetőséget ad, hogy a nem jelenlévő áldozattal, szenvedővel is empatizáljanak. Ez vezet el odáig, hogy a késői gyerekkorra kialakul a másik életfeltételeivel való együttérzés, empátia is. Mire végigjárjuk ezt a fejlődési folyamatot, információs hálónal rendelkezünk a másik állapotáról. Vagyis a személyről, helyzetről, életfeltételekről szóló információink függvénye is az empátiás válasz (Hoffman, 1991). Gondoljuk csak át, hogyan kapcsolhatók a hoffmani gondolatok a Jóvátételi Igazságszolgáltatás gyakorlatához. A mediációs, konferenciás (megbeszéléses) találkozások biztosítják azt, hogy az akaratlan, kognitívan felszínebb feldolgozási módok által keltett empátiás arousal mellett az áldozattól, a családtól, barátoktól származó információk (amelyek érzelmeiket, életfeltételeik leírását, lefestését tartalmazzák) erősítsék az empátiás érzelmet, mégpedig olyan módon, hogy az empátiás distressz mellett az együttérzési distressz is megjelenjen.

Hogyan definiálhatjuk ezeket a fogalmakat? Az empátiát Davis (1994) a következőképpen definiálja: „az empátia olyan konstruktumok készlete, amelyek az egyik individuumnak a másik élményeire adott válaszával vannak kapcsolatban” (Kulcsár, 1998, 198. o). Az empátiás (vagy személyes) stressz fogalma alatt azt értjük, hogy az együtt érző személy figyelme inkább saját, a

helyzet által keltett negatív érzelmi állapotára irányul. Ezzel szemben az empátiás distressz vagy törődés a másik személy iránti aggodalmat és részvét érzését jelenti (Kulcsár, 1998). Vagyis az előbbi inkább az énre, míg az utóbbi a másakra irányuló választ jelent. Hogyan segíthetjük, hogy a másik szenvedése láttán inkább empátiás törődést éljünk át, amelynek az interperszonális kimenetele éppen az altruista viselkedés (Davis, 1994)? Eisenberg és munkatársai (1991) szerint a perspektíva-felvétel segíti azt a folyamatot. A resztoratív igazságszolgáltatás pedig éppen ezt biztosítja akkor, amikor a büntett által érintett feleket együttes találkozóra hívja.

Elgondolkozhatnánk azon, hogy milyen mechanizmusok sérülnek, vagy milyen okok állhatnak a háttérben, amikor azt látjuk, hogy a másik szenvedése nem kelt empátiát az elkövetőben. A jelen tanulmány azonban nem ennek a kérdésnek a megválaszolására törekedett, hanem azt szeretne volna bizonyítani, hogy a már más országokban (pl. USA, Ausztrália, Új-Zéland) nagyon jó eredményekkel működő resztoratív igazságszolgáltatás-gyakorlatnak itt Magyarországon is van jövője.

Az egyes kategóriák előfordulása a növendékek leveleiben

Levél	Bocsánat	Megbánás	Helyreállítás	Másik	Stigma	ítélet	Én
1.	X	X				X	
2.	X	X	X				
3.							
4.	X	X	X			X	
5.	X	X	X		X	X	
6.	X	X	X	X	X	X	
7.	X	X	X		X	X	
8.	X	X	X				
9.	X	X	X	X			X
10.	X	X	X	X	X		X
11.	X	X	X	X	X		X
12.	X	X					
13.	X	X			X		
14.	X	X	X			X	
15.	X		X	X	X	 X
16.							
17.				X			
18.	X	X	X	X			

MÓDSZER

Olyan vizsgálati eljárást szeretnénk volna kialakítani, amely biztosítja számunkra, hogy megismerjük azokat a gondolatokat, amelyek az aszódi intézet növendégeit foglalkoztatják az áldozattal ill. saját büntetjükkel kapcsolatban. Erre a legjobb megoldás ebben a feltérképező szakaszban egy nyílt végű feladat lehetett. Pályázati felhívást írtunk ki, amely lehetőséget adott a fiúknak, hogy írjanak egy levelet az áldozatukhoz.

VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK

A pályázatra 18 fiú jelentkezett (átlagéletkoruk: 16,4 év). A pályázaton való részvétel önkéntes volt, a leveleket jeligével kértük, névtelenül. A jeligére azért volt szükség, hogy a pályázatra beküldött

levelek íróinak később a pályázatban való részvételüket díjazni tudjuk. Minden pályázó növendék írószereket, íróeszközöket, borítékokat, bélyegeket kapott a pályázatok kiértékelése után. A független bizottság megítélése alapján 3 pályázó levelét emeltünk ki, akik további díjakban részesültek: az első helyezett jutalomszabadságot kapott, a második ill. harmadik helyezett igazgatói és igazgatóhelyettesi dicséretben részesült.

ELÁRÁS

A pályázati felhívást elhelyeztük az intézet minden csoportjában. A részvétel nem volt kötelező, mindenki eldönthette, hogy ír-e levelet vagy sem. Egy hét állt minden növendék rendelkezésére, hogy megfogalmazza gondolatait s a folyosón elhelyezett ládába dobja be levelét. A pályázati felhívás a következőket tartalmazta:

„LEVÉL AZ ÁLDOZATOMHOZ PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Kedves növendékünk!

Biztos érezted már, hogy jobb bele sem gondolni, mi történhetett azzal az emberrel, akinek bűncselekményeddel valamilyen kárt okoztál. De lehet, hogy azért néhányszor elképzelted, hogy mit mondanál neki, ha egyszer találkozna veled.

Felhívásunkkal arra szeretnénk megkérni, hogy ezt a képzelte találkozást levél formájában írd le. A levél olyan hosszú és részletes lehet, amilyennek Te elképzeled. Úgy gondoljuk, hogy minél élethűbb, és minél inkább Rólad szól, annál egyszerűbb lesz megfogalmazni. A levélírás segíthet Neked is, hogy könnyebben tedd magad túl a történeteken, ha a tettet miatt lelkiismeret furdalásod van.

A borítékba tett leveled jelígyés legyen, és írd rá a csoportod számát is, mert amennyiben igényed van rá, csoportodban megbeszélhetjük a leveled mondanivalóját. A borítékot dobd az ebédelőben elhelyezett dobozba.

A fogalmazásokat egy független bizottság véleményezi, és a leghitelesebb, legőszintébb írásokat díjazni fogja.

Köszönjük komoly, őszinte munkádat!

Pszichológusok”

EREDMÉNYEK

A levelekben leírtak feldolgozásához a tartalomelemzés módszerét használtuk. Ennek a módszernek megvan az az előnye, hogy jól használható azokban az esetekben, amikor a kutató a vizsgálatban nem tudja anticipálni az elemzési és értelmezési kategóriákat. A motivációk ill. személyiségbeli jellemzők feltárásában jól használható módszerről van szó (Krippendorff, 1995). Minden egyes levélben kikerestük a jellemző kategóriákat, majd utána az összetartozó kategóriákat összevontuk, s végül a legpregnansabb, a lehető legtöbb levélben előforduló nagyobb kategóriákat tettük meg az elemzés tárgyává. Összesen 7 nagyobb tartalmi egységet találtunk:

1. *Bocsánat*: amely nemcsak bocsánatkérés, hanem annak a reménynek a kifejezése is, hogy a sértett (áldozat) megbocsátja a tettet. (Pl. „Én nem tudok így normális életet kezdeni, amíg meg nem bocsát nekem. Nagyon sokat gondolkoztam azon, amit tettem, és azért írom ezt a levelet, hogy a bocsánatáért esedezzem.”)

2. *Megbánás*: ebbe a kategóriába a megbánás, büntudat és a szembenézés, találkozás nehézségének a hangsúlyozása tartozik. (Pl. „Az biztos, hogy megbántam az egészet. De nemcsak a büntetés miatt, hanem azért is, mert egy olyan embert bántottam, aki engem soha.”)

3. *Helyreállítás*: e kategória 3 fő egységet tartalmaz. Néhány levélben csak általános megfogalmazásban érjük tetten ezt a gondolatot – pl. „...ha tehetném, akkor jóvátenném.” A kár helyreállításának megfogalmazása (pl. „Ha lehetett volna, már rég visszafizettem volna, ami kárt okoztam!”) mellett a kapcsolat helyreállításának igénye is szerepel a levelekben: „Ezért, igaz, megkaptam a büntetésemet, de egyszer úgyis összehoz a sorsunk, és akkor ne gyűlölettel nézz majd rám. Azt nem várhatom el, hogy úgy, mint jó barátira, hanem úgy, mint a bűncselekményem előtt, amit elkövettem a sérelmedre.” „Nagyon remélem, hogy az elkövetkezendő napokban, hónapokban, években pozitív irányban fognak megnyilvánulni irántam való érzései.” „Köszönöm, hogy békét tudunk kötni, és én ezért nagy hálával tartozom Önnek. Tisztelni és becsülni fogom Magát.”

4. *Másik*: a sértett fájdalmának, érzelmeinek és állapotának (ill. körülményeinek) felismerése ill. hangsúlyozása. „Megtudtam, hogy van egy beteg fia, és egyedül neveli, és azt is megtudtam, hogy munkanélküli. És én meg pont magát rabolom ki.”, „...mert tudom, hogy maga is egy ember, van arca, neve és épp olyan érzései, mint nekem.”

5. A *stigma* kategóriában mások (pl. sértett) róluk alkotott véleményét, rájuk, ill. cselekedeteikre adott reakcióit találhatjuk, valamint azt, ahogyan definiálják, címkézik az elkövetőket: „Tudom, hogy nem bízik bennem ezek után.” „Mert ha egyszer megházasodnék, és lenne egy gyerekem, akkor mit mondanék neki, ha megkérdezné, hogy mit csináltál 16 éves korodban. Azt, hogy börtönben voltam, mert elkövettem valamit? Vagy hazudjak a saját gyerekeimnek?”

6. *Ítélet*: a bűnéért kapott (megfelelő és megérdemelt) büntetés hangsúlyozása. „Igaz, hogy már megbántam, amit tettem, de most már mindegy, úgyis megkaptam a büntetésem.” „Igaz, hogy rávágtam, ráruágtam Önre, de azért már megkaptam a magamnak való büntetésemet, amit megérdemeltem.”

7. *Én*: Annak a megfogalmazása, hogy elgondolkodott azon, hogy mi lenne, ha ugyanez az esemény vele történt volna meg. „Ha belegondolok, hogy velem történt volna meg vagy a szüleimmel ez a dolog, ezért meg is értem, hogy haragszik rám”.

A 3. és 16. levélben nem jelent meg egyik kategória sem, ez a két levél arról szólt, hogyan követték el a bűnt, milyen körülmények jellemezték akkor az elkövetőket. A leggyakrabban megjelenő kategória a megbánás és bocsánat volt: 18 levélből 15-ben (83,3 %) ill. 14-ben (77,7 %) jelent meg. Helyreállítási gondolatok megfogalmazását 12 levélben találtuk meg (66,6 %). Másik ill. stigma kategóriákba sorolható gondolatokat 7-7 levélben olvashattunk (38,8 %). Az ítéletüket hatan említették meg (33,3 %), az én kategóriájába sorolható gondolatokat pedig négyen (22,2%).

MEGBESZÉLÉS

A különböző kategóriákhoz találhatunk olyan pszichológiai elméleteket, tapasztalatokat, melyeket a bevezető részben már említettünk és biztató jeleket mutatnak a Jóvátételi Igazságszolgáltatás modelljeiben működő folyamat itthoni megvalósításához.

A bocsánat kategória majdnem mindegyik levélben megjelenik. A bocsánatkérés mellett gyakran előfordul a megbocsátás igénye is. Vagyis a sértettel való találkozásra, bár sok esetben félelmetesnek, rossznak tűnik az intézetben levő fiúk számára, mégis van „igény”. A találkozás lehetőséget adna arra, hogy megbánásukat (ld. a megbánás kategóriát) a sértett előtt is kifejezhessék, lelkiismeret furdalásukat csökkentsék. Lehetőség nyílna ezáltal arra, hogy megszabaduljanak a bűnöző címkétől, a stigmatizáló szégyenérzettől (stigma kategória), és megélik azt, hogy nem emberként lettek visszautasítva, hanem a tettük nem felel meg a morális elveknek, szociális normáknak és szabályoknak. A helyreállítási gondolatok nemcsak a kár megtérítését, hanem a kapcsolatok eredeti formájába történő visszaállításának igényét is magukba foglalják. Ez természetesen nem független a stigma kategóriában kifejezettektől, de többletet jelent abból a szempontból, hogy aktív részvételt is vállal ebben a találkozás és megbánás kifejezésével és a kár megtérítésével. Az egész folyamatot

jellemzi az, hogy a növendékek képesek megérteni a másik állapotát, érzelmeit, s gyakran az életfeltételeikről utólag szerzett információk („másik” kategória) is mozgósíthatják az empátiás folyamatot. Mint láthattuk, a perspektíva felvételnek döntő szerepe lehet az empátiás törődés kialakulásában. A találkozás alkalmával olyan érzelmeket, tapasztalatokat élhetnek át a bűnelkövetők, amelyek a későbbiekben támogatják az empátiás válaszok kiváltódását.

Úgy látjuk, hogy Magyarországon is jól működhetnének (természetesen azt tudjuk, hogy nem mindenkinél) a resztoratív igazságszolgáltatás programjai. Természetesen további vizsgálatokat, a módszer elsajátítását és az itthoni viszonyokra való adaptálását kell végrehajtanunk, ha sikereket szeretnénk elérni.

HIVATKOZÁSOK:

BRAITWAITHE, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration*. New York, Cambridge, University Press (id. McCold, P. (1999) im.)

CLECKLEY H. (1976). *The Mask of Sanity*. The C. V. Mosby Co. Saint Louis. (Id. Kulcsár Zs. (1991). *Pszichopátia*. Akadémiai Kiadó, Bp.)

DAVIS, M. H. (1994). Empátia, altruizmus és segítő viselkedés. In: Kulcsár Zs. (szerk). *Morális fejlődés, empátia és altruizmus*. ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 1999.

DÖME L. (1996). *Személyiségzavarok*. Cserépfalvi Kiadó. Pszi-choedukáció Alapítvány.

EISENBERG, N., FABES, R., SCHALLER, M., CARLO, G. ÉS MILLER, P. A. (1991). Szülői jellemzők és nevelési módszerek összefüggése gyermekek vikariáló érzelmi válaszaival. In: Kulcsár Zs. (szerk.) (1999. im.)

HOFFMAN, M. L (1991). Empátia, Társas kogníció és morális cselekvés. In: Kulcsár Zs. (1999). im.

KRIPPENDORFF, K. (1995). *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi kiadó, Bp.

LEWIS C. E. (1991). Neurochemical mechanisms of chronic antisocial behavior (psychopathy): a literature review. *Journal of Nervous and Mentál Disease*, Vol 179. 720-727.

MCCOLD, P. (1999). *Restorative Justice Practice -the state of the field 1999*. In: *Building Strong Partnership for Restorative Justice*. August 5-7, 1999 (konferencia kiadvány).

MÉREI F. (1968). *A pszichopátia lélektani elemzése*. Előadás. (id. Kulcsár (1991).

Írta: Rátay Csaba

CSALÁDI SZOLGÁLATOK LIGÁJA ALAPÍTVÁNY

Szerte a világban, Magyarországon is sok nehézséggel küzdenek a családok. A családban élés feltételei nem javultak, bár nagy igény és elvárás tapasztalható a kiegyensúlyozott családi életre. A társadalmi változások csak a család reményeit növelték idáig, az anyagi, egészségi és szellemi biztonságot még csak közvetve érintették, átmenetileg tovább rontották.

Alapítványunkat 1992. februárjában jegyezte be a Bíróság. Azzal a céllal alakult, hogy a családi életet segítő professzionális és önkéntes, segítő szolgáltatásokat egy fedél alá gyűjtse és a rendszerszemlélet alapján működtesse.

A Ferencvárosi Önkormányzattal kötött együttműködési szerződés alapján az Önkormányzat által biztosított helyiségekben, a bérjellegű és a működési költségekhez kapott anyagi hozzájárulással tudunk dolgozni.

Működésünk egyéb forrásait a pályázatok, valamint kis hányadban a magánszemélyek által felajánlott alapítványi hozzájárulások jelentik.

Az elmúlt évek folyamán legfontosabb eredményeinknek tartjuk, hogy 1994 augusztusában nagyon sikeres Családterápiás Világkonferenciát szerveztünk 800 külföldi és magyar szakember részvételével. Ugyanebben az éven elnyertük a PHARE Programiroda egyik pályázatát, melynek futamideje 1994-1995 végéig tartott. A program megvalósítása nagyban segítette alapítványunk munkáját.

TÖRTÉNETE

Az Alapítvány létrehozásával új formát nyert az a tevékenység, amit 1985 óta folytattunk. Csak néhányat sorolva fel ezek közül: a Zempléni Családsegítő Egyesület létrehozása, a kecskeméti Családterápiás Egyesület segítése, a királyhelmeci Családsegítő támogatása, a Magyar Családterápiás Egyesület létrehozása, bentlakásos tanfolyamok szervezése, rendszeres családterápiás képzés Kecskeméten, Miskolcon és Budapesten. Jelenleg a fiatal, gyermekes házaspárok részére szervezünk önszervező szolgáltatást, több városban.

Céljai:

A Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány a családban élés feltételein kíván változtatni azzal, hogy többféle szolgálatot épít ki a családok köré, illetve ezek létrehozásához átmeneti segítséget ad. Az Alapítvány szeretné a helyi szükségleteket és erőforrásokat összekapcsolni, az igények hatékonyabb kielégítésére, a családokkal kapcsolatban lévő intézmények közelítésére. Céljainak megvalósítása érdekében rendszeres, a családi élet harmóniáját segítő képzéseket szervez önkéntesek, szakemberek és intézményes képviselők részére, melyben a családnak és környezetének egészséges, rendszerszerű működését kívánja érzékeltetni. Munkájában a szolidaritás és önkéntesség értékeit érvényesíti.

Módszerei:

Kiemelt módszereink közé tartozik:

- önkéntes, segítő mozgalmak szervezése,
- családsegítő egyesületek létrehozásában nyújtott támogatás,
- családterápiás képzések és rendelések beindítása és támogatása,
- családsegítő szakiskolák létrehozásához konzultációk,
- külföldi előadók meghívása és tanfolyamaiknak megszervezése,
- közösségek építése,

- kisebbségek körében végzett önszervező mozgalmak támogatása.

Az Alapítvány tevékenysége kiterjed az egész országra, a környező államokra, külföldi hálózatokkal (Home Start, Mannerheim Liga, Csemadok) és nemzetközi szervezetekkel (International Council of Home-Help Services, European Foundation of Family Studies, Savé the Children) megvalósítandó együttműködésre.

MŰKÖDÉSE

Az alapítványi célokat elsősorban nem pályázatokkal, hanem személyes részvétellel, a szellemi tudás és a szervezési módszerek felhasználásával, a technológiát ismerők-felkínálók és a leendő felhasználó személyes és folyamatos kapcsolatának a kialakításával szolgáljuk. Konkrét példával megvilágítva, az önkéntes segítő szolgálat esetét (Home-Start, magyar nevén Add Tovább) említjük. Első lépésben meghívtuk Margaret Harrisont (a Home-Start alapítója és éveken át elnöke) egy magyarországi előadókörútra, hogy kapcsolatba hozzuk a hazai érdeklődőkkel. Ezek után három vidéki városban és Budapesten nyomkövető beszélgetéseket szerveztünk azoknak, akik használni kívánták a módszert, majd a következő fordulóban azoknak, akik már ténylegesen tettek is valamit a megvalósítás érdekében. Ettől kezdve, a helyi igények szerint támogatjuk az eltérő szinten megvalósuló kezdeményezéseket, pl. szervezési, szakmai tanácsadással, kapcsolattartással, anyagi források biztosításával stb.

Hasonlóan konkrét példa a PHARE Szociálpolitika Fejlesztési Programján belül az Újítási Alap Idősek célcsoportjának keretében beindított, többlépcsős programcsomagunk. Szemléletformáló tanfolyamok, intézmények közötti találkozók, fiatal házaspárok részére szervezett önkéntes szolgálatok, családterápiás rendelésen keresztül jutunk el egy olyan modellhez, amelyben a különböző generációk egymás közelében élve, ún. bókorszzerű lakónegyeden belül tudják egymást kölcsönösen segíteni.

SZOLGÁLTATÁSAINK

a) Krízisben lévő vagy krónikus problémákkal küzdő személyek és családok számára családterápiás rendelés.

Ez a pszichoterápiás segítségnyújtás egyik formája. Amely a családot egységként, rendszerként kezeli. Szülő-gyermek kapcsolat zavarainál, házastársi, élettársi kapcsolatoknál jelentkező nehézségek esetén, többgenerációs családban kialakult együttélési problémáknál, a családban történt traumatikus eseménnyel való megküzdésben, a családtagok által válságosnak ítélt élethelyzetekben nyújthat segítséget a család erőforrásainak felkutatásával. Alapítványunk ötödik éve biztosítja folyamatosan a családterápia lehetőségét képzett családterapeuták vezetésével.

b) Képzések beindítása önkénteseknek, szakembereknek.

A modern, hosszú távra érvényes támogatási rendszerek nagy súlyt fektetnek a gondozásba bevont személyek tágabb környezetének megismerésére, potenciális hozzájárulásukra. A rendszerszemléletű tanfolyamok során a segítők megismerkedhetnek a tágabb környezet tanulmányozásának szempontjaival, így módszertani eszköztáruk lényegesen bővül. Az önkéntes segítőknek 40 és 80 órás tanfolyamokat szoktunk szervezni, ahol az elméleti előadások a foglalkozások felét teszik ki, a másik rész a gyakorlati segítő munka szimulációjából áll. Szakemberek, mint például pszichológusok, pszichiáterek számára 200 órás ún. családterápiás képzéseket szervezünk, ahol a rendszerszemléleten túl más fontos elméleti és gyakorlati kérdésekkel, hatékony beavatkozási eszközökkel ismerkedhetnek meg. Hasonló tanfolyamokat már mindkét területen évek óta szervezünk.

c) Kisgyermekes, fiatal szülők támogatása önkéntes szervezet működtetésével („Add tovább”).

Angliai kezdeményezés hazai adaptációját végezzük 1994 óta. A CsSzLA Üllői úti helyiségeiben egy szervező dolgozik, ő kutatja fel azokat a családokat, ahol nehezen birkóznak meg a kisgyermekkor problémáinak megoldásával. Felkínálja számukra egy idősebb, tapasztaltabb önkéntes segítő szolgálatait, egy baráti kapcsolat lehetőségét. A segítőjelöltek 80 órás felkészítő sorozat elvégzése után a szervező ajánlása, bemutatása révén kerülhetnek kapcsolatba a családokkal, végezhetik önkéntes munkájukat. Jelenleg is több család részesül ilyen segítségben, így a prevenció egyik leghasznosabb módját tudjuk megvalósítani. Az önkéntesek száma folyamatosan növekszik, jelenleg több, mint 30 fő. Az angliai példa alapján más településeken is próbálunk hasonló „Add tovább” szervezeteket létrehozni, hogy az egymástól tanulás lehetőségét kialakítsuk, illetve a különböző feltételek között dolgozó szervezők tapasztalataiból, az önkéntes hálózatok feladatairól, lehetőségeiről tanuljunk.

d) Látogató szolgálat egyedül élő idősök számára, önkéntesek részvételével.

A megszokott lakókörnyezet megtartása és az idős személyek saját erőforrásainak megőrzése céljából az idősök jövőbeni ellátásában nagyobb szerepet kell kapnia olyan szolgálatoknak, amelyek az emberi kapcsolatot, a beszélgetés lehetőségét és a mindennapi ügyek intézésében nyújtott segítséget jelenthetik. A jelentkezők kb. 40 órás felkészítő tanfolyamokon vesznek részt, ahol az önkéntes segítőjelöltek alapvető ismereteket szerezhetnek az időskor sajátosságairól, és az esetek, problémák közös megbeszélésével a hatékonyabb segítség lehetőségét alakíthatjuk ki. Önkénteseink száma 18 fő.

CÉLKITŰZÉSEINK

Ma működő szolgáltatásainkat egyre jobb színvonalon, újabb önkéntesek NI. szakemberek bevonásával még nagyobb körnek segítséget nyújtva szeretnénk folytatni, valamint eredeti elképzelésünkhöz híven továbbra is figyeljük az igényeket, keressük a lehetőségeket, hogy további új, családokat segítő szolgálatokat hozzunk létre és működtessünk.

CSATLAKOZÁS

Alapítványunk felépítése, külföldi kapcsolatai lehetővé teszik a csatlakozást, a nyílt együttműködést, a kölcsönös tanulás és segítség feltételeinek kialakítását.

Ön úgy csatlakozhat alapítványi céljaink megvalósításához, hogy részt vesz rendezvényeinket, csatlakozik önkéntes hálózatainkhoz, felhívja a kuratóriumi tagok figyelmét azokra a kezdeményezésekre, amelyek támogatásra érdemesek és az alapítványi célokhoz hasonlóan terjeszti a Családi Szolgálatok Ligája hírét, és Ön is megpróbál hasonlóakat létrehozni.

Ezeket, mint gyakorlati csatlakozási módokon túl, bármilyen pénzügyi adományt is szívesen veszünk, a befizetési csekk ellenében a hozzájárulásról adóigazolást adunk, mint közhasznú adakozásról.

Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány
1091 Bp. Üllői út 99.
Tel./fax: 215-9768
Számlasszámunk: (218-98127) 530-012991-2

Írta: Gáspár Károly

EGY ÉLETEN ÁT KELL... (GRATULÁCIÓ A FELTÉTLEN TISZTELET HANGJÁN)

Szinte hihetetlen, hogy Mikus Gyula, aki a közelmúltban vette át Göncz Árpád köztársasági elnöktől a Köztársasági Elnöki Aranyérmét, már 45 éve küzd, harcol a bajba jutott fiatalokért. A napjainkban 70. életévében járó kiváló gyermekvédelmi szakember szóval, tettel, írással minden lehetséges módon igyekezett, illetve nyugdíjasként igyekszik segíteni a rászorulóknak. Ezt tette középiskolai tanárként, pszichológusként, nevelőotthoni igazgatóhelyettesként, speciális otthoni igazgatóként, szakíróként.

Mint középiskolai tanár kezdte pályáját egy nagyhírű budai gimnáziumban. Magas szintű tanári, oktatói tevékenységén túl kötelességének érezte a tehetséges, a gimnázium elvégzésére érett, ám általában valamilyen családi okból (szociális leszakadás, deviancia) meg-megakadó, marginalizálódó fiatalok felkarolását. Több száz középiskolai fiatalnak, serdülőnek volt Ő a példaképe az '50-'60-es években. Következetes, határozott egyéniségének köszönhetően sok-sok deviáns fiatalnak segített beilleszkedni a társadalomba. Gyermekközpontúságának, követelőképességének, karizmatikus egyéniségének, kemény érzelmi, értelmi, testi nevelésének következményeként tanítványainak többségéből sikeres, ismert ember lett, felsőfokú végzettségű szakember, művész, politikus.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

SZEMÉLYES MEGBECSÜLÉSEM JELEKÉNT

MIKUS GYULA

URAT ÉLETŐTJA ELISMERÉSEKÉNT

ARANYÉREMBEN

RÉSZESÍTEM. KELT BUDAPESTEN, 1999. ÉVI OKTÓBER HÓ 37. >ÁPIJÁN.

A Cseppkő, a Bokréta utcai Gyermekotthon munkáját, az ott állami gondoskodásban élő gyermekek mindennapjait meghatározta Mikus Gyula egyénisége, jelenléte. Közvetlenségének köszönhetően a gyerekek imádták, tisztelték mint barátot, mint tanácsadót, mint szülőt, mint tanárt. A felsoroltakat ki-ki igénye szerint tehette, mivel Ő ismerte valamennyi reá bízott növendékét, bírta a bizalmukat, tudta igényüket.

Elsőként kezdett az 1980-as évek közepén – a fővárosi gyermekvédelem rendszerében – segítséget nyújtani, kezelést biztosítani a szenvedélybeteg, az úgynevezett „drogos” gyerekek számára. Tevékenysége követőkre talált, munkatársai kiszélesítették, folytatták az általa el kezdetüket.

Mindennapos gyakorlati munkája mellett több száz cikket, tanulmányt írt, rengeteg vizsgálatot végzett, elemzést készített. Nyugdíjba kerülése után tapasztalatait igen nehéz területen, az aszói javítóintézetben mint pszichológus kamatoztatta, bátorítva kollégáit, segítve a bűnelkövető fiatalok reszocializációját, szocializációját.

Az objektív számvetés után szeretném közreadni egy személyes élményemet, mint volt tanítványa, 36 éve tisztelője, akinek gimnáziumi éveiben példaképe, későbbi pályaválasztásában meghatározó volt Mikus Gyula. Gimnáziumi tanárként mint a természet, a barlangkutató szerelmese rengeteg kitűnő hangulatú túrát vezetett, tárbort (földalattit is) szervezett tanítványainak, nekünk. Mint tudjuk, a barlangászás veszélyes üzem, így kerülhetett többször is nehéz helyzetbe mint túravezető, melyből az akkor 36 éves fiatal tanár rendkívüli fizikuma biztosított menekvést hol saját magának, hol tanítványainak. Egy alkalommal, amikor több növendék felelőtlenségének köszönhetően a Cserszegtomaji kútbarlang 52 méteres mélységébe leszállító csörlő elszabadult – a csörlő végén egyik társunkkal – a tragédiát Mikus Gyula lélekjelenléte, bátorsága akadályozta meg. A keménykötésű táborvezető a teljesen megkövült körülötte állók közül előre ugorva testével, alkarjával (mely eltörött) fogta fel az ütéseket, állította meg a zuhanást, a csörlő hatalmas erejű pörgését.

Írta: Utasi Judit

ERŐSZAK AZ ISKOLÁBAN

A német sajtó – és itt nemcsak a szakorgánumokra gondolok – az elmúlt tíz évben sokat foglalkozott az oktatási intézményekben megjelenő és robbanásszerűen növekedő erőszakkal. A kép elég vegyes, hiszen erősen vitatott, érzelmekkel fűtött cikkek láttak és látnak napvilágot, miközben szinte minden évben más-más városban folynak újabb kutatások arról, hogy növekedik-e az agresszivitási hajlam és változik-e a minősége. (A probléma csak az, hogy a rendőrségi statisztika nem egységes, így az egyes tartományi eredmények nem hasonlíthatók össze.)

Az utóbbi évek két legnagyobb vizsgálatának eredményeit ismertetem, mert úgy vélem, az iskolai agresszivitás ha kisebb mértékben is, de jelen van, csak a sajtó még nem fedezte fel, ezért nem is volt módja spekulatív, szenzációhajhász írásokat megjelentetni e tárgyban, viszont tényszerű ismeretekkel nem rendelkezik a jelenség gyakoriságát, kiterjedtségét illetően.

AZ ERŐSZAK ÉS AZ ISKOLA

Mindenek előtt tisztázzuk a fogalmakat a kutatások szempontjából.

Az erőszak fajtái:

- A tanulók idegen tulajdonban lévő tárgyakkal szembeni erőszakos cselekedetei (vandalizmus, taneszközök, technikai,; eszközök, iskolaépület részeinek megrongálása, osztálytársak, iskolaszemélyzet tárgyainak rongálása).
- A tanulók egymás közti erőszakos viselkedése (verbális erőszak, játékos erőpróba, piszkálódás, rablás, fenyegetés, zsarolás, komoly verekedés, sérüléssel, fegyveres összetűzés, illetve versenyharc, területharc és akaratérvényesítő harc).
- A tanulók tanárokkal vagy más iskolai alkalmazottal szembeni erőszakos cselekedete (elsősorban pszichikai erőszak formájában nyilvánul meg).
- A tanárok erőszakos cselekedetei tanulókkal szemben (ugyancsak a pszichikai erőszak az elsődleges).

Az iskola területe:

- Az iskola épülete, udvara,
- Az iskolához, illetve onnan haza vezető utak, továbbá azok az utak, terek, amelyeket lyukasórán vagy hosszabb szünetekben a tanulók látogatnak.
- Az iskolarendszerrel összefüggésben álló egyéb létesítmények (kollégium, sporttelepek).

A KUTATÁSOKRÓL RÖVIDEN

1995 júniusában Bochum összes (123) iskolájában kérdezték meg erőszakkal kapcsolatos tapasztalataikról az iskolaigazgatókat és ezer diákot (100% válaszolt), továbbá az iskola alkalmazásában álló titkárnőket és a szülőket (80% válaszolt).

A legutóbbi kutatás 1997 első negyedévében Mecklenburg-Vorpommern tartományban folyt, ahol 15.500 tanulót és 1100 tanárt kérdeztek meg (a diákok 66%-a, a tanároknak pedig 46%-a válaszolt).

A két kutatást és eredményeiket egymás után ismertetem, de így is könnyedén kiolvashatóak lesznek a tendenciák és a megoldási javaslatok.

A BOCHUMI VIZSGÁLAT

A leggyakoribb tanulói erőszak verbálisan nyilvánul meg sértések és provokációk formájában. Az igazgatók 82,8%-a ezt legalább hetente egyszer megfigyeli.

Relatíve gyakori a diákok közti vandalizmus és verekedés is, ahol nem a testi sértés a cél (az iskolák 45%-ában legalább havonta egyszer). Az igazgatók komolyabb orvosi kezelést igénylő verekedésről ritkábban számolnak be.

Elvétve használnak fegyvereket (de széles a választék: kés, gumibot, dobócsillag, gázspray). A tanulók kb. 1/4-e vallotta be, hogy védelmi vagy mutogatási célból vitt ilyen eszközöket az iskolába.

Rablás, zsarolás, fenyegetés (erőszak, vagy erőszakkal fenyegetés, pénzhez vagy ruhához jutás eszközeként) szintén nem jellemző. Az iskolaigazgatók több mint a fele évente 1-5 alkalommal találkozik ezzel.

Az erőszakos szituációkban inkább a felső tagozatosok (7-13. osztályosok) vesznek részt saját bevallásuk és a tanárok megfigyelése szerint is: a verbális agresszióban 82%-uk gyakran, a játékos erőpróbákban 69,5%-uk rendszeresen, a vandalizmusban 50%-uk ritkán, de 33%-uk gyakran. Csökkenő a gyakoriság tendenciája, de azért így is 22%-ra jellemző a rablásokban, zsarolásokban és fenyegetésekben való rendszeres részvétel. Komolyabb sérüléssel járó verekedésben 55% vett már részt, míg 18% rendszeresen üzi az erőszak eme formáját. Sajnos a fegyveres összetűzés sem elenyésző, bár 60% soha nem találkozott vele, de 31% számára nem ismeretlen és 9% gyakran alkalmazza.

Iskolatípusonként is erős a szóródás. A gimnáziumok a legkevésbé fertőzöttek. Az iskolák kb. 1/3-a erősebben terhelt (függetlenül típusától), aminek a vonzáskörzet és az iskola-, illetve osztályklíma az oka.

Növekedés: az igazgatók 50%-a, a tanároknak pedig 79%-a szerint nőtt az erőszak 1989 és 1993 között, ezen belül a tanárok 71%-a látja úgy, hogy növekedett a brutalitás.

Nemi specifikumok: a fiúk inkább tettesek, mint áldozatok, szemben a lányokkal, akik főként a verbális erőszakkal élnek. A fiúk körében éreznek tanárok és diákok egyaránt agresszió-növekedést, a lányok esetében ezt kisebbnek találják, de a tanárok 50%-a úgy véli, hogy a lányok verbális erőszaka erősödött. Az erőszak helyszíne nem áll kapcsolatban a nemmel. A felsős lányok bizonytalanabbak a fiúknál, és iskolába menet 67,4%-uk érez félelmet (jellemzően azok, akik az iskolában nem érzik jól magukat, általában az úton céltáblává válnak).

A tanárok terhelése: az erőszak növekedése kihat a közérzetükre, 1/3-uk azt is el tudja képzelni, hogy a közeljövőben tanuló áldozatává válik! Ez utóbbtól az idősebb tanárok kevésbé félnek. A tanárok 50%-a nagyobb terhelést érez az erőszak növekedése miatt, és ugyanennyien számoltak be hivatásbeli közérzetük romlásáról. Egységes abban a kialakult vélemény, hogy csökkent a diákok koncentrációképesége, magasabb a lárma, zajongás. A bürokratizálódást is sokan kritizálták, mondván nem jut idő a tanulókkal beszélgetésre.

Az erőszak-szituáció jellemzői: leggyakoribb előfordulási helye az iskola udvara, szünetek idején, és ugyancsak sokszor szolgál helyszínül a hazafelé vezető út, elsősorban tanítás után. Az alsósok közti erőszakhelyzetek általában két személy között jönnek létre, míg a felsősöknél nem ritka, hogy az áldozattal szemben több tettes áll. Általánosságban elmondható, hogy a felsősök a fiatalabbakkal többször kezdenek ki, és gyakran előre eltervezik sportszerűen egyáltalán nem mondható cselekedeteiket.

A tettesek: kis kör az agresszív keménymag, kb. 11 % vallotta be, hogy minden komolyabb verekedésben, rablásban, zsarolásban, fenyegetésben részt vesz. Jellemzően pubertáló fiúkról van szó, akik egyéb devianciákkal is terhelték (pl. szexuális zavarok, bántalmazások), és magasabb az általános erőszak-készültségük. 60%-uk a dolgok elérését erőszakos úton képzei el, empátiás és

segítőkézségük kisebb, negatív az iskolával szembeni beállítottságuk, teljesítményük gyenge, ezért unatkoznak. Szabadidejüket szívesebben töltik házon kívül, pl. discóban, több a tapasztalatuk az alkohollal, és az erőszakos filmeket preferálják. Ez a számszerűség tekintetében kisebbségben lévő, de nagy befolyással bíró csoport jelentősen zavarja a társak biztonságérzetét.

Biztonságérzet: míg az igazgatók és titkárnők egyáltalán nem félnek, addig a tanárok 6,4%-a csak részben érzi magát biztonságban. A diákok 1/3-a fél szünetben és az iskola felé vezető úton, sőt a tanári felügyelet ellenére minden 12. fél a teremben is (főként a 12-14 évesek). A Németországban kialakult Gesamtschule, amelyben mindegyik iskolafajta megtalálható, ilyen szempontból a legrosszabb helyzetű, mert itt a diákok 45,3%-a az iskola felé vezető úton, 52,6%-a pedig a szünetben fél. Érdekes, hogy a bizonytalanok között sok tettes van, ugyanis köztük vannak agresszív hajlamúak, akik maguk gerjesztik a feszültséget, utóbb pedig félnek a bosszútól.

Az iskolába szállítás módjával is összefügg a biztonságérzet romlása, 69%-uk iskolabuszsal vagy tömegközlekedési eszközzel jut el iskolájába, amelyen nagy a tömeg, túl kevés az ülőhely és nincs felügyelő. Az alsósoknál ez kevésbé döntő momentum, mivel esetükben még nagy a szülői kontroll.

Szankciók: a felsősök 44%-át már egyszer figyelmeztették, az osztályok 25%-ában pedig mindennaposak a figyelmeztetések. A legritkábban – a fent említettek szerint – a gimnáziumokban van erre szükség.

Az intézkedések hatékonysága: a már egyszer büntetettek nem érzik terhelésnek a figyelmeztetést, ellenben a kollektív büntetéssel, amelyet 2/3 érzett negatívnak. Érdekes módon a tanárok közül csak minden 10. tartja hatékonynak a büntetés e módját, szerintük a leghatékonyabb az egyéni beszélgetés. A szülők 33,7%-a pedig úgy gondolja, hogy az iskolának keményebbnek kellene lennie.

Megelőzési, megoldási javaslatok: az iskolák személyzete szerint kisebb iskolákra és osztályokra lenne szükség, és nagy hangsúlyt helyeznek az iskolán kívüli megelőzésre (család, médiák). Ezzel szemben a szülők a tanárképzés javításában látják a megoldást. A diákok iskolán belüli prevenciót várnak, segítséget a gyenge tanulóknak, erősebb beleszólási jogot az iskola életébe, bizalmi tanárok alkalmazását, továbbá azt, hogy az erőszak témáját tegyék az oktatás részévé, több igazságosságot akarnak a teljesítményértékelésében, és nem utolsósorban az iskola környezetének szebbé tételét szeretnék. A pedagógusok 80%-a elutasítja az Egyesült Államokban nem szokatlan rendőri jelenlétet az iskola területén, valamint azt is, hogy a tanulókat reggelente átkutassák, vagy az iskolát monitorosán megfigyeljék.

A vizsgálat alapján született ajánlások:

1. A szünet és az iskolába vezető út erősebb felügyelete:
 - Több tanár kell a külső felügyeletre, esetleg idősebb diákok által támogatva.
 - Értelmes szünetbeli tevékenységet kell kitalálni, pl. asztalitenisz, festhető falak.
 - Nyugalmi zónákat kell kialakítani, főleg a fiatalabbaknak.
 - Reggeli osztása (az üres gyomorral érkezők gyakran elveszik társuktól az ételt).
 - Az iskolabuszon kísérők foglalkoztatása.
 - Az iskolai tanítási idők, időpontok eltérővé tétele is csökkentheti a konfliktusokat.
2. A klíma javítása:
 - A „mi” érzés erősítése (kórus, zenekar, sport, iskolai póló).
 - Tanárok közti megbeszélések is a helyzet görcsoldásához és összehangoltsághoz vezethetnek, pl. a még tolerálható tanuló magatartásról való megállapodást.
 - A felelősség diákokra való átruházása (szankcionálási döntésben való részvétel, növények, állatok, akvárium őrzése, ápolása).
3. A keménymaggal való foglalkozás:
 - Szerepjátékok (tettesek áldozati szerepben).
 - Szülőkkel egyéni beszélgetés.
 - Azonnali, konzekvens és világos reakciók.

4. Az eddiginél következetesebb reagálás a verbális erőszakra:
 - Vita a témáról.
 - Piros kártya felmutatása.
 - Kötelező szabályok betartása az egymás közti viszonyban.
5. Önérték-érzés erősítése:
 - A gyenge teljesítményűek segítése.
 - A tanár ne közölje mindenki előtt értékelését.
 - Sport vagy egyéb iskolán kívüli tevékenység eredményét az egész osztály ismerje meg.
 - Cselekvésorientált mintatanítás.
 - Panaszóra.
6. A tanárok elégedetlenségének megszüntetése:
 - Ne legyen magányos harcos („forró vonal”, szakirodalom).
 - Kiegészítő tanároknak célzott továbbképzés a „burn-out” szindróma ellen.
7. Vezérfonal a 6 ponthoz:
 - Az iskolának jobban kellene nyitnia, kontaktus kell a tanácsadó helyekhez, rendőrséghez, igazságügyhöz, stb.
 - Belsőleg pedig szaksegítő team-munkára van szükség.
 - A diákokat jobban be kell vonni az iskoláért érzett felelősségbe (ez a szülőkre is vonatkozik).
 - Küzdeni kell azért, hogy a nagy iskolák ne hallgassák el a falaik között történt erőszakos cselekedeteket.

A MECKLENBURG-VORPOMMERNI KUTATÁS

Az áldozatok: a diákok 26%-át iskolába menet és az iskola területén legalább egyszer megfenyegették, kirabolták vagy megtámadták. Ez az érték azonban alacsonyabb, mint a tartományban korábban végzett kutatások eredményei. Minden harmadik tanár arról számolt be, hogy még nem tapasztalt ilyen erőszakos esetet a tanulók között.

(A 26% a lányok 22,7%-át, a fiúknak pedig 30,3%-át jelenti. Közülük 10-12 éves 32,9%, 13-14 éves 28,2%, 15-16 éves 20,5%, 17-19 éves 12,8%. Gimnáziumi tanuló 18,2%, reáliskolai tanuló 25,9%, reálfióiskolai tanuló 30,8%, és Gesamtschuléba jár 30,2%. Tettleges támadás 30%-ot ért, 37%-ot megfenyegettek, szexuálisan zaklattak 5%-ot, rablás vagy zsarolás áldozata lett 9%, és további 19%-nak rongálták meg személyes tárgyát).

Iskolatípusok: a gimnáziumi és reáliskolai tanárok és diákok az erőszakos események előfordulási számát csekélyebbnek tartják, mint a Gesamtschulében.

Az áldozatok: a támadások főleg a fiatal fiúkat érik, 75%-ban ezek egyedi esetek. Az iskola területén háromszor gyakrabban fordul elő, mint útközben. A támadások és fenyegetések 67%-a okozott sérülést.

Az elkövetők: az agresszív cselekedetek több mint a felét csoportosan követték el (minimum hárman), ezért viselkedésorientált megelőzés kell. Ha gyerekek nagy csoportban vannak együtt, utcai szociális munkásokra és szabadidőközpontokra van szükség, valamint életkörülményeiken kell javítani.

Fegyverhasználat: minden 8. tanuló visz magával fegyvert vagy veszélyes tárgyat az iskolába, és az esetek kb. ugyanilyen arányában az erőszakos cselekmény idején nála van, de használni csak minden 2. használta. A fegyverhasználati hajlam az életkor előrehaladtával egyenesen arányos.

Látencia: a tanárok az erőszakos cselekedetek 46%-át tapasztalják, míg a szülők 56%-ot, így a befolyásolási lehetőségek korlátozottak. A megelőzés feltétele pedig az lenne, hogy a tanár felismerje az erőszakot és az esetek nyilvánosságra kerüljenek. Erre két mód van:

- Megerősített jelenlét a szünetekben.

- A bizalmi viszony javítása.

Biztonságerzet: a gyerekek több mint fele biztonságban, illetve nagyon biztonságban érzi magát, 1/3-uk csak részben érzi magát biztonságban, 5% pedig fél, és 59% nem érzi a tanárok által védettnek magát.

A tanárok: 9%-ot ért erőszakos cselekmény, ezen belül 59,7%-ot fenyegettek meg diákok és 11,3% lett erőszak áldozata, további 27,4%-nak rongálták meg személyes tulajdonát. Arról viszont nincs adat, hogy mennyire érzik magukat biztonságban a tanulóktól. Az erőszakos szituációk fejlődéséről eltérő vélemények alakultak ki a tanárok között, a többség változatlan és könnyen összefogható tendenciát érez, amely nem jelent súlyos problémát. Ugyancsak a többségre jellemző, hogy nem érzik kielégítőnek az erőszakos cselekedetokről és drogokról való informáltságukat.

Kábítószer: teljes bizonytalanság tanári és diákoldalon egyaránt. A 15-16 évesek 18%-át, a 17-18 évesek 16%-át kínálták már kábítószerrel. Abszolút tudatlanok a drogok fajtáival, hátrányaival, veszélyeivel kapcsolatban. Minden harmadik válaszadó tud arról, hogy az iskolában folyik-e drogkereskedés. A tanároknak nem ártana ebben a témában képzést nyújtani.

Megelőzés:

- Az erőszakos cselekedetek és a kábítószeres jelenlétének felismerése és következetes reagálás:
 - A tanár vagy szülő ismerje fel a jelenséget.
 - Alakuljon ki információcsere közöttük, gyűjtsenek információs anyagokat.
 - Bizalmi viszonyt alakítsanak ki.
 - A nevelési intézkedéseket következetesen kell alkalmazni.
- intézkedni kell a diákok védelmének növelés érdekében az erőszakkal szemben:
 - Szünetfelügyelet.
 - Korai felismerés, következetes, gyors reakciók.
 - Szülők bevonása, rendszeres felvilágosítása.
 - Közös erővel elérni, hogy a gyerekek ne vigyenek fegyvert az iskolába, ha pedig beviszik, a tanár vegye el tőlük.
 - Diákok biztonságának növelése: az iskola építészeti kialakításával, továbbá beszélgetések a tanárok és tanulók között, „bizalmi tanárok” bevetése, iskolabusz, segélytelefon.
 - Az erőszakossági hajlam csökkentése érdekében a szünetekben és szabadidőben, le kell kötni a diákokat, pl., asztalitenisz, festőfal, nyugalmi terek.
 - Az iskolán kívül is biztosítani kell szabadidős tevékenységet, pl. sportegyesület, tánccsoport, kórus, zeneiskola.
 - Segítséget kell nyújtani tanulási és teljesítményneheztségeknél.
 - Iskolai szociális munka szükséges.
 - Beilleszkedési segítség külföldi diákoknak.
 - Ifjúsági centrumok létesítése.
 - Személyi felelősség tudatosítása a tanulóknál.
- Megelőzés, a tanári felelősség támogatása:
 - Továbbképzés.
 - Médiák értelmes bevetése.
 - Kábítószerfajtákról, hatóanyagokról informáló falnaptárak: már megvalósult példa „Stop drugs – itt vagyok”.
- A szülő felelősségének támogatása:
 - Ugyancsak megvalósult: kiadvány 7000 példányban „Hogyan védem a gyermekemet a drogtól”.
 - Be kell vonni a hosszantartó megelőzési stratégiába a szülőket.
 - A szülői önszerveződések támogatása és ezekkel együttműködés.

- A megelőzés kivitelezése:
 - Projekthét.
 - Diákdélutánok.
 - Szülői estek.
 - Orvosok, rendőrök és pszichológusok bevonása.
 - Speciális iskolaprogram az amerikai D.A.R.E. mintájára. D.A.U.P., /nálunk DADA (a szerk.)/ azaz rendőrségi drogfelvilágosító oktatás, amelynek célja a gyerekek, fiatalok segítése kritikus helyzetekben, annak megtanítása, hogy tudjanak nemet mondani. Módszerei: szerepjátékok, egyenruhás rendőrök elfogadtatása, az esetleges tekintély kihasználása, a jogi összefüggések és a drogok ismertetése. Itt nemcsak a diákok a célcsoport, a tanárok és a szülők ez alapján tovább munkálkodhatnak.
 - Az iskolaigazgatás, a szociális igazgatás és a rendőrség együttműködése:
 - A kistéleplések és városok szintjén munkacsoportokat kell létrehozni.

BEFEJEZÉS

A magyar helyzet feltérképezése a kutatókra vár, ezt kívántam elősegíteni a német eredmények bemutatásával. Úgy gondolom, nálunk közel sem ilyen rossz a helyzet, pl. a fegyverek terén, de agresszív gyerekek itt is vannak, akik közül sokan csak erőszakosan tudják elképzelni a javakhoz jutást, a problémák megoldását stb. Ezért mindenképp megfontolandónak tartom a nem túl jó anyagi helyzetben lévő iskoláink számára is elérhető ötletes megoldások kipróbálását.

Források:

- H.-D. Schwind-K. Roitsch-B. Gielen: Gewalt in Schulen, Kriminalistik 10/95. 618-625.
 - Weitemeier-R. Montag: Gewalt in Schulen, Kriminalistik 12/98. 811-814.
- További, a témával foglalkozó irodalom:
- Th. Kubera-M. Stein: Gewalt in der Schule, Kriminalistik 7/95. 487-493.
 - J. Schneider: Gewalt in der Schule, Kriminalistik 1/91. 15-23.

Írta: Bartha György

GYANÚVAL ÉLNI

Bevezetesként meg szeretném említeni, hogy új munkámnak, munkakörömnek nagyon az elején jártam, amikor ezzel a problémával, esettel szembekerültem. Heteken át gyötrődtem, izgultam, szorongtam. Itt szeretném megköszönni kollégáim bátorítását, biztatását, megértő türelmét az „újonc” vajúdsásával szemben.

A FEKETE BÁRÁNY

1998 augusztusának elején egy gyámhivatali határozatot találtam reggel az asztalomon, mellyel Ny. Z. kiskorút ideiglenes hatállyal a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet Nevelőotthonában helyezték el. Az indoklásban azon felül, hogy magatartászavarokkal küszködő gyerekek nevezik, aki már több ízben orvosi kezelés alatt is állt, egy igen komoly vádat is felhoztak ellene, nevezetesen, hogy két és fél éves kistestvérét szexuálisan bántalmazta. Az orvosi igazolás hüvelygyulladást állapított meg a kislánynál, és bár a gyermek-nőgyógyászati vizsgálat alkalmával sérülést nem tapasztaltak, mégsem tartották kizártnak a zaklatás tényét. Az indoklás záró részében a következő mondat áll: „Mindezek figyelembevételével a család nyugalma és a kicsi gyermek biztonsága érdekében szükséges Zoli azonnali kiemelése a családból és ideiglenes hatályú elhelyezése.” A leírtak nem hagytak nyugton, egész nap újra és újra olvastam az indoklást. Minél többször találkoztam a vádló szöveggel, annál inkább erősödtek meg bennem a kételyek. A kételyeim az orvosi jelentés látszott alátámasztani:

- a zaklatás nem volt egyértelműen bizonyítható („nem kizárt”)
- a tapasztalt hüvelygyulladást – bár ez talán nem oly gyakori – más is előidézhette
- az orvosi vizsgálat sérülést nem tapasztalt.

Segítséget kértem egy-két tapasztaltabb munkatársamtól is, s ők is hasonlóképpen gondolkoztak. Ezért talán a szokásostól eltérően úgy döntöttem, meglátogatom a családot. Úgy éreztem ugyanis, hogy ez a kisgyerek ebben a családban – a megtörtént vagy meg nem történt események ellenére – továbbra is veszélyeztetve van.

Másnapi látogatásomkor kissé furcsálltam, mikor a családot teljes létszámban otthon találtam, Zoli kivételével. Zolinak még egy bátyja (egy év különbség van köztük) van, derült ki, aki előzőleg vásárolni volt, s a véletlen folytán maga nyitotta ki előttem a különben rendszerint zárt bejárati kaput. A család meglepetten fogadott, a felnőttek a rendszeresen későn kelők zavart mámorával igyekeztek vendégszeretetüket bizonyítani. Kávéval kínáltak. Az első suta bemutatkozások, igazolások múltával szóáradat zúdult rám. Miközben az általam veszélyeztetettnek vélt gyerek fenntartás nélkül közeledett felém, játékait, rajzait mutogatva, az anya egyre hevesebben gyalázta fiát. Egy halom orvosi vélemény, zárójelentés került kezembe, melyek végül is – jelentőség nélküliek voltak. Beszélgetésünk ideje alatt mindkét gyerek jelen volt. Ebből a csapongó és indulatos – az anya részéről helyenként hisztérikus kirohanásoktól sem mentes – szuggesztív szóáradatból csupán az derült ki számomra, hogy az apa talán mutatna némi megértést a fiú viselkedésével kapcsolatban, azonban valahol, valamiért, a család békessége kedvéért, házassága megőrzéséért hajlandó a gyereket feláldozni. Az anyát egyre inkább indulatai vezérelték válaszaiban, amikor Zolival való kapcsolatának mozgatóit igyekeztem feltárni. A legidősebb fiát és lányát csak példaként, szenvedő alanyként tudta elképzelni, és így is állította be, míg a középső gyerekről csak a legrosszabbat közölte, s úgy is állította be: ő a megtestesült ördög. Zoli magatartásbeli zavarai miatt a család állandó vándorlásra kényszerült a szülők szerint, mivel nem tudott beilleszkedni a felkínált új lehetőségek kínálta egyetlen környezetbe sem. Nem tanult. A

felnőttekhez való viszonya – a szülőkhöz is – minden kritikán aluli volt. Mindennek koronájaként itt volt a kistestvére zaklatása. Amikor a fiút védelmezni próbáltam, a szülők haragja egyértelműen ellenem fordult. Az is kiderült, hogy a gyereket az anya akarata szerint, a szülők helyezték el az otthonban.

KÉTSÉGEK

A beszélgetés végeztével újabb kérdések merültek fel bennem:

- Vajon milyen események, problémák merülhettek fel a család életében Zoli születésekor?
- Vajon mi készítette a házaspárt a rossz tapasztalatok ellenére egy harmadik gyermek vállalására nagy (10 év) korkülönbséggel?
- Miért védelmezte az apa első fiával és feleségével szemben egy ideig a gyereket, s mi készítette álláspontja megváltoztatására?
- Vajon az apa támogatásával visszaintegrálható-e a gyerek a családba?
- Vajon hogyan kerülhetett sor a kisgyermek szexuális zaklatására, amikor az anya otthon tartózkodott, s a figyelmét rá összpontosította?
- Vajon miért zárkóztak el mereven a kislány pszichológiai vizsgálatától, gyógykezelésétől?
- Vajon helyes volt-e a szokásrendet megmászva a családot felkeresnem?
- Vajon igazolható-e, hogy a beszélgetés folyamán akaratlanul is az ismeretlen gyerek védelmére keltem, az indulatokat felkorbácsolva?

A KIFEJLET

Egy ideig más feladatok megoldásával foglalatostkodtam, de a fiú sorsa nem hagyott nyugodni, ezért meglátogattam az otthonban.

Hallgatag, zavart, visszahúzódozó fiúval találkoztam. Hiába igyekeztem jó szándékomról meggyőzni, nem igazán hitt nekem. Szüleit nem támadta, a felemlített sérelmekre csupán a vállát vonogatta, de a testvérével kapcsolatos vádak egyértelműen elutasította. Kérdéseimre, hogy kíván-e a családjával találkozni, szintúgy határozottan elutasító volt. Annyit jegyzett meg, hogy a nagybátyjával és annak lányával most is tartja a kapcsolatot. A nagybácsi és családja hétvégeken meglátogatja, s ha lehet, telefonon beszélgetnek. Ezeknek megadta címét s a telefonszámot.

Ez engem lepett meg, hiszen a szülőkkal való beszélgetésből az derült ki, hogy Zolit a széles család egyetlen tagja sem tudja megérteni, elfogadni. Világossá vált már erre az időre, hogy a gyereket eredeti környezetébe visszafogadtatni nemigen van mód, hiszen mindkét oldalról kifejezett volt a háritás. Érdeklődési körömbé ezért került a nagybácsi és családja. Levelet írtam vidékre, és megkértem a rokonokat, hogy találkozzunk, ha maguk is értelmét látják, ha segíteni akarnak. További telefonos egyeztetések után a nagybácsi egész családja meglátogatott. Meglepődve tapasztaltam, véleményük a gyerekről teljesen más, szeretet-teli. Jó képességű, még nem érett gyerekek tartották. A velük folytatott beszélgetésből derült ki, hogy Zoli és bátyja is már többször voltak a GYIVI-ben, a család zaklatott, nomád életmódja okán. Utoljára ők vették magukhoz a fiukat, miután a szülők külföldi távozásuk előtt gyermekotthonban helyezték el őket. A két család között ezidőtájt alakult ki a háborúskodás. Természetesnek tartották, hogy az unokaöccsöt magukhoz veszik kivasztítása után.

Néhány nap múlva újra eljöttek, azzal a döntéssel, elképzelésüket végrehajtják, vállalják a további családi ütközéseket. Közben a Gyámhivatalban megszületett egy újabb határozat, Zolit Budapestről átmeneti nevelésbe vették, vidékre került. Ekkor felgyorsultak az események. A nagybácsi családjával a gyámhivatalhoz fordult, ahol jegyzőkönyvbe vették, vállalják a gyermek gyámságát. Zoli átmeneti nevelésbevétele megszűnt, ideiglenesen a nagybácsihoz került. A szülők ellen egyen per indult.

Az idén januárban megtartott peres eljárást a gyámok a szülők ellenében megnyerték.

UTÓZÖREJEK

A gyámokkal folyamatosan tartottam a kapcsolatot, és Zolira azóta sem volt panaszuk. Azonban még most is megválaszolatlan számomra pár kérdés:

- Hogyan alakult, alakulhatott a Ny. család élete ilyképpen?
- Mennyire megalapozott a Zolival kapcsolatos vád?

Utólag kiderült, hogy azt megelőzően, hogy az ügy kezembe került, Zoli egy napot már töltött a GYIVI-ben, de akkor az intézmény szakértője, családgondozója maga tanácsolta a gyermek családban maradását.

Most utólag végiggondolva az események menetét, néha úgy érzem, több mulasztás történt részemről is. Alapvetően azzal kell szembenéznem, hogy a családgondozás folyamán a gyereket nem az eredeti családjába helyeztem vissza. Az események azonban viszonylag gyorsan peregtek, s útközben a kétoldalú háritás túlzottan erősnek tűnt. Azt, hogy Zolit a GYIVI kötelékéből végül mégis sikerült saját rokonainál, családba elhelyeznem, eredményes megoldást jelent.

Írta: Molnár László

JELENSÉGEK II.

Vajon az új típusú gyermekintézményekbe, a lakásotthonokba milyen kulturális és életmódbeli minták, értékek tükröződnek és ezeket hogyan befolyásolja az ott dolgozók, az ott élő gyerekek és családjuk ízlése, értékrendje, életformája.

Annál is inkább fontos ez a kérdés, mert amíg a század eleji menhely, vagy az elmúlt évtizedek nevelőotthonai úgy, ahogy „ki voltak találva” nemes és kevésbé nemes egyszerűségükben meglehetősen uniformizált szabályokkal és berendezésekkel, addig a lakásotthon, ez a viszonylag új forma még gyermekbetegségektől gyengélkedve keresi önmagát.

Az egyik lakásotthon-átadáson a vendégseregben zavartan viselkedő képzőművész kollégámat faggattam.

Nem tudta földolgozni a „skandináv dizájn szocialista svédasztallal” látványát.

Mentségére szóljon, hogy szalonképtelen megfogalmazását suttogva és csakis nekem mondta.

Noha a pirosarannyal pöttyintett parizeres szendvicsek nem mérhetők a máshol ilyen alkalmakra hozatott hidegtálakhoz, mégis jobban illettek ide azért, mert a gyerekek készítették. Az összképet a legkevésbé sem a napközis uzsonnákat idéző szendvicsek és kancsóba töltött ivólevelek bontották meg. Természetes volt, és feltehetően az intézmény anyagi teljesítőképességével is arányos.

Annál inkább volt zavaró a fölvonultatott berendezés **stílust, ízlést és értékeket** összekuszáló kavalkádja.

Esetünkben a skandináv típusú bútorok domináltak (volna), natúr fenyőből készített egyszerű vonalú praktikus heverők, éjjeli szekrények, a fagyos északot idéző, de mégsem komor szürke és kék konyhaszekrények.

Ehhez azonban keleti mintás gépi perzsaszőnyeget, lakótelepi igénytelenséggel kivitelezett fehérre mázolt beépített szekrényeket társítottak.

A vadonatúj televízió már egy ütött-kopott cipőszekrényre került és nyilván a jótékony eltakarás szándékával követték el azt a végzetes hibát, hogy csipketerítőt erőltettek a két tárgy közé.

A skandináv ihletésű konyhának nem használt a népi jellegű sarok étkezőgarnitúra, szabadon maradt oldalán kerti műanyagszékkel kiegészítve. Sajnos a vásári kategóriájába tartozó aranyszínű, karórát imitáló falióra is felkerült a népművészeti tárgyainak társaságába.

A falvédőkről és függönyökről a jóízlés szabta keretek között nem is tudnék szólni. Milyen kellemetlen az ilyesmit észrevenni. Nem is mertem ott és akkor kritikával illetni, tudva azt, hogy a textíliákat szabad idejükben varrták a gyermekfelügyelők. De legalább itt szóljunk minderről, helyszínt és személyeket mellőzve. Különben sem egyetlen helyen jellemző tapasztalatok ezek.

Mikor megtudtam, milyen keservesen gyűlt össze a berendezés, megértőbb lettem, de korántsem elfogadóbb.

Hazai és külföldi adományok, cégek felajánlásai, a gyermekotthonból áthurcolt „még jó”-nak tartott holmik és a raktárban elfekvő textíliák képezték az alapot. Ezt egészítették ki akcióban leárazott lakásfelszerelésekkel.

Ki-ki megítélheti, hogy vajon mennyire tipikus módja ez egy lakásotthon berendezésének.

Vajon milyen viszonyt fejez ki ez a szedett-vedettség, a gyerekekhez, múltjukhoz, szükségleteikhez, családjukhoz? Akarunk-e a környezet által is értékeket közvetíteni, nevelni? S ha igen milyen értékeket és mi által? Mennyiben tükröződik a berendezésben, az ott folyó életben a szakmai munka összehangoltsága és átgondoltsága?

Egy másik lakásotthonban akár szerencsésebben is alakulhatott volna mindez, mert az „első berendezés” fedezetét biztosította a fenntartó, beruházásnak minősítve a készen vásárolt családi ház átépítését.

Micsoda lehetőség!

Éltek is vele olyannyira, hogy közben a mértéket is elveszítették.

Így eshetett meg, hogy a mi kultúránkban elterjedtnek nem nevezhető amerikai típusú konyha Elektrolux és Whirlpool berendezésekkel, kerámia lapos tűzhellyel és számos más, jóval az átlag fölötti kategóriába tartozó tárggyal és eszközzel, a **legrosszabb társadalmi helyzetű családokból** gondozásba került gyerekek életének itt mindennapos közege lett.

Ha a gyerekeket is meghallgatva, velük együtt vásároltak volna, kizártnak tartom a jelentős mérték- és értéktévesztést.

A közalkalmazott nevelők és gyermekfelügyelők városi, de még inkább vidéki viszonylatban – itt is, ott is találkoztam luxus lakásotthonnal – konfliktusként élik meg az értékzavarodottságot, nem egyszer helyteleníthető következtetésekre jutnak, miközben privát életük lehetőségeit pontosan ismerik.

Nem kevésbé gerjed ellenérzés a szomszédokban, a civil környezetben is, főlegesen tetézve az amúgy sem ritka bizalmatlanságot.

Én tévedésre gyanakszom, átgondolatlanságra, mert elképesztőnek tartanám, ha valamiféle koncepció mellett, igazolandó e luxust, érvelne valaki.

Sokan jártak külföldön, fejlettebb, de leginkább más kultúrájú és hagyományú országokban. A tapasztalatok önmagukban, helyes és helytelen összevetésekre egyaránt alkalmasak. A nyugati és skandináv államokban a kiegyenlítettebb életszínvonal okán teljesen általános a lakásoknak, a háztartásoknak a miénknél magasabb nivójú felszereltsége.

Dániában például az úgynevezett szociális lakások sem külső megjelenésükben, sem berendezés-kultúrájukban nem térnek el a társadalmilag átlagos színvonalától, ami meglehetősen magas. Az itt élő családok egy részének rossz társadalmi helyzete teljesen mást jelent, mint gondolnánk saját hazai tapasztalataink birtokában. Ezekben az országokban a gyermekvédelem látókörébe kerülő családoknak kevésbé jellemzőjük rossz társadalmi helyzetük, abban az értelemben, ahogy idehaza vélekedünk erről a fogalomról.

Tipikus lehet viszont a gyermekbántalmazás, a szülői készségek elégtelensége, az alkoholizmus, a drogfüggőség. Ezek a problémák nem kötődnek olyan szorosan szociális kérdésekhez, lakásproblémához, szegénységhez, mint nálunk tapasztaljuk, vagy szemléletünkől következik. A gyermekotthonok, lakásotthonok kialakítása, berendezése, felszereltsége nem több és nem kevesebb az említett társadalmi átlagnál, ami explicit annyit jelent, hogy nincsen **rivalizáció a vérszerinti családokkal!**

Egyes országokban, különösen Hollandiában, Franciaországban és Nagy-Britanniában kellő figyelmet fordítanak arra, hogy a kulturális sokszínűség, az etnikai sajátosságok és szükségletek jelentőségüknek megfelelő súllyal legyenek jelen a gondozás során. Az otthonok, lakókóterek kialakításánál is figyelemmel vannak e körülményre.

Németország egyes tartományaiban nem hat idegenszerűen a sok „nehéz bútor” a lakásotthonokban, mert a németalföldi parasztbútorok mai változatai kedveltek ebben a kultúrában, valamennyi társadalmi réteg lakberendezésében előfordulnak.

Ha viszont itthon a két háború közötti polgári középosztályi lakás legjellemzőbb vonásának, a reprezentativitásnak a jegyeit véljük felfedezni egy lakásotthonban, akkor talán joggal leszünk idegesek.

Például egy bájos porcelánfigurát a horgolt terítővel letakart pianinón, vélek ilyenek.

Ebben a lakásotthonban a pedagógus házaspár értékrendje szerinti élet folyt, miközben szociokulturálisan a lehető leghátrányosabb családból bekerült gyerekeket „neveltek”.

Láthatunk pozitív példákat is – ezekről is beszámolunk majd a későbbiekben –, olyanokat, ahol mintegy közösségi alkotásként született a lakás, messzemenőig figyelembe véve az individuális és közösségi szükségleteket, azt, hogy a közélet és magánélet terei és eseményei elkülönüljenek.

Ha egy lakásotthonban az élet intimebb közegét nem alakítjuk ki, akkor nem sokban fog különbözni a korabeli nevelőotthonoktól, ahol a gyerekek életének minden mozzanata a nyilvánosság előtt zajlott.

Egyéni és életkori szükségleteknek miért nem lehet alárendelni a TV és videó használatot, ami sok helyen csak a közösségi helységekből megengedett?

És ha már jelenségeket mutatunk be, álljon itt egy példa, hogy némelykor a jelenség mennyire elfedi a valóságot.

Rengeteg babát és plüssállatot fősorakoztatva látni egy lakásotthon halljában, gondolunk e arra, hogy ez nem más, mint az óvodából kölcsönzött minta?

Ott ugyanis minden gyerek választhat magának játékot a szabad polcra, de tudja jól hogy **egyik sem az övé.**

Jobb szeretnék kevesebb babát és plüssmacit látni, de azokat a gyerekek **személyes környezetében** és kissé hanyagul az ágyra vetve, ahogy az a gyerekeknél szokásos.

Izgalmas kérdés, hogy mennyire személyesek a gyerekek saját holmijai és mennyi a fénykép, könyv, „személyes alkotás” környezetükben.

Talán pillanatfelvételekkel is érzékeltethető volt, hogy milyen nehéz egy „gyermekszabású” lakásotthon létrehozása, hogy a gyerekek családi, kulturális identitását, ha úgy tetszik, eddigi élettörténetüket figyelmen kívül hagyó tervezés hová vezet. A lakásotthon berendezése ugyanis kifejezi az ott dolgozók és élők sokféle igényét, illetve ezek kielégítlenségét is. A gyerekek komfortérzete sok szempontból nagyon fontos.

Arról se feledkezzünk meg, hogy a tudatos végiggondolás része kell legyen a kellő mélységű önismeret is, hogy saját értékrendünkkel, előítéleteinkkel tisztába legyünk, s ezeket ne tekintsük magától értetődő módon követendőnek, mintaértékűnek. Erre ugyanis megbízást, felhatalmazást senkitől sem kaptunk.

Írta: Negrea Vidia

KI KIT NEVEL?

EGY FELMÉRÉS TAPASZTALATAI AZ ASZÓDI FIÚNEVELŐ INTÉZETBEN

Köztudott, hogy a nevelési elvekből csak annyi valósítható meg a gyakorlatban, amennyit a nevelő hitelesen át tud adni, és ehhez nemcsak szakmai felkészültség kell, hanem megfelelő önismeretre, reális énképre és a nevelő-növendék kapcsolat célirányos alakítására is szükség van.

Ismert továbbá az a pszichológiai tény is, hogy a személyiség egyedspecifikus interakciós, kommunikációs mintái – a fogadó fél (esetünkben a növendék) beállítottságától, szükségleteitől, személyiségjellemzőitől függően – kiválthatnak különböző hatású válasz-reakciókat.

A javítóintézetben folyó munka akkor éri el a legjobb hatásfokát, ha a tiszteletre méltó elméleti és gyakorlati szakmai késztetések mellett nevelőink biztosítani tudják, hogy a nevelési folyamat konzekvens módon azonos, vagy hasonló elvek és értékek mentén, hasonló vagy azonos módszerekkel történjék. Ez ad biztonságot a személyiségében sérült vagy retardált fiatalnak. A felnőtt környezet iránt érzett bizalom és a stabilitás megkönnyíti számára, hogy jobban eligazodjon az általa eddig kevésbé ismert működési elvek alapján szerveződő világban.

A mindennapi gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ha a deviáns vagy aszociális mintán nevelkedett fiatal egy új, markáns, jól és következetesen szervezett, szocializált felnőtt mintával találkozik, amely néhány határozott és számára jól felismerhető személyiségvonást közvetít, könnyebben tud vele azonosulni, majd követni őt, mint egy gyengébb, változékonyabb és ellentmondásosabb személyiséggel rendelkező felnőttet.

A másik „fél” részéről, a növendék oldaláról a helyzet összetettebb: ők a különböző nevelési stílusokra és módszerekre különbözőképpen reagálnak; a mindenkori kapcsolatokban fellelhetők az úgynevezett „célelérő” interakciók, nevelői ráhatások, és vannak úgynevezett „eredménytelen”, illetve ellenkező eredményt hozó hatások is. Ebben a vonatkozásban a „megfelelő” vagy „elég jó” nevelő kiválasztásához a növendékeink egyéni személyiségbeli eltéréseit is figyelembe kell venni.

Az intézetünk nevelési céljaiban és ebből következően a nevelők szakmai szerepeiben illetve hatásában az utóbbi években szerkezeti változás következett be.

Amíg a nevelés első számú színtere a '70-es évek előtt még a szakmunkásképzés volt, a felnőttek iskolai képzettsége és az intézet informális struktúrájának megváltozása miatt a '80-as évekre ez a színtér az ún. otthoncsoportokra tevődött át, és ezáltal a szocializációs értékek hordozói a pedagógusok lettek. A '90-es évek óta a terápiás szemlélet bevezetésével kiemelt jelentősége van a nevelők pedagógiai és pszichológiai adottságainak, felkészültségének. Ezért, az intézet pszichológusaiként – kolléganőmmel, Dr. Bolgár Judittal – fontosnak tartottuk konkrétan megtudni, hogy milyen személyiségi paraméterek birtokában, milyen tartalmú és hatású értékközvetítés van jelen a nevelési folyamatban.

Feltételeztük, hogy a nyert információk hasznosak lesznek a csoportbeosztások szervezésében abból a szempontból, hogy a nevelők a személyiségükhöz, beállítottságukhoz, motivációs rendszerükhöz legjobban illeszkedő nevelési elveket, módszereket alkalmazhassák az ezekre legfogékonyabb fiatalok körében.

Mivel az intézet nevelői állománya többé-kevésbé állandó, a növendékek pedig évről évre változnak, ezért sokkal célszerűbbnek gondoljuk a csoportok kialakítását olyan módon, hogy a megfelelő teameket párosan kialakítva, azok főbb nevelési elveit, módszereit, kommunikációs stílusát fokozottan vegyük figyelembe a növendék csoportba történő helyezésénél.

A tájékoztató felmérés keretében 26 kollega személyiség jellemzőiről, nevelői attitűdjéről kérdőív, valamint önjellemző személyiségteszt kitöltése útján szereztünk elsődleges és előzetes információt. Az eredmények megbeszélése jelentette a háttér-információs bázist a nevelőpárok kialakításában.

A felmérés első része egy általunk készített kérdőívet tartalmazott, amely a kollegák nevelői tevékenységének kapcsolatos sajátosságait és az ahhoz fűződő élmények, tapasztalatok feltárását célozta. A kérdőív kiértékelése a következő adatokat nyújtotta:

A **korrekciós nevelés alapjára** vonatkozó kérdésre a legtöbb válasz az erkölcsi nevelés szférájába sorolható, ami egyértelműen az intézet jellegéből adódik. Ugyanakkor említésre kerülnek a nevelés egyéb területei, mint pl. a szokás- és ismeretkorrekció, a motívumkorrekció, a szocializációs szint korrekciója vagy a realitásérzék fejlesztése. Így pl. a tisztelet, a munka, az együttélés szabályainak betartása és az erkölcsi normarendszer kialakítása a kérdőívek 65%-ban jelennek meg mint a korrekciós nevelés pillérei. Összhangban az intézet rendeltetésével a korlátok betartására összpontosítva, konformizmusra szoktatva, illetve „normakövető magatartás” kialakítására törekszik a kollegák jelentős része. Egy érdekes koncepció jellemzi viszont azokat a kollegákat, akik a „különleges” vagy „speciális” csoportokban végzik munkájukat, és akik a nevelési célokat inkább a személyiségfejlődés szempontjából, az önmegvalósítás érdekében tűzik ki. Náluk hangsúlyozottan jelennek meg olyan tevékenységek, amelyek speciális képzettséget igényelve a növendék személyiségének kibontakoztatását, az önismeret fejlesztését (25%) valamint az öntevékenységet és az önfenntartást segítik elő.

A különböző csoportokban dolgozó nevelők válaszai azt mutatják, hogy miközben a nagyobb mozgási teret nyújtó nyílt csoportokban konformizmusra, az erkölcsi normarendszer elfogadására próbálják ösztönözni a növendékeket, a speciális csoportok felnőttéi arra törekednek, hogy a növendék lélektani érését segítsék elő, az autonómiára, önmegvalósításra téve a hangsúlyt.

A **nevelési eszközök** tekintetében nagyobb egyetértés tapasztalható. Az az elképzelés dominál, miszerint a leghatékonyabb módszert a kedvezmények biztosítása és ezek megvonása adja meg. Néhány nevelő megjegyezte, hogy a **jutalmazó eszközöket** a mindenkori helyzet határozza meg, mivel a korrekciós nevelés egyénre szabott, és a jogtalan jutalmazás ugyanolyan negatív következményeket vált ki, mint a jogtalan büntetés.

Összességében a jutalmazó módszerek adják a válaszok többségét. Legpreferáltabb nevelési eszközként a dicséretet és az eltávozás engedélyezését alkalmazzák a kollégák; büntetésben viszont első helyen a személyes szabadsággal való manipulálás áll, ami az eltávozás korlátozásában, a szabadságon tölthető napok csökkentésében, vagy egy zártabb és szigorított jellegű csoportba való ideiglenes áthelyezés formájában alkalmaznak.

Kevesebb hangsúlyt kapnak az anyagi valamint az érzelmi alapú és egyénre szabott jutalmazó, illetve büntető eszközök. A gyakorlat egyik fontos elemét – a csoportos jutalmazás előnyeinek és a csoportos büntetés hátrányainak felvázolásával – csak egy kolléga említi.

A felmérés következő adatsorozatja a növendékek azon tulajdonságait összegezte, amelyek a kollégák véleménye szerint **kedvezően, illetve kedvezőtlenül befolyásolják a nevelés hatékonyságát.**

Az adatok alapján azt tapasztaltuk, hogy a nevelési folyamat hatékonyságát annak az interperszonális kapcsolatnak megvalósítása és fenntartása határozza meg, amely bizalmat és nyitottságot kíván a növendéktől. Ezért a nevelők a legnagyobb hangsúlyt az **affektív jellemzőknek** tulajdonítják, melyek a válaszok 80%-ban jelennek meg. Ez azt jelenti, hogy a növendék pozitív érzelmek birtokában, kellő énerővel, önkontrollal rendelkezve és együttműködve a nevelővel, olyan optimális nevelési folyamatot biztosítana, amelyben valószínűleg minden szociális érzékenységgel rendelkező személy szívesen részt venne.

Legnehezebb pillanatokot okozzák azok a növendékek, akik kezelhetetlenségük miatt eltérnek az átlagtól, azaz elutasítók a nevelővel szemben, bizalmatlanok és közömbösek az intézeti étellel és dolgozókkal szemben.

A felsorolásban csökkenő arányban az affektív, majd a szocializációs, az akarati jellemzők és végezetül az értelmi-kognitív jellemzők szférájában mozognak a válaszok.

A nevelés alapjának vélt kedvező **pozitív kapcsolat** fenntartása mindkét fél – nevelő-növendék – beállítottságától, személyiségjellemzőitől függ szinte azonos mértékben. A teljes személyiséget megmozgató interakciók ismerete, a kellő önismeret és szakmai felkészültség a nevelők részéről igen fontos annak érdekében, hogy a nevelő-növendék kapcsolat egyikük számára se jelentsen egyoldalú erőfeszítést. Ilyen értelemben érdeklődtünk a nevelőkollégák önmagukkal szembeni elvárásai felől.

A válaszokat statisztikailag elemezve egyén-, NI. részlegspecifikusság szempontból érdekes elosztást figyelhettünk meg: miközben a nyílt csoportokban dolgozó kollégák nagyszámú, de kevésbé konkrét választ adnak, a speciális csoportokban tevékenykedők mindössze egy-két markáns, lényeges jellemzőt jelölnek meg.

A legfontosabb elvárás, amit 16 nevelő önmagával szemben támaszt, az affektív jellemzők szférájában található. Gyakran kerül említésre az **empátia, a szeretet, gondoskodás**, amik valóban biztosíthatják az interperszonális kapcsolatok pozitív irányú fejlődését. A kollégák 50%-a az erkölcsi tulajdonságokat, az intellektuális jellemzőket és ugyanennyien a szociális hatékonyságot jelölik. A továbbiakban a kérdés csak az, hogy mennyire tudják megvalósítani és közvetíteni ezeket az elvárásokat?

A kollégák főképpen két területen értékelik a munkájukat. Az egyik az a fajta tevékenység, amiben a növendékek készíttetés-korrekciónak próbálták elérni, mint pl. a tanulás, a munka, a testi higiéné és az önálló tevékenységek területén. A másik a személyes kapcsolatok kialakulásával és fenntartásával van összefüggésben, mint pl. a növendék bizalmának a megnyerése, a növendék távozása után kapott visszajelzés. Sokkal kevesebben említik az erkölcsi normarendszer korrigálásával kapcsolatban elért eredményüket, ami ha a fentiekben tárgyalt nevelési célokra gondolunk, jelzi a nevelési munka nehézségeit, illetve azt a diszsonanciát, ami a célok és az eredmények között tapasztalható.

Sikeres nevelési területnek elsősorban a tanulást minősítik, ami azt jelenti, hogy a növendékeket itt-tartózkodásuk alatt általános tanulmányaik elvégzésére és egy szakma tanulására próbálják ösztönözni. A **nevelőmunka sikerességét** két területen jelölik meg kollégáink: az első a növendékekkel való kapcsolatban található, ahol ennek sikere vagy kudarca adja meg a serkentő, illetve gátló tényezőt. A második a nevelők közötti kapcsolatból adódik. Ide tartoznak pl. azok a munkaviszonyok, amelyek egymást értékelő folyamatként vannak jelen, mint pl. a vezetők-nevelők, vagy az éjszakai felügyelők, szakoktatók és nevelők között.

Pozitív visszajelzés esetében – aminek alapját a növendék viselkedése képezi – a nevelő kolléga ambicionálva érzi magát, hasznosnak értékeli tevékenységét. Ha viszont ez a visszajelzés hiányzik, vagy negatív töltésű, akkor csökken a nevelői munka iránt érzett lelkesedés, és hiábavalónak, reménytelennek minősíti tevékenységét. Mindez viszont olyan önértékelési problémákra vezethet, aminek eredménye az önbizalomhiány.

Lényegében a nevelési folyamatot befolyásoló tényezők a két pólus közötti (növendék-nevelő) **személyes kapcsolat** jellegével vannak összefüggésben, amit anyagainkban a pozitív kapcsolat-dominanciával jelenítünk meg.

A horizontális illetve az azonos szintű kapcsolatok esetében az az igény fogalmazódik meg, hogy a kolléga hasonló jellemzői a kívánatosak, és csak a nevelők 20%-a említi a kompenzáló, saját hiányosságukat pótló tulajdonságokat.

A nevelőpároknál megjelenik az alkalmazkodáshoz szükséges készségek és az empátias készség igénylése. Az utóbbi elsősorban elvárt, de kevésbé kölcsönösen meglévő jellemzőként kerül megfogalmazásra.

Az önjellemzésen alapuló személyiségteszt eredményei:

A nevelők személyiség dimenzióinak feltárására a Leary-tesztet alkalmaztuk. A teszt alkalmazása kézenfekvő volt számunkra, hiszen szemlélete és interperszonális diagnosztikus rendszere éppen azon dimenziók mentén jellemzi a személyiséget, amelyek pszichológiai hatása elsődlegesen érvényesül a nevelői tevékenységben. Olyan viselkedési megnyilvánulásokat próbáltunk feltárni, amelyekkel kollégáink napi tevékenységük során szubjektív megítélésünk szerint kommunikálnak, vagy egyénileg szeretnének közvetíteni környezetük felé.

Felmérésünkben tehát a „szubjektív” szociális én, illetve az „ideális” én szintjeit vizsgáltuk két tengely mentén: a dominancia – önálvetés, valamint a szeretet – gyűlölet tengelyén.

Annak ellenére, hogy az önjellemzés és az énídeál jellemzés kis egyéni eltéréseket mutatott, ezeket összegezve néhány markáns tendencia kimutatható:

1. Elsősorban az, hogy a kérdőívet kitöltők általában elégedettek magukkal, a magukról alkotott kép „közel áll” az ideál-modelljükhöz.

2. A megkérdezettek általában domináns, sikeres, nagylelkű, kooperatív, de a büntető magatartást is előtérbe helyező személyiségeknek tartják magukat.

A legnagyobb abszolút és relatív különbséget – az egyébként is erőteljesen választott – elsősorban a domináns faktorba eső magatartásjellemzők mentén tapasztalhattunk. Az átlagos eltérés a tudatos kommunikáció és az ideális én között ugyan kicsi, de jelentősebben mozdul a választás a dominancia-tengely irányába.

3. Úgy tűnik, hogy a domináns, vagy akár dominanciára törekvő magatartásformák igen erősen preferáltak az egyén részéről – még akkor is, ha ez narcisztikus, másokat kizsákmányoló, vagy büntető, ellenséges magatartásformát jelent. Vagyis: a „hatalom szeretete” erősebben érvényesül, mint a „szeretet hatalma”.

4. Sajnálatos jelenség, hogy a büntetéssel, esetenként az önbüntetéssel kapcsolatos pozitív attitűd beletartozik az elfogadott, normakövető értékrendbe, míg a non-konform, kételkedő, szkeptikus (erősebb egyéniséget és autonómiát feltételező) magatartási forma nagyon nem kívánatos. Mindez megnyilvánul abban is, hogy a nevelők a „másságot” képviselő magatartásformával szemben általában a napi életben is negatívan nyilvánulnak meg.

(Ez a tendencia már a kérdőívre adott válaszoknál is körvonalazódott: ugyanis az eredeti, egyéni véleményt tükröző válaszok ott is csak egy szűkebb, „zártabb” nevelői csoport körében voltak tapasztalhatók.)

Az eredmények elemzése a következő problémákat veti fel:

a) a személyiség ilyenfajta tudatos kommunikációs és énídeál szintje egyfajta adaptáció következménye, vagy a személy sajátja-e? Másképpen fogalmazva: az „ideális én-modell”-ben egy, az intézet által formálisan vagy informálisan deklarált én-ideál fogalmazódik meg, melyhez való erős igazodás egyfajta „szerepazonosulási” folyamatot indukál. Ennek eredménye az adott „hivatás”-személyiség; avagy az intézet rendeltetésénél és működési sajátosságánál fogva erősebben vonz és tart meg bizonyos speciális, de hasonló pszichikai – személyiségbeli kondíciókkal rendelkező nevelőket.

Vagyis: az intézet alakítja-e a nevelőket hasonlóvá, azaz ez a fajta értékrend vajon foglalkozási ártalomként fogalmazható meg, vagy a nevelők saját belső tulajdonságaik szerint igyekeznek olyan munkahelyet választani, amely leginkább megfelel személyiségi adottságainak?

b) A növendékek sikeres szocializációját tekintve továbbra is fenntarthatjuk-e azt az állításunkat, hogy a nagyon hasonló nevelési attitűdű nevelői diád sikeresebb a nevelői munkában?

Mindkét kérdésre csak további vizsgálatok és a nevelői tevékenység hatásvizsgálata adhat választ.

A vizsgálati tapasztalatainkról adott egyéni és csoportos szóbeli visszajelzés a kollégák többségére láthatóan kedvező hatást gyakorolt, és elindított egy olyan kritikai-elemző gondolkodást, amely a minőségi változás csíráját is magában hordozhatja.

Írta: Frank Tibor

KÖTEKEDŐK ÉS ÁLDOZATOK

Az ember társas lény, magatartásának kialakulása és formálása emberi közösségben valósul meg. Ezek a társas kapcsolatok sajátosan alakulnak a börtönben, mint totális intézményben.

Bentlakói hosszabb- rövidebb időre „én-idegen” körülmények között vannak:

- társadalomtól elzárt, szabadságmegvonás miatt,
- az életrend szigorúan szabályozott,
- az egyén minden alapvető szükségletének kielégítését egy csoport tartja a kezében és szabályozza,
- a szabályok mindenkire egyformán érvényesek.

Könnyen belátható, hogy mindezek végsősorban az uniformizálódás folyamatát erősítik amely, az ingerszegény környezet, a személyes autonómia és biztonság megvonása mellett, valamint a heteroszexuális kapcsolatok hiányában a bentlakó önrendelkezési jogának elvesztését eredményezi. Következésképp a különféle javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság kíséretében kialakul az „elítelt szubkultúra”, a maga formális és informális rendszerével, alá- és fölrendeltségi viszonyaival, aminek fenntartásához elengedhetetlen az agresszív készlettség érvényesülése. Ilyen értelemben a börtön egy agresszíven telített hely, amely azonban próbálja akadályozni a bentlakók agresszív készlettségeinek kiélését. A keletkezett feszültség nem csak az elítélteket érinti, hanem erősen hat a személyzetre is, akik visszacsatolva a kapott impulzusokat egy magasabb agresszív készlettséget indukálnak a bentlakók körében. Mindezek következményeként végbemegy egy lassú mortalizációs folyamat, az elítelt elveszti egyediségét, vázára esik szét személyisége, „morális pusztuláson” megy keresztül (Goffman).

Ennek felvázolását azért tartom fontosnak, hogy látni lehessen, milyenné válik a személyiség a börtönben, és kikből lesznek a kötekedők és az áldozatok.

A börtönbe szocializációs hiányokkal kerülnek be a fogvatartottak. A szocializáció fokai nagy mértékben eltérnek egymástól. Vannak olyan elítéltek, akik olyan szubkultúrából kerülnek be, ahol az agresszió mint preferált viselkedési forma jelenik meg (agresszív viselkedésével éri el céljait). Ha egy általános személyiségképet akarunk adni a kriminális személyiségről, akkor röviden a következőket vázolhatjuk: 1.a börtönnek is van egy szubkultúrája, amelyben az erőszak egy „értékmérő magatartás”, 2. az agresszív viselkedéssel a hierarchiában magasabbra lehet jutni, több mindent lehet elérni. A hierarchiában elfoglalt hely függ a bűncselekménytől, személyiségtől, értelmi képességtől, agresszív készlettségtől, kommunikációs képességtől és nem utolsósorban a fizikális megjelenéstől, tájékozottságtól, a korábbi adaptálódástól (visszaeső-e) vagy a támogató külső kapcsolatoktól.

A KÖTEKEDŐK ÉS ÁLDOZATOK BÖRTÖNÖN BELÜLI VIZSGÁLATA

A fiatakorúak intézetében 34 főre terjedt ki a vizsgálat (17 fő kötekedőre és ezek áldozataira).

Alanyainkat a következő módon választottuk ki:

Kötekedők: akiket társaik annak nyilvánítottak; agresszív fegyelmi vétségeket követtek el.

Áldozatok: akik az agresszív magatartást elszenvedték, akiket bántalmaztak, zaklattak, sértegettek.

Mindannyian börtönfokozatúak, kriminális személyiségek.

Vizsgálatunk módszereként az agressziókutatásban ismert Buss-Durkee kérdőívet alkalmaztuk. Ennek alapján az agressziót 8 skála mentén vizsgálva elemeztük, az alábbi táblázat adatai szerint:

Skála	Kötekedők	Áldozatok
I. Tettegesség	7,4	3,4
II. Közvetlen agresszió	5,9	3,9
III. Ingerlékenység	6,6	3,8
IV. Negativizmus	4,1	1,7
V Sértődöttség	3,8	2,8
VI. Gyanakvás	5,5	3,6
VII. Verbalitás	6,7	5,9
VIII. Bűnösség	3,8	4,3

A teszt mutatói szerint a kötekedők szignifikánsan agresszívabbak, az agresszív telítettséget egyértelműen bizonyítják. A kötekedők negativisztikus beállítottságúak, könnyen megsértődnek, sérelmeiket agresszió útján próbálják érvényesíteni. Gyanakvóbbak, de nem érzik magukat annyira bűnösnek, mint áldozataik. Empátiás készségük fejletlenebb.

A szubjektív közérzet és a szorongás méréséhez a Zung-tesztet alkalmazva megállapítható, hogy a kötekedők magas agresszivitást és alacsony szorongásszintet (22,5%) jeleznek, miközben az áldozatok alacsony agresszivitást és magas szorongásszintet (50,1%) mutatnak.

A kötekedők alulkontrolláltak, szorongásszintjük nem képes gátló hatást kifejteni az agresszióra ösztönző situációkban, de szubjektív közérzetük jobb a börtönben mint társaik esetében.

Az áldozatoknál pszichoszomatikus betegségek jelentkeztek a börtönsituáció hatására:

Tünetek	Kötekedők	Áldozatok
Fejfájás	25%	60%
Székrekedés	16%	35%
Étvágytalanság	20%	56%

Kérdésünkre válaszolva a kötekedők 40%-a, míg az áldozatok 90%-a a munkában látja élete célját. Érdekes képet mutat a két csoport fegyelmi helyzetének alakulása:

Fegyelemsértések	Kötekedők	Áldozatok
Elítélt társ bántalmazása	6	0
Verekedés	5	1
Fajtalanság	3	0
Utasítás megtagadása	2	0
Rongálás	1	7
Szándékos egészségrontás	2	4
Zárkarend megsértése	1	6
Összesen:	20	18

Összegezve vizsgálatunk eredményeit láthatjuk, hogy a bevezetőben tárgyalt agresszív tendenciát a kötekedők kifejezésre juttatják. Bizonyított tény továbbá, hogy a kötekedők és áldozatok személyiségvonásaik alapján egymástól elkülöníthetők. A vázolt vizsgálat alkalmas a kötekedők kiszűrésére. A feltárt személyiségjegyek megismerése igen fontos, mivel ezek ismeretében kerülhet sor a személyiségkorrekcióra. Az áldozatokra több figyelmet kell fordítani. Ez azt jelentené, hogy a kötekedőket el kell különíteni az áldozatoktól. Ugyanakkor a szakirodalmi és gyakorlati adatok is azt bizonyítják, hogy az áldozatok közössége kitermeli az agressziót illetve a kötekedőket.

A vizsgálat az előfelvetéseket bizonyította. A nevelés, kezelés gyakorlati tapasztalatai és a levont következtetések segítik a fogvatartottak személyiségkorrekcióját. Fontos adalék, hogy az agresszorok is képesek altruista viselkedést tanúsítani. Ez személyiségük pozitív magva, amire építve a nevelés, kezelés jó prognózissal lehet.

Írta: Büki Péter

LEVÉL A FÉLTETT TESTVÉREKHEZ

Krisztián jelenleg Aszódon van. Öt testvér közül a harmadik. A legidősebb testvére tizenkilenc, a legfiatalabb pedig kettő, ő pedig tizennyolc éves. Édesanyja gyese van, édesapja dolgozik. Egy nyugat-magyarországi nagyvárosban élnek rendezett körülmények között: három szoba összkomfortban.

Az alábbiakban Krisztián levelét olvashatjuk, amellyel megnyerte Aszódon a „Levél a sértetthez” című pályázatot. A levélben egy képzeletbeli találkozást írt le áldozatával.

Drága testvérem!

Tudatom Veled, hogy jól vagyok, remélem, hogy te is. Nem is tudom, hogy mit írok Neked, mert tudod, furcsa dolog történt velem az uszodában. Szóval szabin voltam innen Aszódról. Ott voltunk a haverokkal az uszodában, és nagyon jól elvöltünk. Jó söröket ittunk, és ment a fű is. Nagyon jól éreztem magam. Sokat gondoltam rád is ez idő alatt. Aztán egy óvatlan pillanatban odagurult egy labda a napernyőnkhez. Én felfigyeltem rá, de először félvállra vettem az egészet. Aztán odakiabált egy kislány, hogy övé a labda. Egy pillanatra ráfagyeltem. A mellettünk húzódó kerítéstől kiabált. Tudod, melyik kerítés, ami a büféket választja el egymástól. Aztán ránéztem, mintha megijedt volna a tekintetemtől, de egy pillanatra mintha megbékéltem volna az érzéseimmel, és felemeltem a labdát. Elindultam vele a kerítéshez. A kislány ekkor megijedt a közeledésemre, és elrohant. Én erre ideges lettem, pedig csak a labdát akartam visszaadni neki. Nem is tudom, mi volt velem. Megittam a poharamban levő italt és átmentem a kapun. Kis keresés után észrevettem a kislányt, amint szól az apukájának, hogy átesett a labdája. Ekkor odaléptem hozzájuk. Az apuka éppen háttal volt, és mondtam a kislánynak: – Itt a labdád, visszahoztam.

A kislány megköszönte, és mintha valami szörny lettem volna visszahúzódott tőlem. Ekkor az apja is rám nézett. És nem fogod elhinni, hogy ki volt az. Az az ember volt, akinek elloptuk a pénzét az állomáson, és aki feljelentett minket. Egy pillanatig ő is filózott, de beugrott neki, ki is vagyok. Első tervem az volt, hogy jól szétütjük a haverokkal. Ekkor az ember így szólt: – Fiatalember, nem ismerjük egymást valahonnan? Hát nem maga volt a tárgyaláson a gyanúsított? – De én voltam. Miért, tán valami gondja van velem? Ha igen, akkor megbeszélhetjük. – Igen, van. Tudod, te az én pénzem nemcsak tőlem loptad el, hanem ettől a négyéves kislánytól is. Ekkor megragadott, és félrevitt. Nekem erre mindjárt a bosszú jutott eszembe. Elmentünk a büféhez, de a haverok már nem voltak ott. Leültem vele szembe, és már nem éreztem erősbbséget az emberben. Mintha megsuggerált volna. Nem mertem a szemébe nézni, sőt mintha még szégyelltem volna magamat, nem tudom, mi volt velem. És akkor elkezdte mondani a sok szövegelést a szegénységről. Aztán szóltam neki, hogy most miért is hívott oda tulajdonképpen. – Tulajdonképpen csak azt akarom megkérdezni tőled, hogy te mit csináltál volna velem, ha én loptam volna el tőled a pénzed? Azt akartam mondani neki, hogy nem én loptam el a pénzét, hanem más, de az elején beismertem neki, na meg 100%-ra megismert. Úgy éreztem, mintha az ítéletidőmön lettem volna. Majd válaszoltam: – Nem, uram, nem tudom. De amit tettem, az elmúlt, és megkaptam érte a büntetést, különben meg, ha maga tolvaj lenne, nem kérdezne tőlem ilyet, hogy mit csinálnék. – De tudod, kislány, én azért a pénzért megdolgoztam, és nem úgy kaptam ajándékba, és tudod, nekem nagyon fáj, amikor elítéltek, és ha lehetne, én visszavonnám a feljelentést. – Miért? – Mert ezzel nem térült meg a pénzem sem, de viszont még most is fáj, hogy ezzel fájdalmat okoztam neked. És ez most újra és újra eszembe jut. És ekkor mintha megtörtem volna, mintha ugyanaznap lett volna, amikor elítéltek. Majd megkérdezte, hogy nem kérek-e egy italt. Első benyomásom az volt, hogy vissza akarja tőlem kérni az ellopott pénzét, azért hív üdítőzni, de mintha valaki a fülemben súgta volna,

hogyan fogadjam el az italt. Nem bírtam a szemébe se nézni, soha nem gondoltam volna, hogy ilyen érzés is van. És mint a mágnesen az északi és déli pólus taszítja egymást, olyan taszítást éreztem én is az illető ellen. Majd kisvártatva igent feleltem a meghívásra. És hirtelen, mintha villám vágott volna belém, és egy gondolat szökkenett a fejembe és a szívembe és az egész testembe. Ez az érzés az érzélem és a fájdalom villama volt. Alig öt perc alatt felkeltette bennem is azt a rossz érzést, amit ő érezhetett akkor azon a napon. Most már nem úgy beszéltem vele, mint egy bűnözővel, hanem mint apa a fiával. De lehet, hogy csak én gondoltam, hittem, hogy bűnözőnek tart. Nem tudom, csak az járt a fejemben, hogy én ezt a dolgot elkövettem. Én loptam, én valakinek fájdalmat okoztam. Két dolog jutott még eszembe. Az élet csupa meglepetés, és hogy a múltat nem lehet kitörölni az ember szívéből. Majd újabb beszéd hangzott el: – Fiam, tudod, az életben nagyon sok mindent elérhetsz, sok gyereked, sok pénzed és nagy házad lehet. De erre tudod, neked kell rájönnöd magadtól, neked kell rátérni a helyes útra. Szóval, mi lenne, ha veled történne ez az eset? Ismét zavarba jöttem, mintha a bíróságon lettem volna. De ezúttal a vádolásnak tűnt szavak szebbek, kedvesebbek voltak. – Nem, nem tudom – feleltem halkán, a szememet lesütve. Majd ismét rám nézett, de az a gondolatom, hogy ismét a pénzét kéri vissza, szertefoszlott. Mintha inkább bocsánatkérésre akarna rákényszeríteni. És félelem kapott el, és megáradtak belőlem a szavak, mint amikor nyári eső szórja rá arany cseppjeit az arany földre. – Uram, Önnek teljesen igaz van. Nem is tudom, hogy miért csináltam ezt a bűnt, ezt a katasztrófát. Mi vitt engem rá, miért pont magával, nem tudom. Majd elmosolyodott, és mintha megtört volna ő is, és mintha e nagy emberből, mintha isten haragjából, egy kis gerlice szívéből szóltak volna ezek a szavak. – Nem kérted tőlem ezt, de szeretném neked megbocsátani, hogy megloptál, azt, hogy kivetted a szánkból a betevő falatot. Szeretném, ha boldog ember lennél, ha minden jót megkapnál az élettől. Nem is tudtam, hogy mit gondoljak. Hirtelen megint elfogott az a melegség, az a kedves, de lényegre törő szó, az az érzés a felkelő naphoz hasonlított, amely perzselte a földet. Majd meggondoltam magam, és szívből kértem bocsánatot, amely nemcsak a személyemet és a bánatomat fejezte ki, hanem mintha könnyebb lettem volna, mintha 10 mázsás kő esett volna le a szívemről. – Bocsásson meg nekem. Uram. Talán az életemben velem is megtörténhet ez a tény és ez a valóság, amely annyi emberben rosszat, bánatot, éhséget, mely örökké a szívemben marad, s nem a száj nyílik érte tátván, hanem a szívből és az ember lelkiismeretéből képződik, amely megtaníthatja az embert érezni, sírni és feledni. Ez az a szó, amit csak a szív, és lelkiismeret bocsát világra, meggondolatlanul. Ez az a szó, amely sok embert gonosszá tett, ez az a szó, amely felébresztette bennem a bűntudatot. Az ekkor elmondottak a férfi szívére hatottak. Halvány könny csillant meg a szemében, mely bánatos, egyszínű szivárványt varázsolt az én arcomra is. Egy pillanatra azt gondoltam, hogy bűnbocsánatot nyertem magától ISTEN-től. De csak egy olyan férfi bocsánatát nyertem el, aki szívből megbocsátott nekem. – Uram, hallja? Köszönöm, hogy segített abban, hogy megtanuljak érezni, és köszönöm magának azt is, hogy felébresztett bennem valamit, amit még nem éreztem soha. Ő felállt és így szólt: – Fiam, látom, hogy megbántad, ez van az arcodra írva, de tudom, hogy rájöttél arra, hogy ez a szörnyszülött tette veled azt, hogy ilyet tegyél. De valahol jó is volt, megtanultál bocsánatot kérni, érezni más ember fájdalmát. Majd kezet nyújtott, és átölelt. Keze olyan erőt, és melegséget, de egyben gyengédséget árasztott át rajtam, amelyet soha nem éreztem, nem láttam, nem tapasztaltam.

Eközben odajött a kislány a labdájával, és így szólt: – Papa, gyere velem játszani. Erre én is megöleltem. Úgy öleltük át egymást, mint apa a fiát.

Hát tudod, drága testvérem, azért írtam le neked ezt a találkozást, mert még soha-soha nem kaptam ilyen fajta felvilágosítást, és még soha-soha nem bocsátott meg nekem senki. Ezért kívánok neked az élettől sok erőt és boldogságot, és egy ugyanilyen napot, mint az enyém, mely soha el nem múló boldogságot ad majd neked, és megtanít téged érezni, sírni, örülni, feledni és megbocsátani. Engem nagyon meghatott, és úgy gondoltam, hogy a továbbiakban nem akarok senkinek rosszat, nem lopok, ha lehet, még segítek is.

E találkozás óta új ember lettem, megtanultam átélni más ember gondját és szeretetét, és az emberi megbocsátást. És erre engem nem a lopás, hanem egy olyan ember tanított meg, aki átélte a lopást, és emellett meg is tudott bocsátani. Ha most meglátnám őt, drága testvérem, 100 és 100 köszönetet mondanék neki. Remélem, ha együtt leszünk, soha nem fogunk fájdalmat okozni, lopni, valakit megbántani. Remélem, téged is felébresztett valamire ez az eset, és remélem, te is érdekesnek tartottad az emberi megbocsátást és az emberi szeretetet. Ezzel zárom soraimat, vedd úgy, hogy te is ott voltál ennél a találkozásnál, és akkor rá fogsz jönni mindenre.

Ui: De azt, hogy a kislány, miért rohant el folyton tőlem, azt nem tudom, de ha most itt lenne, biztos nem rohanna el.

- A levelében is írja, lopás miatt került Aszódra. Miért kellett lopnia?
- Az a helyzet, hogy amire kellett volna a pénz, nem kaptam meg a szüleimtől.
- Mire kellett volna a pénz?
- Kábítószerre. Szóval nem kaptam volna, s hát így jött, így hozta a sors.
- Kérem, mondja el részletesen, hogyan történt mindez?
- Hiányzott, és összejöttünk a haverokkal, gondolkodtunk, és aztán elmentünk. Nem az élvezeti cikkekért, csupán a pénzért. Kellett, szükségem volt rá. A lopásra annyira pontosan nem tudok visszaemlékezni. Szerintem nem voltam olyan állapotban, hogy pontosan vissza tudjak emlékezni.
- Mialatt elkövette, mi zajlott le magában?
- Hogy óriási hibát követtem el. Ezzel tisztában voltam, de tisztában voltam azzal is, hogy szükségem volt rá.
- Az áldozatról hogy gondolkodott az elkövetés perceiben?
- Átéltém a helyzetét, amikor egy kicsit kijózanodtam, hogy mégis mit csináltam. Szerettem volna visszapörgetni az időt.
- Most, az ítélet után hogyan gondol vissza a lopásra?
- Nem tudnám még egyszer elkövetni.
- Most hogyan gondol az áldozatára?
- Ha lehetőségem lenne rá, megpróbálnám valamilyen módon jóvátenni. Tudom, hogy nem lesz, az ember csak elképzelni tudja.
- Hogyan képzeled el?
- Egyszerűen! Bocsánatot kérnék tőle. Lehet, hogy nem lenne elég, de – nem tudom – engem megnyugtatna.
- A levél az egy képzelt történet. A valóságban találkozott az áldozatával?
- Sosem. A tárgyaláson ott volt, de nem néztünk egymásra. Külön vezettek be minket.
- Szeretett volna vele találkozni?
- Szerettem volna vele találkozni, éppen azért is, ahogy a levélben van.
- Hazajárhat látogatóba?
- Igen.
- Tehát akkor a történetének van valós alapja, hiszen elfordulhat, hogy találkozik az áldozatával.
- Várom, hogy ez megtörténjen a valóságban is.
- Ha most hazamenne szabadságra, keresné az alkalmat, hogy találkozhatson vele?
- Keresném mindenképpen. Nem azért, mert tudom, hogy ez a rendje mindennek, hanem azért, mert én úgy érzem. És ha én nem úgy érezném, hiába tudnám, hogy ez a rend, minthogy azt is tudtam, hogy nem lehet betörni, nem lehet lopni, meg emez-amaz, etye-petye, ugyanúgy nem csinálnám most se. Szóval ez azért van, mert magamtól érzem.
- Az életben nagyon sok helyen megfordul az ember. Ezért szándékosan nem keresném, nem is tudnám, hogy hol keressem. De én bízok abban, bízok az Istenben, hogy egyszer ez is össze fog jönni. Szerintem előbb-utóbb meglesz.

-
- Arra felkészült, hogy esetleg elutasítja a bocsánatkérő kezdeményezést?
 - Felkészültem rá, de hát akkor is bocsánatkérés nélkül nem jönnek el. Ennyi kell nekem, én ezt érzem. De hát minden rosszban van valami jó...
 - Az elutasításban mi lenne a jó?
 - Az, hogy találkoztunk.
 - Ha lesz saját családja, hogyan beszél majd életének erről a szakaszáról?
 - Ha lehetne, akkor nem beszélnék életemnek erről a szakaszáról. Minden ember hibázik, olyan ember nincs, aki ne követne el hibákat. Nem bonyolódnék bele, nem szeretnék visszaemlékezni erre. Én nem fogok azzal dicsekedni, hogy itt voltam.
 - Legszívesebben kitörölné a fejéből?
 - Ki.
 - Erre itt milyen módot tud találni?
 - Semmilyen.
 - Ha a bírónak írhatna levelet, abba mit írna?
 - A bírónak semmit. A bíróhoz semmi közöm nem volt. Ő csak a munkáját végzi, azért kapja a fizetését.
 - A levelet a testvéreimnek írtam, mert félttem őket. Félttem őket, mert a mai világban mindenki beleeshet ezekben a hibákba.

Írta: Radoszáv Miklós

MÁSSÁG-OK

A világban való tájékozódásunk eszközeként szívesen veszünk igénybe sztereotípiákat, mert kényelmes és gyors ítéletalkotást tesznek lehetővé.

Minél távolabb áll tőlünk az adott személy, dolog, vagy téma, annál inkább vagyunk hajlamosak a sztereotípiák használatára. Tovább fokozza ebbéli elhatározásunkat, ha a személyek, ügyek kellemetlenek, kényelmetlenek, lelki furdalást okoznak bennünk. Nehezen viseljük a másságot, veszélyt látunk az ismeretlenben. És sokkal kényelmesebb a mások által a másságról alkotott leginkább negatív megítélést magunkévá tenni, mint a dolgok lényege mögé nézni. Így ezután különösen nehéz másnak lenni, különösen, ha gyermek az, aki más, mint mi vagyunk és a másságát nem magának köszönheti, hanem a körülötte levő felnőtt világnak. Az állami/gyermekvédelmi gondoskodásban, javítóintézetben hosszabb-rövidebb időt eltölteni kényszerülő gyermekekről számtalan negatív előítélet forog közkézen a kollektív tudatban.

Ilyenek, hogy mind bűnözők – valójában a családban élőkhez képest fele annyi a bűnelkövető közöttük, a büntethető korban lévők között, előbbi 10%, utóbbi 5%, hogy mind hajléktalanok lesznek –, valójában a hajléktalanok 10-15%-a volt gondozott, nem állítom hogy ez kevés, hogy a szülei végleg elhagyták őket –, valójában a gondozottak 75-80%-a 3-5 éven belül visszakerül vér szerinti családjába, hogy nem tanulnak, hogy tehetségtelenek, hogy éretlenek, hogy sajnálni, lesajnálni valók. Ha valakikkel ennyi baj van, azokat jobb a normál társadalomtól elzárni, gondolták a gyermekvédelem irányítói. Ezért azután évtizedeken keresztül, erősítve a másságukat, nagy nevelőotthonokba, külön belső iskolákba „zártuk” őket, sajátos belső világot alkottunk körük, melynek szabályai a nagybetűs életben nem voltak alkalmazhatók, így valóban mások lettek és deviánssá váltak. A szakemberek felismerve a másságot erősítő ellátási formák káros voltát, egy évtizede megkezdték a nagy, laktanyaszerű otthonok nyitását, felszámolását. A megkezdett folyamatot jelentősen felgyorsította a Gyermekvédelemről szóló 1997. novemberében hatályba lépett törvény, amely a gyermekvédelmi gondoskodást (állami gondozást) helyettesítő, átmeneti ellátásnak tekinti csak, és minden eszközzel azon igyekszik, hogy a gyermek 1-2 éven belül véglegesen visszakerüljön szüleihez vagy örökbefogadó szülőkhöz. Azonban a gondozás ideje alatt is a családi neveléshez közeli megoldásokat alkalmaz a gyermekek iskoláztatásában, napi ellátásában. A gyermekek nevelőszülőknél, lakásotthonokban élnek majd, a családban élő gyermekekkel egy iskolába járnak. Nem különülnek el, napi életük, tevékenységük összeforr, az előítéletek közvetítette negatívumok felszámolhatók lesznek.

Persze ez a folyamat nem hoz eredményt egyik napról a másikra, hiszen tudjuk, hogy a sztereotípiák egyik legfontosabb jellemzője, hogy makacsul tartják magukat. Ezért is nehéz egy-egy településen lakásotthont, házat vásárolni gondozott gyermekek ellátására. Van azonban a másságnak egy mindenki által elfogadott, szent örületként elismert, tisztelt változata: a művészetek, a művész, a művészi tevékenység. Az igazi művészet, miközben erkölcsi magasságba emel és hajthatatlan elveket képvisel, mégis roppant elfogadó, toleráns a mássággal szemben. Ezt felismerve művészek és gyermekvédelmi szakemberek a korábbi estleges, egy-egy pedagóguson múló kezdeményezésem túlélve jól felépített programokba kezdtek a művészetek eszközként való felhasználásával a gondozottak másságának felszámolásában, elfogadtatásában.

Ezen kezdeményezések közé tartozik például a FICE által dr. Volentics Anna főiskolai docens kezdeményezésére 1993 óta kiadott Mi-Magazin, illetve az Aszódi Javítóintézetben kiállított művészi, művészeti és más intézményekben folyó munka. A kiállított munkák egyértelmű bizonyítékai annak, hogy a gyermekvédelem intézményeiben gondozott gyermekek tehetségük, képességeik tekintetében semmiben sem maradnak el családban élő társaiktól. A művészet, a művészi tevékenység nagyban

segíti őket abban, hogy felismerjék saját értékeiket, hogy elfogadják önmagukat és hogy elfogadtassák magukat a társadalomban.

A művészi tevékenység, a műalkotás mint társadalmilag elfogadott másság így segíthet a gyermekeknek és nekünk, gyermekvédelmi szakembereknek, hogy főlsszámoljuk a gondozottjainkra rakott előítéleteket.

Külön köszönet illeti azokat a művészeket – filmrendezőket, festőket, népművészeket –, akik évek hosszú során át segítik, támogatják gyermekeink művészi tevékenységét, személyes közreműködésükkel hitelesítik ezt a munkát.

Írta: Herczog Mária

MI AZ IGAZSÁG?

Sok éve halljuk a fenyegető adatokat a gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények növekvő számáról. Az okok között mindig elsősorban a családi háttér, a szociális helyzet, a szülői minta, illetve a média és a kortárs csoportok hatása szerepel. A javaslatok vérmérséklettől és szakmai indíttatástól függően a büntetések szigorításáról, a büntethetőségi korhatár leszállításáról vagy éppen másfajta büntetésről, ellenőrzésről szólnak. Többnyire hiányoznak az elemzések és tervek közül azok az elemek, amelyek az érdemi megelőzésről, bizonyíthatóan hatékony kezeléssel szólnak, illetve a gyermek- és fiatalkorúakkal foglalkozók jobb felkészítésével, eszközök biztosításával kísérelnék meg javítani a kétségkívül riasztó helyzetet. A riadalomra pedig több okunk is lehet. Egyrészt ugyanis a felderített bűncselekmények száma valójában igen messze esik az elkövetettekétől, másrészt sok esetben nem nevezhető ugyan bűncselekménynek az, ami történik, de komoly aggodalomra ad okot, hogy gyerekek és fiatalok – meg persze felnőttek – tömegei nem tudják az indulataikat fékezni, haragjukat, konfliktusaikat kezelni. Nem érzik és értik cselekedeteik, szavaik súlyát, nem tudják felmérni a kárt, amit okoztak, és nem utolsósorban nincs összefüggés a bűn és büntetés között, nincs katarzis, és nincs belülről irányítottág, olyan elfogadható belsővé váló szabályrendszer, amely az egyén és a közösség számára is megnyugtató módon szabja meg a kereteket, elismeri a jót, elutasítja az elfogadhatatlant, és pontosan meghúzza a kettő közti határvonalat. Egyidejűleg nem keveri össze a csínytevést, a lázadást, az éretlenséget, a kontrollálatlanságot, brahit, erőfitogtatást és a bűnt.

Sok országban okoznak ezek a kérdések gondot, van, ahol a gyermek- és fiatalkorúakkal szemben sokkal korábban és sokkal súlyosabb büntetéseket szabnak ki, de ezek eredménytelensége és a nem csökkenő számok mindenkit elgondolkodtatnak. A kételkedők száma egyre nő, így nincs hiány javaslatokban, új technikák és formák kipróbálásában és kutatásokban sem. Egyre több helyen nyernek polgárjogot olyan pedagógiai, támogató, szociális programok, amelyek nem csak a bűncselekmények megelőzéséhez, hanem a közösség építéséhez, a jobb közérzethez, emberibb létfeltételekhez járulnak hozzá. Ha eltekintünk a szigorú és azonnali büntetést kívánók csoportjaitól, akik alapvetően arra alapozzák javaslataikat, hogy ha elég elrettentő a büntetés, és nincs pardon, akkor az visszatartja a potenciális elkövetőket, azt kell látnunk, hogy számtalan kiváló és egyszerűen, olcsón megvalósítható javaslat és program van terjedőben világszerte, amelyek hazai honosításának legalábbis elvi akadálya nincsen.

A különféle országokban lefolytatott kutatások azt mutatják, hogy a fiatalok számára az iskolai és kortárs csoportok hatása legalább olyan meghatározó, mint a családi minta. A társadalmi közhangulat, a kommunikáció tónusa, a lehetséges viselkedési alternatívák tapinthatóan jelen vannak mindenhol. A családi hatások is sokkal finomabb elemzést igényelnek, hiszen más a bűncselekményből élő család mintája és más a korlátokat nem szabóé, más az ügyeskedő, kisebb szabálysértéseket elkövető és támogató környezeté, és más a szociálisan ellehetetlenült depressziósé.

A médiából áradó erőszak mellett legalább olyan hatást gyakorol a tapasztalatok szerint a nálunk fel sem tűnően minősítő, értékelő, egysíkú megközelítés, akár egy reggeli műsorvezetőről, akár bugyuta reklámról, netán szakértői megnyilatkozásról legyen szó. Éppen a bűncselekményeket taglaló és bemutató műsorok képtelenül egysíkú és primitív megközelítési módja, a bosszúszomjas hangú és képi világ, az egyféle és szimplifikált igazság vagy a burkoltan vagy éppen nyíltan előítéletes, diszkriminatív tálalás legalább olyan romboló.

Feltűnő, hogy mennyire nem témája a műsoroknak, iskolai programoknak, ifjúsági rendezvényeknek semmi olyasmi, ami értelmes alternatívát mutat, ami segíti azokat, akik – érthető módon – bizonytalanok annak megítélésében, hogy mi jó és mi nem, hogyan lehet az indulatokat

analizálni, milyen jó a feszültségoldás, konfliktuskezelés. Adottnak veszi a közvélemény – sok más területhez hasonlóan –, hogy a jó és rossz megítélését és a baj elkerülését mindenki ismeri. Ha pedig nem, akkor egyrészt bűnhődjön, másrészt a felelősség a szülőkre, családra hárítható. Érdekes módon így van ez a gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő gyermek esetében is, akinek esetében, ha csecsemőkorától intézményben nevelkedett sem kérdezik meg, mennyire hatékony ez a rendszer, ha nem tudja őt megvédeni. A családban élő gyerekek esetében sem merül fel, hogy a család ostromozása helyett meggyőző programokat kellene kínálnia az iskolának, ahol a gyerek és fiatal felkészült szakemberek között tölti napjait. Nem fogadható el érvként, hogy ez nem az intézmények és az iskola dolga, hanem a családé, illetve, hogy az intézményrendszer tehetetlen. Végig kellene egyszer gondolni, hogyan lehetséges, hogy az oktatás körébe tartozó ismereteket – történelmet, nyelvtant, matematikát stb. – nem várja el az iskola a szülőtől, e tekintetben laikusnak tekinti, de a nevelés tekintetében a legalább ugyanolyan eséllyel tudatlan és eszköztelen szülőtől várja el a tökéletes mintaadást. Vajon nem szorul ez a megközelítés felülvizsgálatra? Másrészt olyan ütemben változnak az elvárt viselkedésmódok, értékek, normák, hogy ahhoz senkinek a felkészültsége sem elegendő folyamatos frissítés, kételkedés és vitákban kielélt válaszok nélkül. A nyugati világban is kritikus helyzetbe kerülnek az iskolák, a szociális ellátás intézményei az egyre növekvő igények, a csökkenő, de legalábbis nem bővülő források miatt. A megoldások ezért egyre inkább a családok, gyerekek saját meglévő, belső erőforrásai felé fordulnak. Egyre jobban terjednek azok a technikák, eljárások, amelyek nem a szakember beavatkozásán, hanem értő kísérésén, együttműködésén alapulnak. A biztató eredmények azt mutatják, hogy szinte mindenkinek vannak olyan tapasztalatai, ismeretei és tartalékai, amelyek mozgósíthatók krízishelyzetekben, amelyekre alapozva lehet igazán segíteni. Az amerikai, ausztrál, új-zélandi tapasztalatok egyre népszerűbbé válnak Európában is, mert a programok kisebb-nagyobb változtatásokkal, vagy éppen változtatás nélkül működőképesnek bizonyulnak.

A szociális munkában alapvető áttörést jelentett az elmúlt évtizedben az a szemléletváltozás, hogy a családtagok és az érintett gyermek vegyen részt a döntés előkészítésében, a döntéshozatalban, a szakember pedig inkább megfigyelőként, moderátorként legyen része az eseményeknek. A családi csoportkonferenciák, amelyek Új-Zélandból terjedtek el (CSGYI 199), a család és környezete tagjainak összehívásával azt célozzák, hogy maguk tegyenek javaslatot a bajba került gyermek vagy fiatal megsegítésére, a krízishelyzet megoldására, amihez szükség esetén a jóléti ellátás és a szociális munka gyakorlati segítséget nyújt. Ebben a modellben a családon nem számon kérik a történeteket, hanem abban segítenek, hogy maguk elemezzék, milyen okból történt a baj, hogyan lehet ezt a jövőben elkerülni. Itt nem a felelősség át- vagy elhárításáról van szó, hanem a tényleges partneri kapcsolatról, nem értékelik és minősítik a családot és az elkövetett nevelési vagy életmódhibákat, hanem segítenek ezek megértésében és kiküszöbölésében. A nálunk oly jól ismert szkepszis és fölényes fejrázás helyett érdemes lenne kipróbálni, mivel nagyon hatékony és rendkívül szakszerű, demokratikus és közösségépítő lehetőség.

E modellből nőtt ki többek között a lapban ismertetett jóvátételi igazságszolgáltatás (Reál Justice) modell is. A mediációra emlékeztető technika ismét azt jelzi, hogy egy adott cselekmény szereplői maguk kell, hogy a történeteket feldolgozzák, ha érett személyiségek, akkor nincs okuk külső „szakértőre” bízni a döntést, és ettől az eredményesség nem csökken. A tapasztalatok szerint ezek a sok helyen kipróbált és jól bevált technikák nem esnek távol a leggyakrabban passzivitásra ítélt és gyakran meg sem kérdezett elkövetők és áldozatok valódi vágyaitól, mint ezt az ismertetett aszói kutatás is plasztikusan mutatja.

Ha a szakemberek nem kapnak eszközöket ahhoz, hogy saját és mások indulatait, konfliktusait kezelni tudják, ha a segítő foglalkozásúaktól ugyanúgy elvárjuk, hogy maguktól tudják, hogyan lehet a bajt megelőzni és orvosolni, akkor biztos kudarcra ítéljük őket és klienseiket, tanítványaikat is. Ha nem bízunk abban, hogy a gyerekek megtaníthatók a jóra, és ha ezt nem volt módjuk vagy lehetőségük otthon elsajátítani, akkor ez korrigálható, akkor tényleg kérdéses lehet a ma működő intézmények

létjogosultsága. Ha soha nem ellenőrizzük és értékeljük, hogy tevékenységünk mennyire hatásos, sikeres és mely elemei változtatandók, cserélendők, mi működik és mi nem, akkor maradnak a szomorú statisztikák, a romló közállapotok, a tolerancia hiánya, a szigorodó igazságszolgáltatás és a szorongás, a düh, meg persze a növekvő intolerancia, és tehetségérzet. Jót és jól csinálni nem kerül több energiába általában, mint rosszat. Meg kellene próbálni.

Írta: Tóth Olga

NAGYBETŰRŐL KISBETŰRE

Közhelyszámba menő szociológiai igazság, hogy egy társadalom nyitottságának, demokratizmusának egyik igen jó mércéje a társadalmi mobilitás. Ha egy társadalomban az emberek által elérhető pozíciók elsősorban az egyéni képességektől és erőfeszítéstől, nem pedig a születési előjogoktól függenek, nagy esély van arra, hogy ki-ki a maga és a társadalom számára is a legmegfelelőbb pozícióba jusson. Így az emberek személyes elégedettsége is nagyobb, illetve az emberi tudás, képesség társadalmi hasznosulása is optimális.

Számos vizsgálat mutatja, hogy a társadalmi mobilitás fő csatornája a modern társadalmakban az iskola. A magasabb presztízsű és magasabb jövedelemmel járó foglalkozások jelentős része bizonyos iskolázottsághoz kötődik. Logikus tehát, hogy igen nagy társadalmi figyelem fordul az iskola felé. A közvélemény és a politikai döntéshozók jelentős része is azt várja az iskolától (különösen annak elemi, általános szakaszától), hogy segítsen kiegyenlíteni a különböző családi háttérű gyerekek között már az iskolába lépés pillanatában meglévő egyenlőtlenséget. Járuljon hozzá ahhoz, hogy a kulturálisan hátrányos családi helyzet ne járjon végzetes következménnyel a gyerek egész további iskolai (és társadalmi) pályafutására. Ezt a célt azonban tömegesen kevés sikerrel tudja megoldani az iskola. Elkötelezett pedagógusok újra meg újra nekirugaszkodnak, hogy legalább a saját közegükben felmutassanak eredményeket. Új módszerek és eszközök születnek, melyek megkísérelik hozzásegíteni a kulturálisan hátrányos helyzetből jövő gyerekeket ahhoz, hogy kibontakoztathassák tehetségüket.

Ebbe a sorba illeszkedik B. Méhes Vera Nagybetűről kisbetűre című könyve is (Holnap Kiadó, 1999.). A most második kiadásban megjelent gyerekkönyv nem előrehozott olvasókönyv kíván lenni, amitől sokan féltik a gyerekeket. Éppen ellenkezőleg, ahhoz járul hozzá, hogy a betű, az olvasás ne rohamszerűen ömöljön az első osztályba éppen csak belépő gyerekekre, hanem időben széthúzva, saját tempója, érdeklődése szerint jusson el a nagycsoportos, első osztályos gyerekekhez. A könyv arra a felismerésre épít, hogy az ingergazdag környezetben élő gyerekek jelentős része magától elkezd érdeklődni a betűk iránt. Felismeri, hogy a szavak bizonyos hangokkal kezdődnek és ezek jelekkel (betűkkel) leírhatók. Sok gyerek megtanulja leírni saját nevét, vagy kibetűzni az üzletek ismert feliratait. A könyv áttekinthető, szép rajzok, valamint egyszerű mondatok segítségével megismerteti a betűkkel. A gyerekek (felnőtt segítséggel) beszélgetve, játékosan, vissza-visszatérve megtanulják felismerni ezeket. A programozott oktatásra alapozó oldalakon a gyerek begyakorolhatja a tanultakat anélkül, hogy kudarcélménye lenne. A találós kérdés szerű kérdések, a kis képek fel- és letakarása önmagában szórakoztató, örömet adó tevékenység. A könyv igényli a felnőtt (szülő, óvónő) aktív részvételét. Ezáltal is erősödhet a kapcsolat a gyerek és a felnőtt között. Igen fontos felismerése a szerzőnek, hogy a gyerekek kulturális hátránya gyakran abból fakad, hogy szókincsük nem megfelelő. A könyv nagy erénye, hogy lehetővé teszi, mintegy ki is kényszeríti a beszélgetést, ezzel a szókincs gyarapítását. A rajzokon mesefigurák, állatok, tárgyak, emberek szerepelnek- mindaz, ami körülveszi az öt-hat éveseket. Nem elhanyagolható szempont, hogy a rajzokon megjelenő emberek sokfélék. Gyerekek és felnőttek, fiatalok és idősek, nők, férfiak. Nem hiányzik közülük a romák arca sem, akiket pedig kevés gyerekkönyvben láthatunk.

Jó lenne, ha a Nagybetűről kisbetűre című könyv nemcsak azokhoz a szülőkhöz jutna el, akik amúgy is nagy gondot fordítanak arra, hogy gyerekek könyvek, mese, betű közelében nőjenek fel. A hátrányos helyzetű, ingerszegény környezetből jövő gyerekekkel foglalkozó pedagógusok sokat tehetnek azért, hogy az ilyen gyerekek ezen könyv segítségével (is) gyarapodjanak, hogy kulturális hátrányuk iskolai éveik alatt minél kisebb legyen.

Írta: Domszky András – Negrea Vidia – Büki Péter

SPECIÁLIS SZÜKSÉGLETŰ GYERMEKEK GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁSA

- TÁJÉKOZTATÓ ÉS KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS -

AZ ELŐZMÉNYEK

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet munkatársaiként szakmai látogatásaink során azt tapasztaltuk, hogy minden megyében gondot okoz a speciális gyermekotthonok létesítése. Ugyanakkor a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok egyre többször kerestek meg bennünket a speciális szükségletű gyermekek elhelyezésének problémáival. E sok irányból megfogalmazott igény alapozta meg a speciális szükségletű gyermekek helyzetének országos vizsgálatát az otthon nyújtó ellátásokban.

A felmérésünket elsősorban ezek a problémák, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének 550/1998. OBH jelentése és az abban foglalt ajánlások ösztönözték, továbbá az 1999. évi Gyermekvédelmi Konferencián e témakörben szervezett szekcióülésünk, amely iránt nagy érdeklődést mutattak a szakma jelenlevő képviselői. Ezt követte A speciális gyermekotthonokról című, a Család, Gyermekek, Ifjúság 1999. évi 4. számában megjelent tanulmányunk, amelyben vázoltuk a speciális szükségletű gyermekek ellátásával kapcsolatos elméleti kérdéseket, gyakorlati lehetőségeket.

Mindezek után elodázhatalanná vált egy teljes körű, a gyermekvédelmi szakellátás egészére kiterjedő felmérés elvégzése.

AZ IDŐPONT MEGVÁLASZTÁSA

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet Szakellátási Osztálya 1999. novemberében fordult a Megyei Gyámhivatalok vezetőihez és a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok igazgatóihoz azzal a kéréssel, hogy segítsenek a speciális szükségletű gyermekek számának és területi eloszlásának felmérésében. Kérdőíves vizsgálatunkat egybehangoltuk a kötelező felülvizsgálatok törvényben megszabott határidejével, annak érdekében, hogy a gyermekek státuszát egységesen tudjuk kezelni.

A MÓDSZER

Célunk az volt, hogy a kérdőív struktúrájával kövesse a Gyermekvédelmi törvény 58. §-ában foglalt tünetfelosztást, emellett helyet adjon a kollégáknak arra, hogy részletezzék és kifejtsék, hogy ők mit értenek egy-egy tünet alatt, valamint megírhatják problémáikat és ezekre helyben alkalmazott megoldási módjaikat.

A kérdőív három részből állt össze. Az első részben a speciális szükségletű gyermekek számára kérdeztünk rá. A második részben pedig a speciális szükségletek szöveges értelmezését kértük. A harmadik részben a problémáik, esetenként sikeres problémamegoldásaik leírását kaptuk a kollégáktól.

A BEÉRKEZETT KÉRDŐÍVEK

Örömmel és várakozásainkat meghaladó mértékben tapasztaltuk a kollégák rendkívüli együttműködési készségét mind a kérdőívek kitöltése során feltett kérdéseikre, mind pedig a kérdőívek mellékleteiben közölt eseteleírások tekintetében.

Összességében – a nevelőszülői tanácsadókkal együtt – megyéből és a Fővárosból mintegy 400 ellátóhelyről küldték be a válaszokat. A rövid határidő ellenére is körülbelül 17.000, a gyermekvédelmi szakellátórendszerben elhelyezett gyermekről és fiatal felnőtt állapotáról kaptunk módszertani szempontból igen hasznos adatokat és információkat. Az adatok numerikus összegzése februárban befejeződött, és megkezdtük a szöveges válaszok feldolgozását. Ezek alapján folytatjuk programunkat – reprezentatív mintán végzett célzott felmérésekkel -, és kialakítjuk a speciális szükségletű gyermekvédelmi szakellátásban lévők gondozásával, nevelésével kapcsolatos módszertani javaslatainkat.

Köszönjük a Megyei Gyámhivatalok vezetőinek és a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok igazgatóinak, hogy a kérdőíveket sokszorosították és a gondozási helyekre továbbították. Köszönjük a nevelőszülői tanácsadóknak és a gyermekotthonok, lakásotthonok munkatársainak a kérdőív iránt mutatott érdeklődésüket és az együttműködést tanúsító válaszaikat.

Együttes munkájukra a speciális szükségletű gyermekek és fiatalok adekvát ellátása érdekében a jövőben is számítunk.

Budapest, 2000. február 10.